The Drinched Book

UNIVERSAL
LIBRARY

THE

PUNJAB ORIENTAL SERIES

NO. X

THE

PUNJAB ORIENTAL SERIES

OR

A COLLECTION OF RARE & UNPUBLISHED BOOKS RELATING TO ANCIENT INDIA

Edited by

THE WELL-KNOWN & EMINENT SCHOLARS OF INDIA, EUROPE AND AMERICA

No. 10

LAHORE (India)

THE PUNJAB SANSKRIT BOOK DEPOT

1939

THE

ŚATAPATHA BRĀHMAṆA

IN

THE KĀṆVĪYA RECENSION

EDITED

FOR THE FIRST TIME

BY

W. CALAND, M. A.,
THE LATE PROFESSOR OF SANSKRIT
AT THE UNIVERSITY OF UTRECHT (HOLLAND)

Revised by

Prof. Dr. Raghu Vira, M. A., Ph. D., D. Litt. et Phil.

Vol. II, Part I

PUBLISHED BY

MOTI LAL BANARSI DASS,

Proprietors

The Punjab Sanskrit Book Depot,

LAHORE

1939

Published by
Sundar Lal Jain
Proprietor,
The Punjab Sanskrit
Book Depot, Lahore.

1939

Printed by
Shanti Lal Jain
Manager at the Bombay
Sanskrit Press,
Saidmitha, Lahore.

Preface.

In the beginning of the year 1932 the editor Prof. Dr. W. Caland, my revered teacher and collaborator, passed away leaving the completion of his unfinished works to me. One of these works is the Kāṇvīya Śatapatha. Though it was complete in manuscript in 1912, the first volume containing the introduction and 96 pages of the Sanskrit text could only be printed off in 1926. The publishers being overbusy with other works the printing of the second volume was indefinitely delayed, until in 1933 it was resumed under my supervision On me devolved the pleasant but difficult duty of revising the press copy and seeing it through the press

On behalf of the publishers and myself I have to express great regret at the loss through misplacement by the publishers of the variae lectiones for page 173, which, however, I hope to make good in the Errata and Addenda at the end of the second volume when it is completed.

JANUARY, 1, 1939. **Raghu Vira**

श्रीशुक्लयजुर्वेदे

शतपथब्राह्मणम्

काण्वीयां शाखामनुसृत्य

वील्लेमेन कलन्देन संशोधितम्

द्वितीयो भागः

तदाहवनीये ऽधिश्रयति यस्माहवनीये हवीं॑षि श्रपयन्त्याहवनीये मे सर्वो यज्ञः श्रृतो[1] ऽसदिति स यदत्राग्रेणाधिश्रयति[2] पत्नीं॑ ह्यवकाशयिष्यन्भवत्यनवक्लृप्तं वै तद्यत्पुरा सं॑स्थायाः प्रत्यगाद्यं॑[3] हरेयुः पत्नीमवकाशयिष्याम इत्यन्तरियुर्हि[4] यज्ञात्पत्नीं यदेनां नावकाशयेयुस्तस्मादुदग्रे-
वाधिश्रित्य पत्नीमवकाश्य सध्र्यगेव[5] प्राङादायोदाद्रवति तस्माद्यस्य पत्नी न
स्यादग्र एव स आहवनीये ऽधिश्रयेत्तदन्तर्वेद्यासादयति[6] ॥ १६ ॥ तदाहुर्ना- 21
न्तर्वेद्यासादयेदित्यतो वै देवानां पत्नीः संयाजयन्त्यवसभा ह देवानां पत्नीः करोति[7] परःपुं॑सा हास्य पत्नी भवति यस्यान्तर्वेद्यासादयन्तीति[8] तदु होवाच याज्ञवल्क्यो ऽन्तर्वेद्येवासादयेदिति होवाच यथादिष्टं पत्न्या अस्त्विति यत्स परःपुं॑सा वा स्याद्यद्वा कस्तयार्थ इति होवाच यज्ञो वेदिर्यज्ञ आज्यं यज्ञाद्यज्ञं
निर्मिमा इति तस्मादन्तर्वेद्येवासादयेत् ॥ १७ ॥ अथ प्रोक्षणीषु पवित्रे भव- 22-25
तस्ते आदाय ताभ्यामुत्पुनाति सवितुस्त्वा प्रसव उत्पुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिरिति सो ऽसावेवैतस्य यजुषो बन्धुस्तथैवाज्यलिप्ताभ्यां प्रोक्षणीरुत्पुनाति सवितुर्वः प्रसव उत्पुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिरित्यप्स्वेवैतत्पयो दधाति तादिदमप्सु पयो हितमिदं॑ हि यदा वर्षत्यथौषधयो जायन्त ओषधीर्जग्ध्वापः पीत्वा तस्यैष उभयस्य रसः संभवति तस्मादाज्यलिप्ताभ्यां
प्रोक्षणीरुत्पुनात्यथाज्यमवेक्षते ॥ १८ ॥ तद्धैके यजमानमवकाशयन्ति येहाशी- 26
स्तां॑ स्वयमाशासाता[9] इति तदु होवाच याज्ञवल्क्यः स कथं॑ स्वयमध्वर्युर्न भवति स्वयं नान्वाहेति यत्र भूयसीमाशिषमाशासत[10] इति यां वै कां च यज्ञ ऋत्विज आशिषमाशासते यजमानायैव तामाशासत इति होवाच तस्मादध्वर्यु-
रेवावेक्षेतेति ॥१९॥ स यदवेक्षते सत्यं वै चक्षुः सत्यं॑ हि वै चक्षुस्तस्माद्यदिदं 27

1. श्रृतो B. O. C. 2. यदत्राग्रेणा° B. C., यदत्राग्रेणा° O. 3. प्रत्यगाद्यं॑ Mss. 4. इत्यंतरीयुर्हि B. O. C. My., इत्यन्तरितउर्हं M. 5. सद्रियगेव O. My., सद्रिद्रयगेव C., साध्रियगेव M. 6. श्रिश्रयेत° B. 7. करोति O. C. P. 8. यतीति My., 9. स्वयमाशासाता Mss. 10. भूयसीमाशिषमा° B.

द्वावागत्याचक्षीयातामित्यभूदित्यभूदिति[1] यतर[2] एव ब्रूयादहमदर्शमिति तस्यैव
25 श्रद्दध्युरिदं॒ सत्यमयमद्रागिति[3] सत्येनैवैनदेतत्समर्धयति ॥ २० ॥ सो ऽवेक्षते
तेजो ऽसि शुक्रमस्यमृतमसीति स उ एष सत्य एव मन्त्रस्तेजो ह्येतच्छुक्रं
ह्येतदमृतं ह्येतत्तद्धैनदेतत्सत्येनैव समर्धयति ॥ २१ ॥ चतुर्थं ब्राह्मणम् ॥
द्वितीयो ऽध्यायः ॥

K. II. 3 1.

1 पुरुषो ह यज्ञः पुरुषस्तेन यज्ञो यदेनं पुरुष एव तनुते स वै तायमानो या-
वानेव पुरुषस्तावान्विधीयते पुरुषस्यैव विधामनु तस्माद्ध पुरुष एव यज्ञः ॥ १ ॥
2 तस्येयमेव जुहूरियमुपभृदात्मैव ध्रुवेदं वा आत्मन एव सर्वाण्यङ्गानि प्रभवन्ति
3 तस्माद् ध्रुवाया एव सर्वो यज्ञः प्रभवति ॥२॥ प्राण एव स्रुवः स सर्वाण्यङ्गा-
4 न्यनुसंचरति तस्मात्स्रुवः[4] सर्वा अनु स्रुचः संचरति ॥३॥ असावेव द्यौर्जुहूरन्त-
रिक्षमुपभृदियमेव ध्रुवेदं वा अस्या एवेमे सर्वे लोकाः प्रभवन्ति तस्माद् ध्रु-
5 वाया एव सर्वो यज्ञः प्रभवति ॥ ४ ॥ अयमेव स्रुवो यो ऽयं पवत एष हीमा-
6 न्त्सर्वान्लोकाननुपवते तस्मात्स्रुवः सर्वा अनु स्रुचः संचरति ॥ ५ ॥ स वै
यज्ञस्तायमानो देवेभ्यस्तायत[5] ऋतुभ्यश्छन्दोभ्यस्तद्यद्धविस्तद्देवानां यत्सोमो
राजा यत्पुरोळाशो यद्धविस्तत्तेभ्य आदेशं गृह्णात्यमुष्मै त्वा जुष्टं गृह्णामीति
7 यथादेवतं तथा हि तेषाम् ॥६॥ अथ यदाज्यानि गृह्णाति तदृतुभ्यश्छन्दोभ्यो
8 गृह्णाति तदनादेशमेव गृह्णात्याज्यस्यैव रूपेण तथो हि तेषाम् ॥७॥ स यज्जु-
ह्वां गृह्णाति तदृतुभ्यो गृह्णाति प्रयाजेभ्यो हि गृह्णात्यृतवो हि प्रयाजास्तद-
नादेशमेव गृह्णात्याज्यस्यैव रूपेण जामि हि कुर्याद्वसन्ताय त्वा गृह्णामि[6]
ग्रीष्माय त्वा गृह्णामीति गृह्णीयात्तस्मादनादेशमेव गृह्णात्याज्यस्यैव रूपेण[7] ॥८॥

1. Thus M. (without acc.) only, द्वावागत्याचक्षीयाथामि° B. C., द्वावागत्याचक्षीयाथामि° O. My. 2. यतर Mss. 3. सत्यमयमद्रागिति B. C. My., सत्यमयमद्रनिति M., सत्यमयद्रागिति O. 4. °स्रुवः C. (sec. m.), स्रुचः O. 5. °स्तायत B. 6. गृह्णामि B. C. O. 7. रूपेण B.

अथ यदुपभृति गृह्णाति तच्छन्दोभ्यो गृह्णात्यनुयाजेभ्यो हि गृह्णाति छन्दाꣳसि 9
ह्यनुयाजास्तदनादेशमेव गृह्णात्याज्यस्यैव रूपेण जामि हि कुर्याद्गायत्र्यै त्वा
गृह्णामि[1] त्रिष्टुभे त्वा गृह्णामीति गृह्णीयात्तस्मादनादेशमेव गृह्णात्याज्यस्यैव
रूपेण[2] ॥९॥ अथ यद् ध्रुवायां गृह्णाति तत्सर्वस्मै यज्ञाय गृह्णाति तद्वनदेशमेव 10.11
गृह्णात्याज्यस्यैव रूपेण कस्मा उ[3] हि[3] तदादिशेद्यतः[3] सर्वाभ्यो देवताभ्यो
ऽवद्यन्ति यजमानो वै जुहूमनु यो ऽस्मा अरातीयति स उपभृतमत्ता वै जुहूम-
न्वाद्य उपभृतमत्ता जुहूराद्य उपभृत् ॥१०॥ स चतुर्जुह्वां गृह्णात्यत्तारमेवैतत्प- 12
रिमिततरं कनीयाꣳसं करोत्यष्टौ कृत्व उपभृत्याद्यमेवैतद् भूयाꣳसमपरिमिततरं[4]
करोति तद्धि समृद्धं यत्रात्ता कनीयानाद्यो भूयान् ॥ ११ ॥ स चतुर्जुह्वां गृह- 13.14
न्भूय आज्यं गृह्णात्यत्तारमेवैतत्परिमिततरं कनीयाꣳसं कुर्वन्बलीयाꣳसं[5] वीर्य-
वत्तरं[5] करोत्यष्टौ कृत्व उपभृति गृह्णन्कनीय आज्यं गृह्णात्याद्यमेवैतद्भूयाꣳसम-
परिमिततरं कुर्वन्नबलीयाꣳसमवीर्यवत्तरं[6] करोति तस्मात्क्षत्रियो राजोतापारां[7]
विशं[7] प्रावसाय जिनाति[8] त्वद्यथा त्वत्कामयते[9] तत्करोत्येतेन ह तद्वीर्येण
यज्जुह्वां भूयो गृह्णाति स यज्जुह्वां गृह्णाति जुह्वैव तज्जुहोति यदुपभृति गृह्णाति
जुह्वैव तज्जुहोति ॥१२॥ तदाहुः कस्मा उपभृति गृह्णातीति नो चेदेतया 15
जुहोतीति यद्ध्याप्युपभृता जुहुयात्पृथक्प्रजाः[10] स्युर्नात्ता स्यान्नाद्यः[11] स यज्जु-
ह्वैव[12] समानीय जुहोति तस्मात्क्षत्रियाय विशो बलिꣳ हरन्त्यथ येद्ध्रुवोपभृति
गृह्णाति तस्मात्क्षत्रियस्यैवेशायां वैश्यं पशव उपतिष्ठन्ते न[13] ह[13] विशि पशवः

1. गृह्णामि B. C. O. 2. रूपेण B 3. Thus M., उहैत दादिशेद्यत: the other Mss. 4. उपभृत्याज्यमे° Mss. 5. °याꣳसंवीर्य° B., °याꣳसंवीर्य° C O P. 6. Thus B. My., °मवीर्यतरं C.O.P., °मवीर्यं M. 7. राजोथापारां विशं M., राजोतापाराद्विशं C. O. P. My., राजोतापाराद्विशं B. 8. जिनाति Mss. but cp. Madhy. I. 3. 2. 15. s. f. 9. त्वकामयते O. P. तत्कामयते B. 10. Emended; पृथक्प्रजा M., पृथक्प्रदा My., पृथक्पदा C. O. P., पृथक्पदा B. 11. स्यान्नाद्य: O. P. 12. °जुह्वैव B. C. (pr. m.) 13. नह B., निहि C. (pr. m.), नहि O.

स्युर्यदुपभृति न गृह्णीयादथ यज्जुह्वाꣳ समानीय जुहोति तस्माद्यदा कामयते[1]
क्षत्रियो वैश्यस्यापि यत्ते परो निहितं तदाहरेत्यभिपद्याहारयते[2] छन्दोभ्यो ह
16 वा एतानि गृह्यन्ते यदाज्यानि ॥ १३ ॥ स यज्जुह्वां गृह्णाति तद्गायत्र्यै गृ-
ह्णाति यदुपभृति तत्त्रिष्टुब्जगतीभ्यां यद्ध्रुवायां तदनुष्टुभे वाग्वा अनुष्टु-
ब्वाचा[3] वा इदꣳ सर्वं प्रभवति तस्माद्ध्रुवाया एव सर्वो यज्ञः प्रभवतीयं वा
अनुष्टुबस्या वा इमे सर्वे लोकाः प्रभवन्ति तस्माद्ध्रुवाया एव सर्वो यज्ञः
17.18. प्रभवति ॥ १४ ॥ स गृह्णाति धाम नामासि प्रियं देवानामित्येतद्वै देवानां
प्रियं धाम यदाज्यं तस्मादाह धाम नामासि प्रियं देवानामित्यनाधृष्टं देव-
यजनमिति वज्रो वा आज्यं तस्मादाहानाधृष्टं देवयजनमिति स सकृदेव यजुषा
जुह्वां गृह्णाति तूष्णीं त्रिः सकृदेव[4] यजुषोपभृति गृह्णाति तूष्णीꣳ सप्त कृत्वः
सकृदेव यजुषा ध्रुवायां गृह्णाति तूष्णीं त्रिस्तदाहुस्त्रिस्त्रिरेव यजुषा गृह्णीयादिति
त्रिवृद्धि यज्ञ इति तदु नाद्रियेतात्रो ह्येव त्रिवृद्भवति ॥ १५ ॥ प्रथमं ब्राह्मणम् ॥

M.I.3.3. K. II. 3 2.

1 स वै प्रोक्षणीरादायेध्ममेवाग्रे प्रोक्षति स समान एव प्रोक्षणस्य बन्धुर्मेध्य-
मेवैतत्करोति यत्किं च प्रोक्षति[5] ॥ १ ॥ स प्रोक्षति कृष्णो ऽस्याखरेष्ठो
2 ऽग्नय त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति तदेन मग्नये मेध्यं करोति ॥ २ ॥ अथ वेदिं प्रोक्षति
3 वेदिरसि बर्हिषे त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति तदेनां बर्हिषे मेध्यां करोति ॥ ३ ॥ अ-
थास्मै बर्हिः प्रयच्छन्ति[6] तत्पुरस्ताद् ग्रन्थ्यासाद्य प्रोक्षति बर्हिरसि स्रुग्भ्यस्त्वा
4 जुष्टं प्रोक्षामीति तदेनत्स्रुग्भ्यो मेध्यं करोति ॥ ४ ॥ अथ याः परिशिष्टाः
प्रोक्षण्यो भवन्ति ताभिर्बर्हिषो मूलान्युपनिनयत्यदित्यै[7] स्युन्दनमसीतीयं
वा अदितिरोषधयो वै बर्हिरस्या एवैतत्पृथिव्या ओषधीनां मूलान्युपोनत्ति
तस्माद्धिमा[8] आर्द्रमूला ओषधयस्तस्माद्यद्यप्युत्तरार्धः शुष्को ऽथार्द्रमूला एवा-

1. कामयेत O. P. C. 2. °त्यभिपद्याह° M. 3. अनुष्टुप् वाचो O. C., अनुष्टु-प्वाचो B. 4. Thus B. M., सकृद्देव C. O. My. 5. प्रोक्षाति B. 6. प्रयच्छति B. 7. मूलान्युपनिन° C. O. 8. तस्मादिमा B.

स्रा ह्येतत्पृथिव्या ओषधीनां मूलान्युपोनत्ति[1] ॥ ५ ॥ अथ विस्रंस्य पुरस्ता- 5
त्प्रस्तरं गृह्णाति विष्णो स्तुपो ऽसीति यज्ञो वै विष्णुरयमु वै स्तुपो यच्छिखा[2]
तमेवैतद्यज्ञे दधाति स यत्पुरस्ताद् गृह्णाति तस्मादयं पुरस्तात्स्तुपः ॥ ६ ॥ अथ 6
संनहनं विस्रंस्य प्रकल्पयति तथा हास्य प्रकॢप्तं स्त्री विजायते तद्दक्षिणस्यां
श्रोणौ स्तृणाति नीविर्हि वा अस्यैषा दक्षिणत उ वा इयं नीविस्तस्माद्दक्षिणस्यां
श्रोणौ स्तृणाति तद्बर्हिषाभिच्छादयत्यभिच्छन्नेव हीयं नीविः ॥ ७ ॥ स य- 7.8
त्स्तृणात्ययं वाव स्तुपः प्रस्तरो ऽथ यान्यतो ऽवाञ्चि लोमान्येतान्येवास्य बर्हिरे-
तान्येवैतद्यज्ञे दधाति योषा वा एषा[3] यद्वेदिस्तां दक्षिणतो देवाश्च पर्यासते य
उ चेमे मनुष्यदेवा ब्राह्मणाः शुश्रुवांसो ऽनूचाना एतेष्वेवैनामेतत्पर्यासीनेष्व-
नग्नां करोत्यनग्नताया उ एव ॥ ८ ॥ अथ यद्वेवैनां स्तृणात्येतावती ह वै 9.10
पृथिवी यावती वेदिरोषधयो वै बर्हिरोषधीरेवैतदस्यां पृथिव्यां दधाति ता
इमा ओषधयो ऽस्यां पृथिव्यां प्रतिष्ठितास्तस्मादेनां बहुलां स्तृणीयाद्यत्र ह्यस्या
बहुलतमा ओषधयस्तदुपजीवनीयतमं[4] तदु तदाहृतर्यधि[5] त्रिवृत्स्तृणाति[6] त्रिवृद्धि
यज्ञो ऽथो प्रवर्हं[7] स्तृणन्ति बर्हिरानुषगिति ह्यृषिणाभ्यनूक्तमस्ति यद्वै प्रवर्हं[7]
तदानुषगधरमूलं[8] स्तृणात्यधरमूला इव हीमा ओषधयः प्रतिष्ठिताः ॥ ९ ॥ स 11
स्तृणात्यूर्णम्रदसं त्वा स्तृणामि स्वासस्थां देवेभ्य इति साधुं देवेभ्य इत्येवैत-
दाह यदाहोर्णम्रदसमिति स्वासस्थां देवेभ्य इति स्वासदां देवेभ्य इत्येवैत-
दाह ॥ १० ॥ अथाग्निं कल्पयति शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदाहवनीयः पूर्वार्धो 12
ह्येष[10] यज्ञस्य पूर्वार्धो हि शिरो यज्ञस्यैवैतच्छिरः कल्पयति स उपर्युपरि प्रस्तरं
धारयन्कल्पयत्ययं[11] वाव स्तुपः प्रस्तर एतमेवैतच्छिरसि प्रतिदधाति तस्मादयं

1. मूलान्युपोनांत्त Mss. 2. यच्छुर्षा O., याच्छषां My., यच्छ– C. originally, corrected into यच्छुर्षां (or यच्छुवी?), यस्य (sec. m. यस्त) पितत्सिखे M. 3. एषो B. 4. °नीयनमं C. O. 5. तदाहर्तयांधे B., तदाहर्तर्गधि C. O. 6. त्रिवृत्तं C. O. My. M. स्तृणाति Mss. 7. प्रव° C. O. My., and B. the second time (sec m.) 8. Thus emended, °मूला Mss. 9. °दां B. M., °दं C. O. M. 10 ह्येव M. 11. धारय° C. O.

13 शिरसि स्तुपः ॥ ११ ॥ अथ परिधीन्परिदधाति यत्र ह वा अग्रे देवा अग्निꣳ हो-
त्राय प्रावृणतेदं नो होतैधीदं[1] नो हव्यं वहेति ॥ १२ ॥ स होवाच नैतदु-
त्सहे यद्वो होता स्यां यद्वो हव्यं वहेयमिति त्रीन्पूर्वान्प्रावृढ्वं ते प्राधन्विषुस्ता-
न्मे ऽप्यत्रकल्पयतेति तथा वस्तदुत्साचे[2] यद्वो होता स्यां यद्वो हव्यं वहेयमिति
14 तथेति तानस्मा अत्राकल्पयꣳस्त एते परिधयः ॥ १३ ॥ स होवाच वष-
ट्कारो वै तान्वज्रः प्रावृणगिति स वषट्काराद्वज्राद्बिभेमि यन्मा[3] न प्रवृञ्ज्या-
देतैर्मा परिधत्तेति तथा मा वज्रो वषट्कारो न प्रवर्क्ष्यतीति[4] तथेति तमेतैः
पर्यदधुस्तत एनं वज्रो वषट्कारो न प्रावृणक्तदग्नय एवैतद्वर्मं[5] नह्यति[5] ॥ १४ ॥
15.16 त उ हैत ऊचुरिदं चेन्नो यज्ञे युङ्क्तेत्यस्त्वेव[6] नो यज्ञे भाग[7] ऐव[7] नो यज्ञे
भजतेति तथेति होचुर्यद्वाहिष्परिधि स्कन्दात्तद्व इति यद्व उपर्युपरि होष्यन्ति
तद्वो ऽविष्यतीति तद्धैनानवति यदेनानुपर्युपरि जुह्वति तद्धैनानवति यदाहव-
नीये जुह्वति तदु हैषां यद्बहिष्परिधि स्कन्दति तस्मात्स्कन्दन्भाग[8] इव कुर्वीत[9]
ये वै ते प्राधन्वन्निमां वाव ते पृथिवीं प्राविशन्यद्वै किं च[10] स्कन्दत्यस्यामेव
17 तत्प्रतितिष्ठति ॥ १५ ॥ तदभिमृशति भूपतये स्वाहा भुवनपतये स्वाहा भूतानां
पतये[11] स्वाहेत्येतानि वै तेषामग्नीनां नामानि भूपतिर्भुवनपतिर्भूतानां पतिरिति[12]
18 तदस्य यथा हुतꣳ स्वाहाकृतꣳ स्यादेवमेतेष्वग्निषु हुतं भवति ॥ १६ ॥ ता-
न्हैक इध्मस्यैव परिदधति तदु तथा न कुर्यादनवक्लृप्ता हास्यैते परिधयो भव-
न्त्यभ्याधानाय ह्येवेध्मो यस्यैवैतानन्यानाहरन्ति परिधय इति तस्यैवैते ऽवक्लृ-

---

1. °धीनं B. 2. Thus M., वत्सदुत्साद्दे C. O. P. My., वत्सदूत्साद्दे B. (cp. Introd. II. § 2 e. 11). 3. यन्मां C. O. P. M., यद्द्वां B., यन्मा My. 4. प्रवृक्ष्य- M. (i. e. प्रव्रक्ष्य°?), प्रवक्ष्य° C. 5. °द्वर्मैनह्यति C. O. P., द्वर्मैनह्यति B. 6. Z. युङ्क्थेत्य°? 7. भाग ऐव C., भाग ऐव the other Mss. 8. °त्स्कंदंनाग C. O. P., °त्स्कंदंनाग B. 9. कुर्वीत Mss. 10. किंचित् M. 11. पतये B. 12. पतिरिति C. (sec. m.) O.

प्तास्तस्मादन्यानेवाहरेयुः[1] परिधय इति ॥ १७ ॥ ते पालाशाः स्युर्ब्रह्म वै 9.1.3 4.1.
पलाशो ब्रह्म वा अग्निरग्नयो हि तस्मात्पालाशा अथो वैकङ्कता बैल्वाः खादिरा
औदुम्बराः कार्ष्मर्यमया एते हि यज्ञिया वृक्षास्त आर्द्राः स्युस्तद्धैषां जीवं तेन
सतेजसस्तेन[2] वीर्यवन्तस्तस्मादार्द्राः स्युः ॥ १८ ॥ स मध्यमं परिधिमग्रे परि- 2
दधाति गन्धर्वस्त्वा विश्वावसुः परिदधातु विश्वस्यारिष्ट्यै यजमानस्य परिधिरस्य-
ग्निरिळ ईळित इति[3] ॥ १९ ॥ अथ दक्षिणत इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिणो विश्व- 3
स्यारिष्ट्यै यजमानस्य परिधिरस्यग्निरिळ ईळित इति[3] ॥ २० ॥ अथोत्तरतो मि- 4
त्रावरुणौ त्वोत्तरतः परिधत्तां ध्रुवेण धर्मणा विश्वस्यारिष्ट्यै यजमानस्य परिधिरस्य-
ग्निरिळ ईळित इत्यग्नयो हि तस्मादाहाग्निरिळ ईळित इति[3] ॥ २१ ॥ अथ स- 5.6
मिधमभ्यादधाति समिन्द्ध एवैनं तया वीर्यमेवास्मिन्दधाति स मध्यमं परिधिमग्र
उपस्पृशति तदेतान्त्समिन्द्धे यदग्नावभ्यादधाति[4] तत्प्रत्यक्षमग्निं[5] समिन्द्धे स
एतया गायत्र्याभ्यादधाति वीतिहोत्रं त्वा कवे द्युमन्तं समिधीमहि । अग्ने
बृहन्तमध्वर इति गायत्रीमेवैतया समिन्द्धे सा गायत्री समिद्धान्यानि छन्दांसि
समिन्द्धे छन्दांसि समिद्धानि देवेभ्यो यज्ञं वहन्ति[6] ॥ २२ ॥ अथ यां द्विती- 7.8
यामभ्यादधाति वसन्तमेव तया समिन्द्धे स वसन्तः समिद्धोऽन्यानृतून्त्समि-
न्द्ध ऋतवः समिद्धाः प्रजाश्च प्रजनयन्त्योषधीश्च[7] पचन्ति सोऽभ्यादधाति स-
मिदसीति समिद्धि वसन्तोऽभ्याधाय जपति[8] सूर्यस्त्वा पुरस्तात्पातु कस्याश्चि-
दभिशस्त्या इति परिधय इमेऽभितो गुप्तये परिहिता भवन्ति सूर्यमेवास्यैत-
त्पुरस्तादभि गोप्तारं[9] करोति नेत्पुरस्ताद्यज्ञं नाष्ट्रा रक्षांस्यवचरानिति सूर्यो हि
नाष्ट्राणां रक्षसामपहन्ता[10] ॥ २३ ॥ अथ याममूं तृतीयामनुयाजेष्वभ्यादधाति 9.0

1. तस्यैवैतेक्लृप्ता° B. C. (pr. m., but व added on margin). तस्यैवैतेऽनवक्लृप्ता° M. 2. सतेजस° Mss. 3. इति Mss. 4. °दधति C. O. 5. °प्रत्यक्ष° B. 6. वहति C. (sec. m.) O. 7. Thus Mss., Z. प्रजनयन्त्यो°. 8. जपति Mss. 9. °त्पुरस्तादभितोगोप्तारं B. 10. °सामपहंता B.

ब्राह्मणमेव तया समिन्द्धे स ब्राह्मणः समिद्धो देवेभ्यो यज्ञं वहत्यथ स्तीर्णां
वेदिमुपावर्तते तस्या द्वे तृणे आदायोदीची निदधाति सवितुर्बाहू स्थ इत्ययं वाव
स्तुपः प्रस्तरो ऽथेमे एवैते भ्रवौ स यत्तिरश्ची[1] निदधाति तस्माद्विमे तिरश्च्यौ
भ्रवौ क्षत्रम् वै प्रस्तरो विशो बर्हिः क्षत्रस्य च वा एते विशश्च विधृती[2] तस्माद्वि-
11.12 धृती[2] नाम ॥ २४ ॥ तत्प्रस्तरꣳ स्तृणात्यूर्णम्रदसं त्वा स्तृणामि स्वासस्थं देवे-
भ्य इति साधुं देवेभ्य इत्येवैतदाह यदाहोर्णम्रदसमिति स्वासस्थं देवेभ्य इति
स्वासदं देवेभ्य इत्येवैतदाहा त्वा वसवो रुद्रा आदित्याः सदन्त्वित्येते वै त्रया
देवा यद्वसवो रुद्रा आदित्या एते त्वासीदन्त्वित्येवैतदाह तदेव सव्यः पाणि-
13 रधि[3] निहितो[3] भवति ॥ २५ ॥ अथ जुहूं प्रतिगृह्णाति नेदिह पुरा नाष्ट्रा
14.15 रक्षाꣳस्याविशानिति ब्राह्मणो हि नाष्ट्राणाꣳ रक्षसामपहन्ता[4] ॥ २६ ॥ स प्रति-
गृह्णाति घृताच्यसि जुहूर्नामेति घृताची हि जुहूर्हि नाम सेदं प्रियेण धाम्ना प्रिये
सदसि सीदेत्यथोपभृतं[5] घृताच्यस्युपभृन्नामेति घृताची ह्युपभृद्धि नाम सेदं प्रि-
येण धाम्ना प्रिये सदसि सीदेत्यथ ध्रुवां घृताच्यसि ध्रुवा नामेति घृताची हि
ध्रुवा हि नाम सेदं प्रियेण धाम्ना प्रिये सदसि सीदेति प्रियेण धाम्ना प्रिये सद-
सि सीदेत्येवान्यानि हवीꣳष्यासादयति स यदुपरि जुहूमासादयत्यध इतराः
स्रुचः क्षत्रं वै जुहूर्विश इतराः स्रुचः क्षत्रमेवैतद्विश[6] उत्तरं करोति तस्मात्क्षत्रिय-
16 मुपर्यासीनमधस्ताद्विश इमाः प्रजा उपासते ॥ २७ ॥ अथ संमृशति ध्रुवा
असदन्निति ध्रुवा ह्यसदन्नृतस्य योनाविति यज्ञो वा ऋतस्य योनिर्यज्ञे ह्यसदꣳ-
स्ता विष्णो पाहि[7] पाहि[7] यज्ञं पाहि यज्ञपतिमिति तद्यजमानमाह पाहि मां[8]
यज्ञन्यमिति तदात्मानं नान्तरेति यज्ञो वै विष्णुस्तस्मा एवैतद्गुप्तये परिददाति
सुगुप्तमसदिति ॥ २८ ॥ द्वितीयं ब्राह्मणम् ॥

1. °श्चि C. O. 2. विधृती B., विघृती C., त्रि° O. the first, वि° the second time. 3. Thus acc. the Mss. 4. °सामपहंता B. 5. °थोपभृतं B., °थोरभृतं O. 6. क्षत्रमेवैतद्विश C. O. 7. पाहि पाहि B., पाहि पाहि C. O. 8. मा B.

M. I. 3. 5. K. II. 3. 3.

इन्द्धे ह वा अध्वर्युरिध्मेनाग्निं तस्मादिध्मो नाम समिन्द्ध एव सामिधेनीभि- 1
र्होता तस्मात्सामिधेन्यो नाम ॥ १ ॥ स वा आहाग्नये समिध्यमानायानुब्रूहीत्य- 2.3
ग्नये ह्येतत्समिध्यमानायान्वाह तदु हैक आहुरग्नये समिध्यमानाय होतरनुब्रूहीति
तदु तथा न ब्रूयादहोता वा एष एतर्हि यदा वा एतं प्रवृणीते[1] ऽथैष होता
तस्माद्ब्रूयादग्नये समिध्यमानायानुब्रूहीत्येव ॥ २ ॥ ता वा आग्नेयीरन्वाह स्व- 4
यैवैनं तद्देवतया समिन्द्धे गायत्रीरन्वाह गायत्रमग्नेश्छन्दः स्वेनैवैनं तच्छन्दसा
समिन्द्धे वीर्यमु वै गायत्री ब्रह्म हि गायत्री वीर्येणो वा एनमेतत्समिन्द्धे ॥ ३ ॥
एकादशान्वाहैकादशाक्षरा वै त्रिष्टुब् ब्रह्म वै गायत्री क्षत्रं त्रिष्टुप्तदेनमुभाभ्यां 5
वीर्याभ्याꣳ समिन्द्धे[2] ब्रह्मणा च क्षत्रेण च ब्रह्म हि गायत्री क्षत्रं त्रिष्टुप् ॥४॥
त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमां त्रिवृत्प्रायणा हि यज्ञास्त्रिवृदुदयनास्ताः पञ्च- 6.8
दश संपद्यन्ते पञ्चदशो[3] वै वज्रो वीर्यं वज्रो वीर्यमेवैतत्सामिधेनीरभिसंपाद-
यति तस्मादेतास्वनूच्यमानासु पाद्याभ्यामङ्गुष्ठाभ्यामवबाधेतेदमहममुमवबाध इति
यं द्विष्यात्तदेनमेतेन पञ्चदशेन वज्रेणावबाधते पञ्चदशो[4] वा अर्धमासस्य रात्र-
यो[5] ऽर्धमासश उ वै संवत्सरो भवति तद्वेव संवत्सरमाप्नोति ॥ ५ ॥ तासां 9
पञ्चदशानां गायत्रीणां त्रीणि च शतानि षष्टिश्चाक्षराणि त्रीणि च वै शतानि
षष्टिश्च संवत्सरस्य रात्रयस्तद्वेव संवत्सरमाप्नोति ॥ ६ ॥ सप्तदश सामिधेनीरिष्टये 10
ऽनुब्रूयादित्याहुरुपाꣳशु तां देवतां यजेद्यस्या इष्टिं निर्वपेदिति द्वादश वै मासाः
पञ्चर्तव एष वै सप्तदशः प्रजापतिः सर्वं प्रजापतिः सर्वेण हैव तं काममृध्नोत्य-
नपराधं यस्मै कामायेष्टिं निर्वपत्युपाꣳशु देवतां यजत्यनिरुक्तं वा उपाꣳशु सर्वं
वा अनिरुक्तꣳ सर्वेण हैव तं काममृध्नोत्यनपराधं यस्मै कामायेष्टिं निर्वपत्येष इष्टे-
रुपचारः ॥ ७ ॥ एकविꣳशतिꣳ सामिधेनीरपि दर्शपूर्णमासयोरनुब्रूया- 11.12

---

1. प्रवृणीते B., प्रवृणते C. M. My., प्रवृणुते O. 2. Z. समिद्धे? 3. पचदशो Mss. 4. पंचदशो C. O. 5. रात्रयो B.

दित्याहुर्द्वादश वै मासाः पञ्चर्तवस्त्रय इमे लोका असावादित्य एकविꣳशः
सैषा गतिरेषा प्रतिष्ठा तद्वेतद्गतश्रीरेव कुर्वीत न ह श्रेयान्न पापीयान्भवति
13. 6 यस्यैवमन्वाहुः सैषा मीमाꣳसैव[1] न त्वनूच्यन्ते[2] ॥ ८ ॥ स यत्त्रिः प्रथमा-
मन्वाह त्रिरुत्तमां तदनवानमनुब्रूयात्त्रयो वा इमे लोका इमानेवैतल्लोकान्त्संत-
नोतीमांल्लोकान्त्स्पृणुते त्रेधाविहित उ वा अयं प्राणः प्राणमेवास्मिन्त्संततमव्य-
वच्छिन्नं दधात्येतदेवानुवचनं यावदस्य वशः स्यादेवमेवानुब्रूयादस्त्वित्यत्र[3] परि-
चक्षीत ताम्यत्यथ कर्म विवृह्यते[4] तस्मादेकैकामेवानुब्रूयात्तदेकैकयैवेमांल्लोका-
न्त्स्पृणुते प्राण उ वै गायत्री यद्वेव कृत्स्नां गायत्रीमन्वाह तदेव कृत्स्नं प्राणं
दधात्यथेतराः संतन्वन्नन्वाह[5] संवत्सरस्यैवैतदहोरात्राणि संतनोति तानीमानि
संवत्सरस्याहोरात्राणि संततान्यव्यवच्छिन्नानि परिप्लवन्ते द्विषत एव सपत्नाय नोप-
स्थानं करोत्युपस्थानꣳ ह कुर्याद्यदसंतता अनुब्रूयात्तस्मात्संतन्वन्नन्वाह[6] ॥ ९ ॥

तृतीयं ब्राह्मणम् ॥

M. I. 4. 1. K. II. 3. 4.

1. स वै हिंकृत्यान्वाह स यद्धिंकृत्यान्वाह[7] नासामा यज्ञो ऽस्तीति वा आहुर्नो वा अहिंकृत्य साम गीयते तन्न्वेव[9] हिंकारस्य रूपं करोति प्रणवेन साम्नो रूपमुपगच्छत्योउमोउमिति ह्यन्वाह तथो खलु सर्व एव ससामा यज्ञो भवति ॥१॥

2. अथ यद्वेव हिंकृत्यान्वाह[8] प्राणो वै हिंकारः प्राणो हि वै हिंकारस्तस्मान्नैव कश्चन नासिके अपिगृह्य हिंकर्तुꣳ शक्नुयाद्वाचो[10] वा ऋचमन्वाह वाक् च वै प्राणश्च
3. मिथुनं मिथुनमेवैतत्प्रजननं पुरस्तात्सामिधेनीनां क्रियते ॥ २ ॥ स उपाꣳशु हिंकरोति यद्धोच्चैर्हिंकुर्यादन्यतरदेव कुर्याद्वाचमेव तस्मादुपाꣳशु हिंकरोति ॥३॥

---

1. मीमाꣳसैव B. 2. °च्यते B. M. My. 3. Thus Mss., Z. °दस्त्युवत्र or simply °दस्त्यत्र (cp. I. 1. 2. 2, I. 3. 2. 9)? 4. विवृज्यते Mss. exc. M., which has मिमृह्यते. 5. संतन्व° Mss. 6. अनुब्रू° and संतन्व° Mss. 7. °कृत्वा M. My. 8. °हिङ्कृत्वा° M. 9. तन्न्वेव Mss. 10. Thus B., without acc. the other Mss. (but: वाचो= वा।चा। उ।).

स वा एति च प्रेति चान्वाह गायत्रीमेवैतत्पराचीं चार्वाचीं च युनक्ति सा पराची 4.
देवेभ्यो यज्ञं वहत्यर्वाची मनुष्यानवति ॥४॥ अथ यद्वेवेति[1] च प्रेति चान्वाह 5.6
प्रेति वै प्राण एत्युदानः प्राणोदानावेवैतद्दधाति प्रेति वै रेतः सिच्यत एति
प्रजायते प्रेति[2] गावो वितिष्ठन्त एति समावर्तन्ते सर्वमेवेदमेति च प्रेति च ॥५॥
स वा आह प्र वो वाजा अभिद्यव इति तत्प्रेति भवत्यग्न आयाहि वीतय इति 7.8
तदेति भवति तदु हैक आहुः प्रेत्यन्नो वा एतदुभयꣳ संपद्यत इति तद्वेतदाति-
विज्ञान्यं प्र वो वाजा इति तदेव प्रेत्यग्न आयाहि वीतय इति तदेति ॥ ६ ॥
स वा आह प्र वो वाजा अभिद्यव इति तत्प्रेति भवति वाजा इत्यन्नं वै वाजा 9.
अन्नमेवैतदभ्यनूक्तमभिद्यव इत्यर्धमासा वा अभिद्यवो ऽर्धमासानेवैतदभ्यनूक्तꣳ
हविष्मन्त इति पशवो वै हविष्मन्तः पशूनेवैतदभ्यनूक्तम् ॥ ७ ॥ घृताच्येति 10.11
विदेघो ह माथवो[3] ऽग्निं वैश्वनरं मुखे बभार तस्य ह गोतमो राहूगण[4] ऋषिः[4]
पुरोहित आस तस्मै ह स्मामन्त्र्यमाणो न प्रतिशृणोति तमु गोतमो राहूगण
ऋग्भिर्ह्वयितुं दध्रे वीतिहोत्रं त्वा कवे द्युमन्तꣳ समिधीमहि । अग्ने बृहन्तमध्वरे[5]
विदेघेति[5] ॥ ८ ॥ स ह न प्रतिशुश्रावोदग्ने शुचयस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते । 12.
तव ज्योतीꣳष्यर्चयो विदेघेति ॥ ९ ॥ स ह नैव प्रतिशुश्राव तं त्वा घृतस्न 13.
ईमह इति हैवाभिव्याजहार ततो ऽस्याग्निर्मुखादुज्जज्वाल[6] तं न शशाक धार-
यितुꣳ सो ऽस्य मुखान्निष्पेदे स इमां पृथिवीं प्रापादो ह तर्ह्यास विदेघो माथवः[3]
सरस्वत्याꣳ स इमां पृथिवीं दहन्नभीयाय ॥ १० ॥ तं पश्चादन्वीयतुर्विदेघश्च 14.
माथवो[3] गोतमश्च राहूगणः स इमाः सर्वा नदीरतिददाह [7]सदानीरेत्युत्तराद्गिरेर्नि-
र्धावति[8] ताꣳ हैव नातिददाह तस्माद्ध स्म तां पुरा ब्राह्मणा न तरन्त्यनति-
दग्धाग्निना वैश्वानरेणेति ॥ ११ ॥ तत उ वा एतर्हि बहवः प्राञ्चो ब्राह्मणा- 15.

1. यद्वेवेति B. (pr. m.), यद्येवेति M. 2. प्रेति Mss. (B. om. this word). 3. माधवो M. My. 4. °गण ऋषिः C. O. 5. °ध्वरे विदेघेति B., Z. perhaps° ध्वरे । विदे°. 6. °खादुदज्वाल Mss. exc. M. (: खादुज्ज्वाल). 7. सदा° C. O. P. 8. °र्निधावति B.

स्तद्ध तदक्षेत्रतरमिवास[1] स्रामतरमिवास्वदितꣳ ह्यग्निना वैश्वानरेणास ॥ १२ ॥
16 तदु वा एतर्हि क्षेत्रतरमिवास्रामतरमिव ब्राह्मणा उ ह्येनद्यज्ञैरसिष्वदन्त्सा ह
सापि जघन्ये[2] नैदाघे संकोपयति तावच्छीतानतिदग्धा ह्यग्निना वैश्वानरेण ॥१३॥
17 स होवाच क्वाहं भवानीति तꣳ होवाचात एव ते प्राग्भुवनमिति सैवैतर्हि कोसल-
8.19 विदेहानां मर्यादा कुरुपञ्चालैस्ते[4] ह्युभये माथवाः[5] ॥ १४ ॥ स होवाच कथं
नु मे न प्रत्यश्रौषीरिति स होवाचाग्निं वैश्वानरं मुखे ऽभार्षमिति स मे नेन्मुखा-
न्निष्पद्याता इति तदु कथमभूदिति यत्रैव त्वं घृताच्येत्यभिव्याहार्षीरिति ततो मे
ऽग्निर्मुखादुदज्वालीदिति होवाच तं नाशकं धारयितुꣳ स मे मुखान्निरपा-
20 दीति[6] ॥ १५ ॥ स यद् घृतं[7] न्यक्तꣳ[7] सामिधेनीषु सामिधेन्यमेव तत्पदꣳ
21 समिन्द्ध[8] एवैनं तया वीर्यमेवास्मिन्दधाति ॥ १६ ॥ तदु घृताच्येति देवाञ्जि-
गाति सुम्नयुरिति यजमानो वै सुम्नयुः स देवाञ्जिगीषति स देवाञ्जिगाꣳसति तदे-
12.23 षाभ्यनूक्ता सैषाग्नेयो सत्यनिरुक्ता सर्वं वा अनिरुक्तꣳ सर्वेणैवैतत्प्रतिपद्यते ॥ १७ ॥
अग्न आयाहि वीतय इति तदेति[9] भवति वीतय इति समन्तिकमिव ह वा इमे ऽग्रे
लोका आसुरुन्मृश्या[10] हासौ द्यौरास ते देवा अकामयन्त कथं नु न इदं वरीयः
स्यादिति तामेतैस्त्रिभिरक्षरैर्व्यूहन्विनयꣳस्ततो[11] देवेभ्यो वरीयो ऽभवद्वरीयो ह वा
24 अस्मै भवति यस्यैवं विदुष एतामन्वाहुः ॥ १८ ॥ गृणानो हव्यदातय इति
यजमानो वै हव्यदातिर्गृणानो यजमानायेत्येवैतदाह नि होता सत्सि बर्हिषीत्य-
ग्निर्वै होतायमु वै लोको बर्हिरग्निमेवैतदस्मिँल्लोके दधाति सो ऽयमस्मिँल्लोके ऽग्नि-
र्हितः सैषेममेव लोकमभ्यनूक्ता[12] तस्मादग्नय इत्यग्निर्ह्ययं लोक इमꣳ हैवैतया लोकं
25.26 जयति यस्यैवं विदुष एतामन्वाहुः ॥ १९ ॥ तं त्वा समिद्भिरङ्गिर इति समि-

---

1. Z. स्रामतर°? 2. जघने O. P. C. (sec. m.), जघन्यै My. 3. °मिति B. 4. °पां-चालैं° B. C. (pr. m.). 5. माधवा: M. My. 6. °न्निरपादिति all, exc. B. sec. m. 7. घृतंन्यक्तꣳ all exc. M. which originally had घृतन्यक्तꣳ. 8. समिंध°. 9. तदेनं B., तथेति M. 10. °श्या B., °ष्या the other MSS. 11. °Thus C. O. M. My., °ह्वंन्निनयꣳस्ततो B. 12. °भ्य° MSS.

ङ्गिर्ह्येनꣳ समिन्धते ऽङ्गिर[1] इत्यङ्गिरा ह्यग्निर्घृतेन वर्धयामसीति[2] समिन्द्ध एवैनं
तया वीर्यमेवास्मिन्दधाति बृहच्छोचा यविष्ठ्येति बृहद्ध्येष शोचति समिद्धो यवि-
ष्ठ्येति यविष्ठ्यो[3] ह्येष सैषैतमेवान्तरिक्षलोकमभ्यनूक्ता[4] तस्मादाग्नेयी सत्यनिरुक्ता-
निरुक्तो ह्येष लोक एतꣳ हैवैतया लोकं जयत्यन्तरिक्षलोकं यस्यैवं विदुष एता-
मन्वाहुः ॥ २० ॥ स नः पृथु[5] श्रवाय्यमित्यदो वै पृथु यस्मिन्देवा अदः 27.28
श्रवाय्यं यस्मिन्देवा अच्छा देव विवाससीत्यच्छा देव विवाससि तन्नो गम-
येत्येवैतदाह बृहदग्ने सुवीर्यमित्यदो वै बृहद्यस्मिन्देवा अदः सुवीर्यं यस्मिन्देवाः
सैषामुमेव लोकमभ्यनूक्ता दिवमेवैतꣳ हैवैतया लोकं जयति दिवमेव यस्यैवं वि-
दुष एतामन्वाहुः ॥ २१ ॥ ईळेन्यो नमस्यस्तिरस्तमाꣳसि दर्शत इतीळेन्यो ह्येष 29-32
नमस्यो ह्येष तिरस्तमाꣳसि दर्शत इति तिरो ह्येष तमाꣳसि ददृशे समिद्धः सम-
ग्निरिध्यते वृषेति सꣳ हीध्यते वृषा वृषो ऽग्निः[6] समिध्यत इति सꣳ हीध्यते
वृषाश्वो न देववाहन इत्यश्वो ह वा एष भूतो देवेभ्यो यज्ञं वहति यद्वै नेत्यृच्यो-
मिति वै तत्तꣳ हविष्मन्त ईळत इति हविष्मन्तो ह्येनमीळते[7] मनुष्या वृषणं त्वा
वयं वृषन्वृषणः समिधीमहीति सꣳ ह्येनमिन्धते[8] ऽग्ने दीद्यतं बृहदिति बृहद्ध्येष
दीदयात्समिद्धः ॥ २२ ॥ तं वा एतं वृषण्वन्तं तृचमन्वाहाग्नेयीर्वा[9] इमाः 33-35
सर्वाः सामिधेनीरन्वाहेन्द्रो वै यज्ञस्य देवतेन्द्रो वृषा तथास्यैताः सेन्द्राः सामि-
धेन्यो भवन्त्यथाहाग्निं दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसम्। अस्य यज्ञस्य सुक्रतु-
मिति ॥ २३ ॥ देवाश्च ह वा असुराश्चोभये प्राजापत्या अस्पर्धन्त तान्ह स्पर्ध- 34
मानानन्तरेण तस्थौ गायत्री[10] या[10] वै सासीदियं वै सा पृथिव्यासीत्ताꣳ होभय
एव विदां चक्रुर्यतरानेव न इयमुपावर्त्स्यतीति ते भविष्यन्ति परेतरे भविष्यन्तीति
तामुभय एवोपमन्त्रयां चक्रिरे सो ऽग्निरेव देवानां दूत आस सहरक्षा इत्यसु-

1. अंगिर B. 2. वर्ध्न O. C. (sec. m). 3. यविष्ठ्यो MSS. 4 सैषेदमेवांतरि° C. O., °षेदमेवां° M. My. 5. पृथुः B. O. C. My. 6. Thus instead of अग्निः the MSS. 7. ह्येतमी° B.C.M.My. 8. ह्येनमिंधत C. (sec.m.) O. 9. त्रिव° C.O.M.My. 10. गायत्र्या MSS.

रक्षसमसुराणाꣳ साग्निं दूतं वृणीमह इत्यग्निमनुप्रेयाय स हि देवानां दूत आस
35 होतारं विश्ववेदसमिति ॥ २४ ॥ तद्धैके होता यो विश्ववेदसमिति परिहरन्ति
नेदरमित्यात्मानं ब्रवामेति तदु तथा न ब्रूयान्मानुषꣳ ह कुर्याद्यत्तथा ब्रूयादृव्यृद्धं
वै तद्यज्ञस्य यन्मानुषं तस्माद्धोतारमित्येव ब्रूयादस्य[1] यज्ञस्य सुक्रतुमिति सैवं
देवानुपावर्तत[2] ततो देवा अभवन्परासुरा भवति हैवात्मना परास्य द्विषन्भ्रातृव्यो
36 भवति यस्यैवं विदुष एतामन्वाहुः ॥ २५ ॥ तां वा एतामष्टमीमन्वाहाष्टाक्षरा
37 वै गायत्री गायत्र्यु वा इयं निदानेन तस्मादेतामष्टमीमन्वाह ॥ २६ ॥ तद्धैके
पुरस्तादेतस्या[3] धाय्ये दधति तदु तथा न कुर्यादनवक्लृप्ता हास्यैषा गायत्री भव-
38 ति दशमी हि तर्हि भवति तस्मादुपरिष्टादेव धाय्ये दध्यात् ॥ २७ ॥ समिध्य-
मानो अध्वरे ऽग्निः पावक ईड्य इति पावको ह्येष ईड्यो ह्येष शोचिष्केशस्तमी-
महे इति शोचन्तीव ह्येतस्य केशाः समिद्धस्य समिद्धो अग्न आहुतेत्यतः प्राञ्चꣳ
सर्वमिध्ममभ्यादध्यादपवृङ्क्त[4] इव ह्येतद्धोता यद्धात्रेध्मस्यान्यत्समिधः[5] परि-
शिष्यते ऽतिरिक्तꣳ ह तद्यदु वै यज्ञस्यातिरिच्यते द्विषन्तꣳ हास्य तद्भ्रातृव्यमभ्य-
39 तिरिच्यते तस्मादतः प्राञ्चꣳ सर्वमिध्ममभ्यादध्यात् ॥ २८ ॥ देवान्यक्षि स्व-
ध्वरेति देवान्यज सुयज्ञियेत्येवैतदाह त्वꣳ हि हव्यवाळसीत्येष हि हव्यवाळथा
जुहोता दुवस्यताग्निं प्रयत्यध्वरे । वृणीध्वꣳ हव्यवाहनमिति[6] यथा संप्रैष[7] एव-
40 मेषा चैनं[8] जुहुत[9] यजध्वं[10] चेति यस्मै कामाय समैन्धिद्ध्वमिति[11] ॥ २९ ॥ तं
वा एतमध्वरवन्तं तृचमन्वाह देवान्ह वै यज्ञेन यजमानानसुराः सपत्ना दुधूर्षा[12]
चक्रुस्तान्ह दुधूर्षन्त एव न शेकुर्धूर्वितुं[13] पराबभूवुस्तस्माद्यज्ञो ऽध्वरो नाम दुधूर्षन्ह

1. ब्रूयादस्य C., ब्रूयादस्य O., ब्रूयाद्यस्य B. 2. देवानुपावर्त B. O. 3. परस्ता° C. O. My. 4. °दध्यादपवृंक्त Mss. 5. °मिद्धः B. M. 6. °वाहनमिति B. 7. संप्रैष Mss. (cp. IV. 9. 3. 14). 8. वैनं C. (sec. m.) O. 9. जुहुथ C. O. My. 10. यज° C. O. 11. समैंध्यद्ध्व° C. O My. 12 Thus acc. to the Mss. 13. °तं C. O. P.

वा एनं[1] द्विषन्त्सपत्नः[2] पराभवति यस्यैवं विदुषो ऽध्वरवन्तं तृचमन्वाहुर्यावतीमु
ह सौम्येनाध्वरेण जितिं जयति[3] तावतीं जयति ॥ ३० ॥ चतुर्थं ब्राह्मणम् ॥
तृतीयो ऽध्यायः ॥

K. II. 4. 1. M. I. 4. 2.

एतद्वै देवा गरिष्ठे ऽग्निमयुञ्जन्यद्धोतृत्व इदं नो होतैधीदं नो हव्यं वहेति 1
तमेतद्गरिष्ठे युक्त्वोपामदन्वीरो वै त्वमस्यलं वै त्वमेतस्मा असीति यथाप्येतर्हि
ज्ञातीनां यं गरिष्ठे युञ्जन्ति तमुपमदन्ति[4] वीरो वै त्वमस्यलं वै त्वमेतस्मा असी-
त्येवमेतत्स यदतो होतान्वाहोपमदत्येवैनं[5] तद्वीर्यमेवास्मिन्दधाति ॥ १ ॥ स आ- 2
हाग्ने महां३[6] असि ब्राह्मण भारतेति ब्रह्म ह्यग्निस्तस्मादाह ब्राह्मणेति भारतेत्येष हि
देवेभ्यो हव्यं भरति तस्माद्वा आहुर्भरतो ऽग्निरिति शश्वदु ह वा एष एव प्राणो
भूत्वेदमिमाः प्रजा बिभर्ति तस्मादाह भारतेति[7] ॥ २ ॥ अथार्षेयं प्रवृणीत 3.4
ऋषिभ्यश्चैवैनं तद्देवेभ्यश्च निवेदयत्ययं महावीर्यो यो यज्ञं प्रापदिति परस्तादर्वाक्
प्रवृणीते परस्ताद्ध्यर्वाच्यः प्रजाः प्रजायन्ते तद्वेव ज्यायसस्पतते निह्नुत इदꣳ
हि पितैवाग्रे ऽथ पुत्रो ऽथ पौत्रः ॥ ३ ॥ आर्षेयं प्रवृत्याह देवेद्ध इति देवा 5-9
ह्येतमग्र ऐन्धत मन्विद्ध इति मनुर्ह्येतमग्र ऐन्द्ध ऋषिष्टुत इत्यृषयो ह्येतमस्तुवन्वि-
प्रानुमदित इति त उ वाव विप्रा यदृषयस्ते ह्येतमन्वमदꣳस्तस्मादाह विप्रानुम-
दित इति कविशस्त इति त उ वाव कवयो यदृषयस्ते ह्येतमशꣳसꣳस्तस्मादाह
कविशस्त इति ब्रह्मसꣳशित इति ब्रह्मसꣳशितो ह्येष घृताहवन इति घृताहवनो
ह्येषः ॥ ४ ॥ प्रणीर्यज्ञानामित्येतेन हि सर्वे यज्ञाः प्रणीयन्ते ये च पाकयज्ञा[8] 10
ये चेतरे तस्मादाह प्रणीर्यज्ञानामिति ॥ ५ ॥ रथीरध्वराणामिति रथो ह वा 11
एष भूतो देवेभ्यो यज्ञं वहति तस्मादाह रथीरध्वराणामिति[9] ॥ ६ ॥ अतूर्तो हो- 12

1. एतं C. (sec. m.) P. O. My. 2. द्विष॰ MSS. 3. जयति MSS. 4. ॰मदंति B. 5. ॰मदंत्ये B. My. 6. महां२ B. C. (pr. m.), महां२ My. 7. ॰तेति MSS. 8. Thus M. only, पाकयज्ञिया B. C., पाकयाशिया O., पाकयज्ञिया My. 9. ॰मिति MSS.

तेति न ह्येतं नाष्ट्रा रक्षाꣳसि तरन्ति तूर्णिर्हव्यवाळिति[1] सर्वान्ह्येष पाप्मानस्त-
13 रति ॥ ७ ॥ आस्पात्रं जुहूर्देवानामित्येतद्वै देवानां पात्रं यदग्निस्तस्मादग्नौ सर्वा-
भ्यो देवताभ्यो जुह्वति[2] प्राप्नोति ह वै तस्य पात्रं यस्य पात्रं प्रेप्सति य एवमे-
14-15 तद्वेद ॥ ८ ॥ देवानां चमसो देवपान इति चमसेन ह वा एतेन भूतेन देवा
भक्षयन्ति तस्मादाह देवानां चमसो देवपान इत्यरां३[3] इवाग्ने नेमिर्देवाꣳस्त्वं परिभूर-
सीति यथारान्नेमिः सर्वतः परिभूरेवं त्वं देवान्त्सर्वतः परिभूरसीत्येवैतदाह ॥ ९ ॥
16-19 आवह देवान्यजमानायेति तदेतस्मै यज्ञाय देवानावाहयत्यग्निमग्न आवहेति तदाग्ने-
यायाज्यभागायाग्निमावाहयति सोममावहेति तत्सौम्यायाज्यभागाय सोममावा-
हयत्यग्निमावहेति तदाग्नेयाय[4] पुरोळाशायाग्निमावाहयति यो ऽयमुभयत्राच्यु-
तो ऽथ यथादेवतं देवां३ आज्यपां३[5] आवहेति तत्प्रयाजानुयाजानावाहयति प्रयाजा-
नुयाजा हि देवा आज्यपा अग्निꣳ होत्रायावहेति तदग्निꣳ होत्रायावाहयति स्वं
महिमानमावहेति वाग्वै स्वो महिमा तद्वाचमावाहयत्या च वह जातवेदः सुयजा
च यजेत्येता एवैतद्देवता आहा चैना वहानुष्ठ्या चैना यजेति स तिष्ठन्नन्वाहा-
न्वाह[6] ह्येतदसौ[6] वा अनुवाक्यासावेवैतद्भूतो ऽन्वाहासीनो यजतीयं वै याज्ये-
यमेवैतद्भूतो यजति तस्य नार्तिर्न ह्वला भवति तस्मान्न कश्चन तिष्ठन्वषट्करो-
त्यन्यत्रावभृथादियꣳ हि याज्या ॥ १० ॥ प्रथमं ब्राह्मणम् ॥

M. I. 4. 4. K. II. 4. 2.

1.2 तं वा एतमग्निꣳ समैन्धिषत स यदेतमग्निꣳ समैन्धिषत समिद्धे देवे-
भ्यो जुहवामेति तस्मिन्नेते प्रथमे आहुती जुहोति मनसे च वाचे च मनश्च ह वै
वाक्च युक्ते देवेभ्यो यज्ञं वहतः स यदुपाꣳशु क्रियते तन्मनो देवेभ्यो यज्ञं वह-
त्यथ यद्वाचा निरुक्तं क्रियते तद्वाग्देवेभ्यो यज्ञं वहत्येतद्वा इदं द्वयं क्रियते ते
37 एवैतत्संतर्पयति तृप्ते प्रीते देवेभ्यो यज्ञं वहात[7] इति ॥ १ ॥ स्रुवेण तमाघार-

1. तूर्णी° B. 2. जुह्वति O. C. (sec. m.). 3. °रां२ B. My. 4. °ग्नेयाय MSS. 5. आज्य° B. 6. तिष्ठन्नन्वाहान्वाह्येतदसौ C. O. My., तिष्ठन्नन्वाहान्वाह ह्येततदसौ B., तिष्ठन्नन्वाहान्वाह्येषातदसौ M. 7. वहत B. M. My.

यति यं मनस आघारयति वृषा हि स्रुवो वृषा हि मनः स्रुचा तमाघारयति
यं वाच आघारयति योषा हि स्रुग्योषा हि वाक् तूष्णीं तमाघारयति यं
मनस आघारयति न स्वाहेति चनानिरुक्तꣳ[1] हि तद्यत्तूष्णीमनिरुक्तꣳ हि मनो
मन्त्रेण तमाघारयति यं वाच आघारयति निरुक्तो हि मन्त्रो निरुक्ता[2] हि वागा-
सीनस्तमाघारयति यं मनस आघारयति तिष्ठꣳस्तमाघारयति यं वाच आघारयति
मनश्च ह वै वाक्च युक्ते देवेभ्यो यज्ञं वहतो यतर उ वै युञ्जयोर्ह्रसीयानुपवहो[3]
वै तस्मै कुर्वन्ति वागु वै मनसो ह्रसीयस्यपरिमिततरमिव हि मनः परिमिततरेव
वाग्वाच एवैतदुपवहः करोति तथा सयुजौ देवेभ्यो यज्ञं वहतः ॥ २ ॥ देवा उ 8
ह वै यज्ञं तन्वाना असुररक्षसानां दक्षिणत आसङ्गाद्बिभयां चक्रुस्त एतद्वीर्यं
दक्षिणतः प्रत्युदश्रयन्नुच्छ्रितमिव[4] हि वीर्यꣳ स यदुभयत आघारयति तस्मान्मनश्च
वाक्च समानमेव सन्नानेव शिरो ह वा एतयोरन्यतरो यज्ञस्याघारयोर्मूलमन्य-
तरः ॥ ३ ॥ स्रुवेण तमाघारयति यो मूलं यज्ञस्य स्रुचा तमाघारयति यः शिरो 9-12
यज्ञस्य तूष्णीं तमाघारयति यो मूलं यज्ञस्य तूष्णीमिव हि मूलं न ह्यत्र वाग्वदति
मन्त्रेण तमाघारयति यः शिरो यज्ञस्य वाग्घि मन्त्रः शिरस्तो हीयं वाग्वदत्या-
सीनस्तमाघारयति यो मूलं यज्ञस्य निषण्णमिव हि मूलं तिष्ठꣳस्तमाघारयति यः
शिरो यज्ञस्य तिष्ठतीव हि शिरः ॥ ४ ॥ स पूर्वमाघारमाघार्याहाग्निमग्नीत्सं- 13.14
मृड्ढीति यथा धुरमध्यूहेदेवमेतद्यत्पूर्वमाघारमाघारयत्यध्यूह्य[5] वै धुरं युनक्ति[6]
स यत्संमार्ष्ट्यग्निमेवैतद्युनक्ति युक्तो[7] देवेभ्यो यज्ञं वहादिति[8] तस्मात्परिक्रामꣳ
संमार्ष्टि परिक्रामꣳ हि योग्यं युञ्जन्ति त्रिस्त्रिः संमार्ष्टि त्रिवृद्धि यज्ञः ॥ ५ ॥ स 15
संमार्ष्ट्यग्ने वाजजिद्वाजं त्वा सरिष्यन्तं वाजजितꣳ संमार्ज्मीति यज्ञं त्वा वक्ष्य-
न्तं यज्ञियꣳ संमार्ज्मीत्येवैतदाहाथ मध्ये तूष्णीमेव त्रिः संमार्ष्टि यथा युक्त्वा

---

1. चना° B. 2. Thus M., °क्तो the other MSS. 3. °यानुपवहो MSS. 4. °श्रयंनुच्छ्रत° O. C. 5. °ध्युह्य C. (sec. m.). O. My. 6. युनक्ति MSS. 7. Thus C. originally, युक्ते the other MSS. 8. वहत इति M.

प्रेहि वहेति प्राजेदेवमेवैतदग्निं युक्त्वोपाक्षिपति प्रेहि देवेभ्यो यज्ञं वहेति स
यदेतदन्तरेण कर्म क्रियते तस्मान्मनश्च वाक्च समानमेव सन्नानेव ॥ ६ ॥
.4.5.1 अथ स्रुचावाघारयिष्यन्नग्रेण स्रुचोरञ्जलिं निदधाति नमो देवेभ्यः स्वधा पितृभ्य
इति देवेभ्यश्चैवैतत्पितृभ्यश्च निह्नुत आर्त्विज्यं करिष्यन्त्सुयमे मे भूयास्तमित्या-
दत्ते सुभरे मे भूयास्तꣳ शकेयं[1] वां भर्तुमित्येवैतदाहास्कन्नमद्याज्यं देवेभ्यः
2 संभ्रियासमित्यविक्षुब्धमद्येमं यज्ञं देवेभ्यस्तनवा इत्येवैतदाह ॥ ७ ॥ अङ्घ्रिणा
विष्णो मा त्वावक्रमिषमिति यज्ञो वै विष्णुस्तमेतदतिक्रमिष्यन्भवति[2] तस्मा एवै-
3 तन्निह्नुते मा त्वावक्रमिषमिति ॥ ८ ॥ वसुमतीमग्ने ते छायामुपस्थेष-
मिति साध्वीमग्ने ते छायामुपस्थेषमित्येवैतदाह विष्णोः[3] स्थानमसीति यज्ञो वै
विष्णुर्यज्ञस्य वा एतदन्तिकं तिष्ठति तस्मादाह विष्णोः[3] स्थानमसीतीत इन्द्रो वीर्यम-
कृणोदित्यतो हीन्द्रो[4] नाष्ट्रा रक्षाꣳस्यपाहन्नूर्ध्वो ऽध्वर आस्थादिति यज्ञो वा
4 अध्वर ऊर्ध्वो ऽयं यज्ञ आस्थादित्येवैतदाह ॥ ९ ॥ अग्ने वेर्होत्रं वेर्दूत्यमित्यु-
भय[5] ह वा एतदग्निर्देवानाꣳ होता च दूतश्च[6] तदुभयं विद्धि यद्देवानामसीत्ये-
वैतदाहावतां त्वा द्यावापृथिवी अव त्वं द्यावापृथिवी इति नात्र तिरोहितमिवा-
स्ति स्विष्टकृद्देवेभ्य इन्द्र आज्येन हविषाभूत्स्वाहेतीन्द्रो यज्ञस्य देवता
तस्मादाहेन्द्र आज्येन हविषाभूत्स्वाहेति वाचे वा एतदाघारयतीन्द्रो
वागित्यु वा आहुस्तस्मादाहेन्द्र आज्येन हविषाभूत्स्वाहेति सो ऽसꣳस्पर्शयन्नत्या-
5.6 क्रामति ॥ १० ॥ तद्ध्रुवायाꣳ समनक्ति शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदुत्तर आघार
आत्मा वै ध्रुवात्मन्येवैतद्यज्ञस्य शिरः प्रतिदधाति शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदुत्तर
आघारः श्रीरु वै शिरः श्रीर्हि वै शिरो ऽथ यो ऽर्धस्य श्रेष्ठो भवत्यसौ तस्यार्धस्य शिर
इत्याचक्षते यजमानो वै ध्रुवामनु यो ऽस्मा अरातीयति स उपभृतꣳ स यद्धोप-
भृता समञ्ज्याद्यो यजमानायारातीयति तस्मिञ्छ्रियं दध्यात्तद्यजमान एवैत-

1. शकेयं MSS. 2. °स्तमेतदति° MSS. 3. °ष्णो B My. M. (second time). 4. हींद्रो MSS. 5. वेर्दूत्य° MSS. 6. दूतिश्च C. O.

च्छिद्रयं दधाति ॥ ११ ॥ स समनक्ति सं ज्योतिषा ज्योतिरिति ज्योतिर्हीत- 7.8
रस्यामाज्यं भवति ज्योतिरितरस्यां मनश्च ह वै वाक्चाहंभद्र[1] ऊदाते ॥ १२ ॥
तद्धोवाच मनो ऽहमेव त्वच्छ्रेयो ऽस्मीति होवाच यदहमभिगच्छामि तत्त्वं वद- 9
सीति श्रेयसो वै पापीयान्कृतानुकरो ऽनुवर्त्मा भवतीति[2] ॥ १३ ॥ अथ हो- 10.11
वाच वागहमेव त्वच्छ्रेयस्यस्मीति होवाच यत्त्वमभिगच्छसि तदहं विज्ञपयाम्यहं[3]
प्रज्ञपयामीति[3] तौ हासंपादयन्तौ प्रजापतिं प्रश्नमाजग्मतुः[4] स ह प्रजापतिर्मनस
एवाध्युवाच[5] मन एव त्वच्छ्रेय इति होवाच श्रेयसो वै पापीयान्कृतानुकरो ऽनु-
वर्त्मा भवतीति सा ह परोक्ता वाग्विसिष्मिये तस्या गर्भः पपात ॥ १४ ॥ सा 12.13
होवाच प्रजापतिमहव्यवाळेवाहं तुभ्यं भूयासमिति यां मा परावोच इति तस्मा-
द्यत्किं च प्राजापत्यं क्रियत उपांश्वेवैव[6] क्रियते ऽहव्यवाड्ढि तस्मै वागभव-
त्तदु हेदं देवा रेतः सिक्तं चर्मणि वा कुम्भ्यां वा बभ्रुस्तद्ध स्म पृच्छन्त्यत्रैव
ता३दित्यत्रैवेति ततो ऽत्रिः संबभूव तस्मादपि स्त्रियात्रेय्यैनस्वीत्याहुरेतस्या[7] हि
स योषाया देवताया वाचः संभूत इति ॥ १५ ॥ द्वितीयं ब्राह्मणम् ॥

K. II. 4. 3. M I. 5. 1.

स वै प्रवरायाश्रावयति यज्ञो वा आश्रावणं यज्ञमभिव्याहृत्याथ होतारं 1.2
प्रवृणा[8] इति स इध्मसंनहनान्यभिपद्याश्रावयति यद्ध वा अनारभ्य यज्ञमध्वर्युरा-
श्रावयेद्वेपनो वा ह[9] स्यादन्यां [10]वार्तिमृच्छेत्तस्मादिध्मसंनहनान्यभिपद्याश्राव-
यति ॥ १ ॥ [11]तद्धैके स्तीर्णाया वा वेदेर्बर्हिरादायेध्मस्य वा शकलमपच्छिद्य 3
तदभिपद्याश्रावयन्तीदं किं चिद्यज्ञस्येतीदं यज्ञमभिपद्याश्रावयाम इति वदन्तस्तदु[12]
तथा न कुर्यादनवक्लृप्तं वै तद्यत्स्तीर्णाया वा वेदेर्बर्हिरपाददीतेध्मस्य वा शक-
लमपच्छिन्द्यादेतद्वाव किं चिद्यज्ञस्य यैरिध्मः संनद्धो भवति यैरग्निꣳ संमृजन्ति

1. °हंभद्र B. 2. °तीति MSS 3. विज्ञाप°, प्रज्ञाप° M. 4. Thus M. only, प्राश्नि° B., पृाश्नि° C. O. P. My. 5. एवाभ्युवाद M. 6. उपांश्वेवैव M. 7. स्त्रियात्र्यैन° B., स्त्रियात्रेय्यैन° C. O. P. 8. प्रवृणी B. 9. हः C. O. My. 10. Thus mended, वार्त्तिमिच्छे° MSS 11. Kaṇḍikā 2 omitted in B. 12 वदन्तस्तु om. C. O. My.

4 तस्मादिध्मसंनहनान्येवाभिपद्याश्रावयेत् ॥ २ ॥ स वा आश्राव्य य एव देवा-
नाᳲ होता तमग्रे प्रवृणीते ऽग्निमेव तदग्नये च देवेभ्यश्च निह्नुते यदग्निमग्रे
प्रवृणीते[1] तदग्नये निह्नुते यद्वेव यो देवानाᳲ होता तमग्रे प्रवृणीते[1] तद्देवेभ्यो नि-
5-8 ह्नुते ॥ ३ ॥ स वा आश्राव्याहाग्निर्देवो दैव्यो होतेत्येष वै देवो दैव्यो होता
यदग्निस्तस्मादाहाग्निर्देवो दैव्यो होतेति देवान्यक्षद्विद्वाᳲश्चिकित्वानित्येष वै देवा-
ननुविद्वान्यदग्निः स एनाननुविद्वाननुष्ठ्या यजत्वित्येवैतदाह मनुष्वद्भरतवदिति
मनुर्ह वा अग्रे यज्ञेनेजे तदनुकृतीदमिमाः प्रजा यजन्ते तस्मादाह मनुष्वदिति
भरतवदित्येष हि देवेभ्यो हव्यं भरति तस्माद्वा आहुर्भरतो ऽग्निरिति शश्वदु ह
वा एष एव प्राणो भूत्वेदमिमाः प्रजा बिभर्ति तस्मादाह भरतवदिति[2] ॥ ४ ॥
9-10 अथार्षेयं प्रवृणीत ऋषिभ्यश्चैवैनं तद्देवेभ्यश्च निवेदयत्ययं महावीर्यो यो यज्ञं
प्रापदिति परस्तादर्वाक्प्रवृणीते परस्ताद्ध्यर्वाच्यः प्रजाः प्रजायन्ते तद्वेव ज्याय-
11-14 सस्पतये निह्नुत इदᳲ हि पितैवाग्रे ऽथ पुत्रो ऽथ पौत्रः ॥ ५ ॥ आर्षेयं प्रवृ-
त्याह ब्रह्मण्वदिति[3] ब्रह्म ह्यग्निरा च वक्षद्ब्राह्मणा अस्य यज्ञस्य प्रावितार इत्येते
वै ब्राह्मणा यज्ञस्य प्रावितारो ये ऽनूचाना य एनं तन्वते य[4] एनं जनयन्ति
तत्तेभ्यो निह्नुते ऽसौ मानुष इति तदिमं[5] मानुष[5] होतारं प्रवृणीते स एष
एतर्हि होताहोता[6] हैवातः पुरा स एष मानुषो हातो प्रवृतो जपति देवता उप-
धावति यथानुष्ठ्या वषट्कुर्यादनुष्ठ्या[7] हव्यं वहेन्न ह्वलेदेवं[7] देवता उपधाव-
15 ति ॥ ६ ॥ एतत्त्वा देव सवितर्वृणत[8] इति सविता वै देवानां प्रसविता सवि-
तारमेवैतत्प्रसवायोपधावत्यग्निᳲ होत्रायेति तदग्नये च देवेभ्यश्च निह्नुते यदग्नि-
मग्र आह[9] तदग्नये निह्नुते यद्वेव यो देवानाᳲ होता तमग्र आह[9] तद्देवेभ्यो
16 निह्नुते ॥ ७ ॥ सह पित्रा वैश्वानरेणेति संवत्सरो ह वा अस्य पिता वैश्वानरः

1. प्रवृणीते MSS. 2. °तवदिति MSS. 3. ब्रह्मण्वदिति MSS. 4. य उ M. 5. तदिमं मानुषᳲ MSS. 6. होताद्दोता B. 7. °कुर्यादनुष्ट्वा हव्यं वहेन्न ह्वरेदेवं M., °कुर्यान्ननुष्ट्या हव्यं वहेयंन्नह्वलेदेवं O. C. (sec. m.) My., °वहेयंन्नह्व° C. (pr. m.). (cp. kaṇḍikā 14 s. f.). 8. °वृणीत C. (sec. m.) O. 9. आह MSS.

प्रजापतिस्तदु संवत्सराय प्रजापतये निह्नुते ऽग्ने पूषन्बृहस्पते[1] प्र च वद प्र च
यजेति यक्ष्यन्वा[2] इदमनुवक्ष्यन्भवति[3] तदेताभ्यो देवताभ्यो निह्नुते यूयमनु-
ब्रूत[4] यूयं यजतेति वसूनाꣳ रातौ स्याम रुद्राणामुर्व्यायाꣳ स्वादित्या अदितये
स्यामानेहस इत्येते वै त्रया देवा यद्वसवो रुद्रा आदित्या एतेषामभिगुप्तौ स्या-
मेत्येवैतदाह तस्य हि नार्तिरस्ति न ह्वला य एतेषामभिगुप्तौ ॥ ८ ॥ जुष्टा- 18-20
मद्य देवेभ्यो वाचमुद्यासमिति जुष्टं देवेभ्यो ऽनूच्यासमित्येवैतदाह तद्धि समृद्धं
यो जुष्टं देवेभ्यो ऽनुब्रवज्जुष्टां[5] ब्रह्मभ्य इति जुष्टं ब्राह्मणेभ्यो ऽनूच्यासमित्ये-
वैतदाह तद्धि समृद्धं यो जुष्टं ब्राह्मणेभ्यो ऽनुब्रवज्जुष्टां[5] नराशꣳसायेति प्रजा
वै नरस्तदाभ्यः सर्वाभ्यः प्रजाभ्य आह तद्धि समृद्धं यत्र यश्च वेद यश्च न सा-
ध्वन्ववोचत्साध्वन्ववोचदित्येव वितिष्ठन्ते यदद्य होतृवर्ये जिह्मं चक्षुः पराप-
तात्[6] । अग्निष्टत्पुनराह्रियाज्जातवेदा[7] विचर्षणिरिति यथा यानमूनग्रे[8] होत्राय
प्रावृणत ते प्राधन्वन्नेवं मे यत्किं चित्प्रवरेणामायि तन्मे पुनराप्यायतामित्ये-
वैतदाह तथा हास्य तत्पुनराप्यायते ॥ ९ ॥ अथाध्वर्युं चाग्नीधं च संमृशति 21
मनो वा अध्वर्युर्वाग्घोता ते एवैतत्संदधाति ते हि सꣳहिते युक्ते देवेभ्यो यज्ञं[9]
वहतो[9] ऽग्नीधमुपस्पृशत्यनन्तरायाय ॥ १० ॥ तत्र जपति षण्मोर्वीरꣳहसस्पान्त्व- 22
ग्निश्च पृथिवी चापश्च वातश्चाहश्च रात्रिश्चेत्येता वै षळुर्व्य[10] एता मा सर्वस्या आर्तेः
सर्वस्या ह्वालाया गोपायन्त्वित्येवैतदाह तस्य हि नार्तिरस्ति न ह्वला यमेता आ-
र्तेर्गोपायन्ति[11] ॥ ११ ॥ अथ होतृषदनात्तृणं निरस्यति निरस्तः परावसुरिति 23-24
परावसुर्ह वै नामासुराणाꣳ होता तमेवैतद्धोतृषदनान्निरस्यतीदमहमर्वावसोः स-

1. बृहस्पते MSS. (but cp. IV. 7. 3. 8). 2. यद्यन्वा MSS. 3. इदमनुवद्यन्भवति C. O., इदमनुवद्यन्भवति B. 4. Thus M. only; °ब्रूथ the other MSS. 5. नुब्रुव° B. C. O. (the first time). 6. Thus C. O., °पतत् B., °पत् My., °पपाते M. 7. Thus (°ह्रि°) MSS. 8. देवा ins. M. 9. यज्ञं वहतो MSS. 10. षलुर्व्य B., षलुर्व्यं C. O. 11. °यंति B. O. C. (sec. m.).

दने सीदामीत्युपविशत्यर्वावसुर्ह वै नाम देवानाꣳ होता तस्यैवैतत्सदने सी·
25 दति ॥ १२ ॥ अथ जपति विश्वकर्मꣳस्तनूपा मे ऽसि मा मोदोषिष्टं मा मा
हिꣳसिष्टमेष वां लोक इत्युदङ्ङ्वैजत्यन्तरा वा इदमाहवनीयं च गार्हपत्यं
26 चास्ते तदेताभ्यां निह्नुते तथा हैनमेतौ नोदोषतो न हिꣳस्तः ॥ १३ ॥ अथ
जपति विश्वे देवाः शास्तन मा यथेह होता वृतो मनवै यन्निषद्य । प्र मे ब्रूत
भागधेयं यथा वो येन पथा हव्यमा वो वहानीति यथा येभ्यः पक्कꣳ[1] स्यात्तेषु
प्रशासनमिच्छेत्प्र मा शास्त यथा यथा व[2] आहरेयमित्येवमेवैतद्देवेषु प्रशासन-
मिच्छते प्र मा शास्तेति[3] यथा वो ऽनुष्ठ्या वषट्करवाण्यनुष्ठ्या हव्यं वहानि न[4]
ह्वलानीति[4] तस्य हि[5] नार्तिरस्ति[5] न ह्वला यो यथानुशासनं करोति ॥ १४ ॥
तृतीयं ब्राह्मणम् ॥

M. I. 5. 2. K. II. 4. 4.

1 स वा आहाग्निर्होता वेत्वग्नेर्होत्रमित्यग्निरिदꣳ होता वेत्वित्येवैतदाहाग्नेर्होत्र-
मिति तस्यो हि होत्रं वेतु[6] प्रावित्रमिति यज्ञो वै प्रावित्रं यज्ञं वेत्वित्येवैतदाह
साधु ते यजमान देवतेति यदस्याग्निꣳ होतारं प्रवृणीते[7] तदेतदाह साधु ते यज-
2 मान देवता यस्य ते ऽग्निर्होतेति ॥ १ ॥ घृतवतीमध्वर्यो स्रुचमास्यस्व देवयुवं
विश्ववारामिति तदध्वर्युं प्रसौति स एकामिवैवाह यजमानो वै जुहूमनु यो ऽस्मा
अरातीयति स उपभृतꣳ स यद्ध द्वे इव ब्रूयाद्यजमानाय ह द्विषन्तं भ्रातृव्यं
प्रत्युद्यामिनं कुर्यादत्ता वै जुहूमन्वाद्य उपभृतमत्त[8] आद्यं[8] तस्मादेकामिवैवाह
3-4 देवयुवं विश्ववारामित्युपस्तौत्येवैनामेतन्महयत्येवेळामहै देवां३[9] ईळेन्यान्नम-
स्याम नमस्यान्यजाम यज्ञियानितीळामहै तान्देवान्य ईळेन्या नमस्याम
नमस्यान्यजाम यज्ञियानित्येवैतदाह मनुष्या वा ईळेन्याः पितरो नमस्या
देवा यज्ञिया यावत्यो वै प्रजा यज्ञे ऽनन्वाभक्ताः[10] पराभूता वै ता मनुष्याननु-

1. पक्कꣳ MSS. 2. Thus emended, वा MSS. 3. शास्तीति C. O. P. 4. न ह्वला-नीति MSS. 5. हि नार्त्तिरस्ति B. 6. वेत्तु MSS. 7. प्रवृणीते MSS. 8. उपभृतमद्य आ-ज्य B. 9. देवां१ My. 10. नन्वाभ्भक्त MSS.

पशवो देवाननु वयाꣳस्योषधयो वनस्पतयो यदिदं किं चान्यदेवम्विमाः[1] प्रजा
यज्ञ[2] आभजति[2] या इमा अपराभूताः ॥ २ ॥ ता वा एता नव व्याहृतयो नव 5-7
वै पुरुषे प्राणास्तानेवास्मिन्नेव प्राणान्क्लृप्तान्दधाति यज्ञ उ ह वै देवेभ्यो ऽप-
चक्राम तं देवा उपमन्त्रयां चक्रिर आ नः शृणूप न आवर्तस्वेति सो ऽस्तु तथे-
त्युपाववर्त[3] तेनोपावृत्तेनेजिरे[4] स यदध्वर्युराश्रावयति यज्ञमेवैतदुपमन्त्रयत आ नः
शृणूप न आवर्तस्वेत्यथ यदग्नीत्प्रत्याश्रावयति यज्ञ एवैतदुपावर्तते ऽस्तु तथेति
तेनोपावृत्तेन यजते तेनैतद्यज्ञेन रेतसा भूतेनर्त्विजः संप्रदायं चरन्ति यथा पूर्णपा-
त्रेण संप्रदायं चरेयुरेवं यजमानेन परोक्षं यजमानो ह्येव यज्ञ एष ह्येनं तनुत[5] एष
ह्येनं जनयते वाचा वा इदꣳ संप्रदायं चरन्ति[6] वाग्वै रेतो वाग्वै यज्ञः[7] ॥ ३ ॥
सो ऽध्वर्युरनुब्रूहीत्युक्त्वा नापव्याहरेन्नो[8] एव होता पुरा वषट्कारात्सो ऽध्वर्यु- 8-11
राश्रावयति तदग्नीधं यज्ञ उपावर्तते सो ऽग्नीन्नापव्याहरेत्पुरा प्रत्याश्रावणात्त-
त्प्रत्याश्रावित[9] एवाध्वर्युं यज्ञ उपावर्तते सो ऽध्वर्युर्नापव्याहरेत्पुरा ततो यदु च
ब्रूयाद्यजेति तं यजेत्येव होत्रे प्रयच्छति स होता नापव्याहरेत्पुरा वषट्कारात्तꣳ
होता वषट्कारेणैवाग्नौ योनौ रेतो भूतꣳ सिञ्चत्यग्निर्वै यज्ञस्य योनिः स ततः
प्रजायत इति नु दर्शपूर्णमासयोः ॥ ४ ॥ अथ सौम्ये ऽध्वरे ऽध्वर्युर्ग्रहं गृही- 12-14
त्वा नापव्याहरेत्पुरा ततो यदु च ब्रूयादुपावर्तध्वमिति तमुपावर्तध्वमित्येवोद्गा-
तृभ्यः प्रयच्छति त उद्गातारो नापव्याहरेयुः पुरा[10] ततो यदु च ब्रूयुरेषोत्तमेति[11]
तमेषोत्तमेत्येव[12] होत्रे प्रयच्छन्ति स होता नापव्याहरेत्पुरा वषट्कारात्तꣳ होता
वषट्कारेणैवाग्नौ योनौ रेतो भूतꣳ सिञ्चत्यग्निर्वै यज्ञस्य योनिः स ततः प्रजा-
यते ॥ ५ ॥ स यद्ध सो ऽपव्याहरेद्यं यज्ञ उपावर्तेत यथा पूर्णपात्रं परासिञ्चे- 15

---

1. ⁰देवंम्विमः: C. O., ⁰देवंम्विमाः B, ⁰देवमिमाः M. 2. यज्ञ आभजति MSS. 3. पाववर्त्त O., ⁰पावर्त्तते B., ⁰वावर्त M. My. 4. तेनोपावृत्तेनेजिरे B., तेनोपावृत्तेनेजिरे O. P. C. 5. ननुत MSS. 6. चरंति C. O P. 7. यज्ञः B. 8. ⁰हरेन्नो MSS. 9. ⁰त्याश्रा-वित MSS. 10. पुरा MSS. 11. ब्रूयुरे⁰ MSS. 12. तमेषोत्तमे⁰ B, तमेषोत्तमे⁰ C. O. P.

देवꣳ ह यजमानं परासिञ्चेत्स यत्रैवꣳ संविदाना ऋत्विजश्चरन्ति सर्वꣳ हैव तत्र
16.17 कल्पते न मुह्यति ॥ ६ ॥ ता वा एताः पञ्च व्याहृतय ओश्रावयास्तु[1] श्रौष-
ड्यज ये यजामहे वौषळिति पाङ्क्तो वै यज्ञ पाङ्क्ताः पशवः पञ्चर्तवः संवत्सर-
स्तैषो एका यज्ञस्य मात्रैषा संपत्तासां[2] पञ्चानां[2] व्याहृतीनाꣳ सप्तदशाक्षराणि
सप्तदशो वै प्रजापतिः प्रजापतिर्वै यज्ञ एषो एका यज्ञस्य मात्रैषा संपत् ॥ ७ ॥
18.19 ओश्रावयेति[1] ह वै देवाः पुरोवातमसृजन्तास्तु श्रौषळित्यभ्राणि समप्लावयन्यजेति
विद्युतं ये यजामह इति स्तनयित्नुं वषट्कारेणैव प्रावर्षयन्त्स यत्र वृष्टिकाम इष्ट्या
यजेत पुरोवातं च विद्युतं च मनसा ध्यायेत्यध्वर्युं ब्रूयादभ्राणि मनसा ध्यायेत्य-
ग्नीधꣳ स्तनयित्नुं च वृष्टिं चेति होतारꣳ स यत्रैवꣳ संविदाना वृष्टिकामस्येष्ट्या
20 श्चरन्ति वर्षति हैव तत्र[3] ॥ ८ ॥ ओश्रावयेति[4] ह वै देवा विराजमुपाजुहुवुरस्तु
श्रौषळिति वत्समुपावार्जन्यजेत्युदनयन्ये यजामह इत्युपासीदन्वषट्कारेणैवादुहतेयं
वै विराळस्या वा एते दोहाः सर्वान्ह वा अस्मा इयं कामान्दुग्धे य एवमेत-
द्वेद ॥ ९ ॥ चतुर्थं ब्राह्मणम् ॥ चतुर्थो ऽध्यायः ॥

M. I. 5. 3. K. II. 5. 1.

1;2.3 ऋतवो ह वै प्रयाजास्तस्मात्पञ्च भवन्ति पञ्च ह्युतवः[5] ॥ १ ॥ अथ दे-
वाश्च ह वा असुराश्चोभये प्राजापत्या अस्पर्धन्त त एतस्मिन्नेव यज्ञे प्रजापतौ
पितर्यस्पर्धन्त संवत्सरे[6] ऽस्माकमयꣳ स्यादस्माकमयꣳ स्यादिति ततो देवा अर्चन्तः
श्राम्यन्त एतान्प्रयाजान्ददृशुस्तैरयजन्त तैरिष्ट्वर्तून्त्संवत्सरं प्राजयन्नृतुभ्यः[7] सं-
वत्सरात्सपत्नानन्तरायꣳस्तस्मात्प्रजया नाम प्रजया ह वै नामैतद्यत्प्रयाजा
इत्याहुस्तथो वा एष एतैर्ऋतून्त्संवत्सरं प्रजयत्यृतुभ्यः[8] संवत्सरात्सपत्नानन्तरेति
5.4 तस्माद्वाव प्रयाजैर्यजते ॥ २ ॥ त आज्यहविषो भवन्त्येतद्वै स्वं पयः सं-

1. ओꣳश्रा° B., श्रो° C. P. My., श्रों° O., वो° M. 2. संपत्तासां वा एतासां पंचानां M. 3. तत्र MSS. 4. As above. 5. °तव: MSS. 6. Om. M. 7. प्राजनय° M. 8. प्रजनय° MSS.

वत्सरस्य यदाज्यꣳ स्वेनैवैनमेतत्पयसा देवाः स्व्यकुर्वत स्वेनो[1] एवैनमेष एतत्प-
यसा स्वीकुरुते वज्र उ[2] वा आज्यमेतेन[3] वै वज्रेणाज्येन देवा ऋतूंत्संवत्सरं
प्राजयन्नृतुभ्यः[4] संवत्सरात्सपत्नानन्तरायꣳस्तथो वा एष एतेन वज्रेणाज्येनर्तूंत्सं-
वत्सरं प्रजयत्यृतुभ्यः[5] संवत्सरात्सपत्नानन्तरेति तस्मादाज्यहविषो[6] भवन्ति ॥३॥
स यत्रैव तिष्ठन्प्रयाजेभ्य आश्रावयेत्तत एव नापक्रामेदभितरामिद्वै 6
क्रामेदभितरामभितरामाहुतीर्जुहुयात्संग्रामो वा एष संनिधीयते यः प्रया-
जैर्यजते यतर उ वै संयत्तयोः पराजयते ऽप वै स[7] क्रामत्यभितरां वै क्रामति
जयꣳस्तस्मादभितरामभितरां क्रामेदभितरामभितरामाहुतीर्जुहुयात् ॥ ४ ॥ तदु 7
नाद्रियेत यत्रैव तिष्ठन्प्रयाजेभ्य आश्रावयेत्तत एव नापक्रामेद्यत्रो एव समिद्धतमं
मन्येत तदाहुतीर्जुहुयात्समिद्धहोम उ ह्येव समृद्ध आहुतीनाम् ॥ ५ ॥ स वा 8
आश्राव्याह समिधो यजेति वसन्तो वै समिद्वसन्तमेवैतत्समिन्द्धे स वसन्तः स-
मिद्धोऽन्यानृतूंत्समिन्द्ध ऋतवः समिद्धाः प्रजाश्च प्रजनयन्त्योषधीश्च[8] पचन्ति तद्वैव-
तूंन्निराहाथ यज यजेत्येवोत्तरानाहाजामितायै जामि हि कुर्याद्यत्तनूनपातं यजेळो
यजेति ब्रूयात्तस्माद्यज यजेत्येवोत्तरानाह ॥ ६ ॥ स वा आश्राव्याह समिधो 9
यजेति वसन्तो वै समिद्वसन्तमेवैतद्देवा अवृञ्जत वसन्तात्सपत्नानन्तरायन्वस-
न्तमु वा एष एतद्वृङ्क्ते वसन्तात्सपत्नानन्तरेति[9] तस्मात्समिधो यजति ॥ ७ ॥
अथ तनूनपातं यजति ग्रीष्मो वै तनूनपाद्ग्रीष्मो ह्यासां प्रजानां तनूस्तपति[10] ग्री- 10
ष्ममेवैतद्देवा अवृञ्जत ग्रीष्मात्सपत्नानन्तरायन्ग्रीष्ममु वा एष एतद्वृङ्क्ते ग्रीष्मा-
त्सपत्नानन्तरेति तस्मात्तनूनपातं यजति ॥ ८ ॥ अथेळो यजति वर्षा वा इळ इति 11
हि वर्षा इळो रूपमिदं[11] यद्ग्रीष्महेमन्ताभ्यां क्षुद्रꣳ सरीसृपं नित्यक्तं भवति तद्व-
र्षास्वीळितामिवान्नामिच्छमानं चरति तस्माद्वर्षा इळो रूपं[12] वर्षा एवैतद्देवा अवृञ्जत

1. तेनो B. 2. Om. M. 3. आज्यमेवैतेन B. 4. प्राजनय॰ M. 5. प्रजनय॰ M. 6. ॰हविषो C. O. 7. सं B. My., नं M. 8. Read प्रजनय॰? 9. ॰त्नानंतरेति B. 10. तनूस्तपति C. O. 11. रूपमिदं MSS. 12 रूपं MSS.

वर्षाभ्यः सपत्नानन्तरायन्वर्षा उ वा एष एतद्वृङ्क्ते वर्षाभ्यः सपत्नानन्तरेति
12 तस्मादिळो यजति ॥ ९ ॥ अथ बर्हिर्यजति शरद्धि बर्हिरिति हि शरद्बर्हिरिदं
यद्ग्रीष्महेमन्ताभ्यामोषधयो नित्यक्ता भवन्ति ता वर्षाभिर्वर्धन्ते ताः शरदि
बर्हिषो रूपं प्रस्तीर्णाः शेरते तस्माच्छरद्बर्हिः शरदमेवैतद्देवा अवृञ्जत शरदः स-
पत्नानन्तरायञ्छरदमु वा एष एतद्वृङ्क्ते शरदः सपत्नानन्तरेति तस्माद्बर्हिर्य-
13 जति ॥ १० ॥ अथ स्वाहा स्वाहेति यजत्यन्तो वै यज्ञस्य स्वाहाकारो ऽन्तो
हेमन्त ऋतूनां वसन्ताद्धि पराध्यो ऽन्तेनैवैतद्देवा अन्तमवृञ्जतान्तेनान्तात्सपत्ना-
नन्तरायन्नन्तेनो वा एष एतदन्तं वृङ्क्ते ऽन्तेनान्तात्सपत्नानन्तरेति[1] तस्मा-
14 त्स्वाहा स्वाहेति यजति ॥ ११ ॥ स वै वसन्त एव हेमन्तात्पुनरसुस्ततो हि
भवति ततो हि प्रतिधीयते पुनर्ह वा अस्मिंल्लोक आजायते पुनरस्मिंल्लोके भवति
15 य एवमेतद्वेद ॥ १२ ॥ स वै वेतु व्यन्त्विति यजत्यजामितायै जामि हि कुर्या-
द्यद्व्यन्तु व्यन्त्विति वा यजेद्वेतु वेत्विति वा व्यन्त्विति योषा वेत्विति
16 वृषा ॥ १३ ॥ स वै चतुर्थ एव प्रयाजे समानयते बर्हिष्येव प्रजा वै बर्ही रेत
आज्यं प्रजास्वेवैतद्रेतः सिञ्चति तेन रेतसेदमिमाः प्रजा पुनरभ्याकारं प्रजा-
17 यन्ते ॥ १४ ॥ अथ यद्वेव चतुर्थे प्रयाजे समानयते संग्रामो वा एष संनिधीयते
यः प्रयाजैर्यजते यतरमु[2] वै संयत्तयोर्मित्रमागच्छति स जयति तदेतदुपभृतो जुहूं
18-20 मित्रमागच्छति[3] तेन प्रजयति ॥ १५ ॥ अथ यद्वेव चतुर्थे प्रयाजे समानयते
यजमानो वै जुहूमनु यो ऽस्मा अरातीयति स उपभृतं यजमानायैवैतद्द्विषन्तं
भ्रातृव्यं बलिꣳ हारयत्यत्ता वै जुहूमन्वाद्य उपभृतमत्त आद्यꣳ सो ऽनवमर्शꣳ
समानयते यद्धावमृशेद्यजमानꣳ[4] ह द्विषता भ्रातृव्येणावमृशेदत्तारमाद्येनावमृशेदु-
परिष्टाज्जुहूमध्यूहति यजमानमेवैतद्द्विषति भ्रातृव्ये ऽध्यूहत्यत्तारमाद्ये ऽध्यू-
21 हति ॥ १६ ॥ देवा उ ह वै यज्ञं तन्वाना असुररक्षसानामासङ्गाद्बिभयां

1. तेनांता° C. O. 2. यतर उ M. 3. जुह्वर्मित्र° M. 4. °वमृशेद्य° B.

चक्रस्ते होचुरसुररक्षसानामासङ्गाद्बिभ्यतो हन्तेमां यज्ञस्य विजितिमन्विति सर्वं
यज्ञꣳ सꣳस्थापयामेति तथा यदि[1] नो ऽसुररक्षसान्यासजेयुरिति सꣳस्थित एव
नो यज्ञः स्यादिति तमेतस्मिन्नेवोत्तमे प्रयाजे स्वाहाकारेण सर्वं यज्ञꣳ समस्था-
पयन् ॥ १७ ॥ स्वाहाग्निमिति तदाग्नेयमाज्यभागꣳ स्वाहा सोममिति तत्सौम्य- 22 23
माज्यभागꣳ स्वाहाग्निमिति तदाग्नेयं पुरोळाशं यो ऽयमुभयत्राच्युतो ऽथ यथादे-
वतꣳ स्वाहा देवा आज्यपा इति तत्प्रयाजानुयाजानाह[2] प्रयाजानुयाजा हि देवा
आज्यपा जुषाणा[3] अग्न[4] आज्यस्य व्यन्त्विति तत्स्विष्टकृतꣳ समस्थापयन्नग्निर्हि
स्विष्टकृत्तद्यज्ञस्यैवैतद्विजितिमनु देवाः सर्वं यज्ञꣳ समस्थापयꣳस्तादिदमप्येतर्हि तथैव
क्रियते तस्मादुत्तमे प्रयाजे यावन्ति हवीꣳषि भवन्ति स्वाहा स्वाहेत्येव तानि
यजति यज्ञस्यैवैतद्विजितिमनु सर्वं यज्ञꣳ सꣳस्थापयति तस्माद्यद्यप्यस्यात ऊर्ध्वं
विलोमेव[5] यज्ञे स्यान्न हैवास्य तदाग इव स्यात्सꣳस्थितो मे यज्ञ इति हैव वि-
द्यात्स हैष यज्ञो यातयामास[6] यथा हुतं वषट्कृतꣳ स्वाहाकृतꣳ स्यादेवम् ॥१८॥
ते ह देवा ऊचुर्हन्तेमं यज्ञं पुनराप्याययामेति तेनायातयाम्ना प्रचरामेति स यदेव 24.25
जुह्वामाज्यं परिशिष्टमासीद्येन यज्ञꣳ समस्थापयꣳस्तेन यथापूर्वꣳ हवीꣳष्यभ्यघार-
यन्नयातयामो वा आज्यं तदेतं[7] यज्ञं[7] पुनराप्याययन्नयातयामानमकुर्वꣳस्तस्मादु-
त्तमं प्रयाजमिष्ट्वा यथापूर्वꣳ हवीꣳष्यभिघारयति यज्ञमेवैतत्पुनराप्याययत्य-
यातयामानं करोति तस्माद्यस्यै कस्यै च देवताया अवद्यति पुनरेव प्रत्यनक्त्यव-
दानꣳ स्विष्टकृत एवैतत्पुनराप्याययत्ययातम करोति तस्माद्यदा स्विष्टकृते ऽवद्यति
न ततः प्रत्यनक्त्यवदानं न हि ततः कां चनाग्नावाहुतिꣳ होष्यन्भवति
हविषः ॥ १९ ॥ प्रथमं ब्राह्मणम् ॥

---

1. यद्दि MSS. यद्दिनैतौ M). 2 तत्प्रयाजानुयाजा° B. 3. जुषाणा O. C. 4. अग्न MSS. (but cp. I. — 2. 3. 15). 5. विलोमेव MSS. 6. यातयामास B. 7. Read तदेतद्यज्ञं ?

M. I. 5. 4. K. II. 5. 2.

1 स वै समिधो यजति प्राणा वै समिधः प्राणैर्ह्ययं पुरुष समिद्धस्तस्माद्ब्रथा-
दुपतापिनमभिमृश्येत्तस्वेति[1] स यावदुष्णः स्याद्दैवास्मिँस्तावच्छँसेत[2] प्राणैर्ह्येव[2]
तावत्समिद्धः प्राणानेवास्मिँस्तत्समिन्द्धे प्राणानेवास्मिँस्तद्दधाति तस्मात्समिधो
2 यजति ॥ १ ॥ अथ तनूनपातं यजति रेतो वै तनूनपाद्यदा हि स्त्रियाश्च पुँसश्च
3 संतप्यते ऽथ रेतः सिच्यते रेत एवैतत्सिञ्चति ॥ २ ॥ अथेळो यजति यदा वै
रेतः सिक्तं प्रजायते ऽथेळितमिवान्नमिच्छमानं चरत्येतद्दैवतद्रेतः सिक्तं तत्प्रजन-
4 यति ॥ ३ ॥ अथ बर्हिर्यजति भूमा वै बर्हिर्भूमानमेवैतदन्विमाः प्रजाः प्रजनयति
5 ता इमाः प्रजा भूमानमनु प्रजायन्ते ॥ ४ ॥ अथ स्वाहा स्वाहेति यजति हे-
मन्तो वै स्वाहाकारः प्रजापतिर्हेमन्तो हीमाः प्रजाः सहसेव स्वं वशमुपनयते
तस्माद्धेमनि म्लायन्त्योषधयः प्रमुच्यन्ते वनस्पतीनां पलाशानि प्रतितरां पशवो
भवन्त्यधस्तरां वयाँसि पतन्ति विपतितलोमेव पापवर्णः पुरुषो भवति सहसेव
हीमाः प्रजाः स्वं वशमुपनयते हेमन्तः स्वी ह वै तमर्धं कुरुते श्रिये ऽन्नाद्याय
6 यशसे यस्मिन्नर्धे भवति य एवं विद्वान्त्स्वाहा स्वाहेति यजति ॥ ५ ॥ अथ
देवाश्च ह वा असुराश्चोभये प्राजापत्या अस्पर्धन्त ते[3] न[3] व्यजयन्त दण्डैर्धनुर्भि-
स्ते होचुरविजयमाना हन्त वाच्येव[4] ब्रह्मणि विजिगीषामहा इति स यो नो वाचं
व्याहृतां मिथुनेन नानुनिक्रामात्स नः सर्वं पराजयातै सर्वमितरे जयानिति ते ह
7 देवा इन्द्रमूचुर्व्याहरेति ॥ ६ ॥ स होवाचैको ममेत्यथास्म.कमेकेत्यसुरास्तत्तन्मि-
8 थुनमविन्दन्मिथुनँ ह्येकश्चैका च ॥ ७ ॥ द्वौ[5] ममेति होवाचेन्द्रो ऽथास्माकं द्वे
9 इत्यसुरास्तत्तन्मिथुनमविन्दन्मिथुनँ हि द्वौ च द्वे च ॥ ८ ॥ त्रयो ममेति होवा-

1. °पिनमभिमृश्येत्तस्वेति MSS. (cp. V. 6. 4. 1). 2. Thus only C. (pr. m.), स्याद्दैवास्मिँस्तावच्छँशेतत्प्राणै° O. P. C. (sec. m.), स्याद्दैवास्मिँस्तावच्छँसेतः प्राणै° M., स्याद्देवास्मिँस्तावच्छँसेतात्प्राणै° B., स्याद्देवास्मिँस्तावत्तँसेत्प्राणै° My. 3. तेन C. 4. वाच्येव B. 5. द्वौ MSS and also the Mādhy., but cp. k. 13.

चेन्द्रो ऽथास्माकं तिस्र इत्यसुरास्तत्तन्मिथुनमविन्दन्मिथुनꣳ हि त्रयश्च तिस्रश्च
॥ ९ ॥ चत्वारो ममेति होवाचेन्द्रो ऽथास्माकं चतस्र इत्यसुरास्तत्तन्मिथुनम-
विन्दन्मिथुनꣳ हि चत्वारश्च चतस्रश्च ॥ १० ॥ पञ्च ममेति होवाचेन्द्रस्त इतरे 11
न मिथुनमविन्दन्न ह्यत ऊर्ध्वं वाचो मिथुनमस्ति ते पञ्च पञ्चेत्येव सर्वं पराज-
यन्त सर्वं देवा अजयन्त्सर्वस्मादेनान्निरभजꣳस्तस्मात्प्रथमे प्रयाज इष्टे ब्रूयात्
॥ ११ ॥ एको ममेत्येकामुष्येति यं द्विष्याद्यद्यु नैको ममैका तस्य यो ऽस्मान्द्वेष्टि 12
यं च वयं द्विष्म इति[1] ॥ १२ ॥ अथ द्वितीये द्वौ मम द्वे तस्य यो ऽस्मान्द्वेष्टि 13
यं च वयं द्विष्म इति[1] ॥ १३ ॥ अथ तृतीये त्रयो मम तिस्रस्तस्य यो ऽस्मा-
न्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इति[1] ॥ १४ ॥ अथ चतुर्थे चत्वारो मम चतस्रस्तस्य
यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इति[1] ॥ १५ ॥ अथ पञ्चमे पञ्च मम न 16
तस्यैका चन यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्येवꣳ ह वाव द्विषतः सपत्नस्य
सर्वं यज्ञꣳ संवृङ्क्त एवं द्विषन्तꣳ सपत्नꣳ सर्वस्माद्यज्ञान्निर्भजति बहिर्धा करोति
य एवं विद्वानेतज्जपति ॥ १६ ॥ स यद्देवा अब्रुवन्नेको ऽस्माकमिति मनो हैव[2]
तदूचुरथ यदसुरा अब्रुवन्नेकास्माकमिति वाचं तदूचुस्त एषां मनसा वाचमयुव-
तेष्टे[3] हि तस्य पुरुषो यदन्याहरन्नासीत[4] न तस्येष्टे यदमना आसीत ॥ १७ ॥
अथ यद्देवा अब्रुवन्द्वावस्माकमिति प्राणोदानौ तदूचुरथ यदसुरा अब्रुवन्द्वे अस्मा-
कमित्यृक्सामनी तदूचुः ॥ १८ ॥ अथ यद्देवा अब्रुवꣳस्त्रयो ऽस्माकमितीमाꣳ-
स्त्रीँल्लोकानूचुरथ यदसुरा अब्रुवꣳस्तिस्रो ऽस्माकमिति त्रयीं तद्विद्यामूचुः ॥ १९ ॥
अथ यद्देवा अब्रुवꣳश्चत्वारो ऽस्माकमिति पशूꣳस्तदूचुरथ यदसुरा अब्रुवꣳश्चतस्रो
ऽस्माकमिति दिशस्तदूचुस्त एषां पशुभिर्दिशो ऽयुवत तस्माद्यां कां च दिशं
पशुमानेति जितामेवान्वेति ॥ २० ॥ अथ यद्देवा अब्रुवन्पञ्चास्माकमित्यृतूꣳ-

1. इति Mss. 2. ह वै B. 3. °युवतेष्टे B. 4. यदान्याह B. C. O. P., यदन्याहा° M., यदन्याह° Mv.

स्तदूचुस्त इतरे न मिथुनमविन्दन्न ह्यत ऊर्ध्वं वाचो मिथुनमस्ति सैषा द्वेधाविभक्ता[1] वाक्ततो ऽन्यतरया[2] देवा अजयन्नन्यतरयासुराः पराजयन्त स यया[3] देवा अजयंस्तया[4] यजमानो जयत्यथ ययासुराः[5] पराजयन्त तयास्य[6] द्विषन्भ्रातृव्यः सर्वं पराजयते ॥ २१ ॥ द्वितीयं ब्राह्मणम् ॥

M. I. 6. 1. K. II. 5. 3.

13 ऋतवो ह वै यज्ञे देवेषु भागमीषिरे ऽस्तु नो यज्ञ आ नो यज्ञे भजतेति
तदु ह देवा न जज्ञुस्ते ह देवेष्वजानत्स्वसुरानुपाववृतुस्ते हैतामेधतुमैधन्त यामे-
षामनुश्रृण्वन्[7] कृषन्तो ह स्म वपन्तः पूर्वे यन्ति लुनन्तो[8] ह स्म मृणन्तो[9] ऽपरे[10]
4 ऽनुयन्त्यकृष्टपच्या[10] हैभ्य ओषधय आसुः ॥ १ ॥ तदु वै देवानामतथास[11] क-
5 नीय इन्नु ततो द्विषन्द्विषते ऽरातीयेदथ[12] किं तावन्मात्रम् ॥ २ ॥ ते होचुः
कथमिदमितो[13] ऽन्यथा स्यादिति ते होचुर्ऋतूनेवोपमन्त्रयामहा इति ते होचुस्ता-
थमुपमन्त्रयेमहीति प्रथमानेव वो यज्ञेन यजामहा इत्येनान्ब्रवामेति ॥ ३ ॥
6.7 स होवाचाग्निर्यन्मां प्रथमं[14] यजध्वे[14] क्व मम ततो भागः स्यादिति ते होचुर्न त्वा-
मायतनाच्च्यवयेमेति स यदग्नेर्भागमभिह्वयमाना अग्निमायतनान्नाच्यवयन्न ह्याय-
तनाच्च्यवते य एवमेतद्वेद तान्हाग्निरुपमन्त्रयां[15] चक्रे ते होचुः कं भागमभ्ये-
8 यामेति ॥ ४ ॥ स होवाच प्रथमानेव वो यज्ञेन यजामहा इति तथेति होचुर
वयं त्वामस्मासु भजामेति यो नो यज्ञे देवेषु भागमविद इति स एषो ऽग्निर्ऋतुष्व-

1. द्वेधाविभक्ता Mss. 2. न्यतरया B., न्यतरया C. O. P. 3. Thus M. only, यथा the other Mss. 4. °स्तया M. only, °स्तथा the other Mss. 5. यथा° B. M. 6. तथास्य B. O. P. C. (pr. m.). 7. Uncertain; °मनुश्रृण्व: C. O. P. M., °मनुश्रृण्वंत: B., °मनुश्रुण्वं My. 8. Thus M. only, नुळंतो C. O. P. My., नुळंतो 9. वृणन्तो M., मृलंतो P., मृडंतो C., मृळंतो B., गृलंतो O., मृलंता My. 10. परेनुयंत्यकृ C. O. P. 11. देवानामतथास Mss. 12. रातीयेदथ B. 13. °मितोMss. 14. प्रथमं यजध्वे Mss. 15. °ग्निरुपमंत्रयां Mss.

न्वाभक्तः सामिधो अग्ने तनूनपादग्न इळो अग्न इति यथैतदग्निमन्तः सर्वे प्रयाजा
अन्वाभक्तो ह वै तस्याꣳ साधुकृत्यायां भवति यत्रास्यापि[1] समानो ब्रुवाणः
साधु करोति य एवमेतद्वेद य उ ह वा एषो ऽग्निर्ऋतुष्वन्वाभक्तः स उ ह वा
इमा ओषधीः पचति या इमा ऋतव पचन्त्यग्निमते हास्मा अग्निमन्त ऋतवो
ऽन्नं पचन्ति य एवमेतद्वेद ॥ ५ ॥ तदाहुः कस्मादुत्तमान्प्रयाजानावाहयन्ति 9
प्रथमान्यजन्तीत्युत्तमान्ह्येनान्देवा यज्ञे[2] ऽन्वाभजꣳस्तस्मादेनानुत्तमानावाहयन्ति
प्रथमान्वो यजामहा इत्यु वा अब्रुवꣳस्तस्मादेनान्प्रथमान्यजन्ति ॥ ६ ॥ तच्चतुर्थे 10
ह वाव प्रयाजे देवा यज्ञमापुरुत्तमे समस्थापयन्नथ यत्तत ऊर्ध्वꣳ स्वर्गमेव तेन
लोकमुपप्रेयुस्ते स्वर्गं लोकं यन्तो ऽसुररक्षसानामासङ्गाद्बिभयां चक्रुः ॥ ७ ॥
ते ऽग्निमेव पुरस्ताच्चक्रिरे रक्षोहणꣳ रक्षसामपहतये ऽग्निं मध्यतो ऽकुर्वत रक्षोहणꣳ 11
रक्षसामपहतये ऽग्निं पश्चादकुर्वत रक्षोहणꣳ रक्षसामपहतये ॥ ८ ॥ तान्यदि पुर- 12
स्ताद्रक्षाꣳस्यभ्यसचन्ताग्निनैवैनानि रक्षोघ्नापाघ्नत[3] यदि मध्ये यदि पश्चात्त एव-
मग्निभिः सर्वतः परिगृहीता अबिभ्यतः[4] स्वर्गं लोकꣳ समाश्नुवत ॥ ९ ॥ तथै- 13
वैतद्यजमानश्चतुर्थ एव प्रयाजे यज्ञमाप्नोत्युत्तमे सꣳस्थापयत्यथ यत्तत ऊर्ध्वꣳ स्व-
र्गमेव तेन लोकमुपप्रैति ॥ १० ॥ स यदाग्नेय आज्यभागः पुरस्ताद्भवत्यग्निमे- 4.15
वैतत्पुरस्तात्कुरुते रक्षोहणꣳ रक्षसामपहतये ऽथ यदाग्नेयः पुरोळाशो मध्यतो भव-
त्यग्निमेवैतन्मध्यतः कुरुते रक्षोहणꣳ रक्षसामपहतये ऽथ यदग्नये स्विष्टकृते पश्चा-
द्भवत्यग्निमेवैतत्पश्चात्कुरुते रक्षोहणꣳ रक्षसामपहतये स एवमग्निभिः सर्वतः परि-
गृहीतो ऽबिभ्यत्स्वर्गं लोकꣳ समश्नुते ॥ ११ ॥ तस्माद्य एनं पुरस्ताद्यज्ञस्यानु- 16
व्याहरेन्मुख्यामार्तिमरिष्यसीति[5] ह तं ब्रूयादन्धो भविष्यसि बधिरो भविष्यसि
प्राणस्त्वा हास्यतीति या एता मुख्या आर्तयः ॥ १२ ॥ अथ य एनं मध्ये 17

1. °स्यापि MSS. 2. यज्ञे MSS. 3. रक्षोघ्ना° MSS. 4. आबि° C P. O.
5. °मार्तिमारिष्यसीति B., but cp. II. 4. 3. 1.

यज्ञस्यानुव्याहरेदपशुरप्रजा मरिष्यसीति ह तं ब्रूयान्मध्यꣳ हि प्रजा पशवः[1] ॥१३॥
18 अथ य एनं[2] पश्चाद्यज्ञस्यानुव्याहरेदप्रतिष्ठितो दरिद्रो[3] मरिष्यसीति[3] ह तं ब्रूयात्त-
19 स्मादु[4] नानुव्याहारी[4]—स्यादुत ह्येवंवित्परो भवति ॥ १४ ॥ संवत्सरꣳ ह वाव
जयति प्रयाजैर्यजमानः स[5] तु[5] हैनं जयति यो ऽस्य द्वारं वेद को ह्यस्य तैर्गृहै-
रर्थः[6] स्याद्ये ऽस्याद्वारा[7] इव स्युर्नो चेत्तत्रान्तरतो व्यवविद्याद्यथास्य[8] तत्र तद्व-
सन्तो ऽन्तो हेमन्तो ऽन्तः स एतया द्वारा प्रपद्यते ऽक्षितो वा अयꣳ संवत्सरः
20.21 परिप्लवते ऽक्षितꣳ ह वा अस्य सुकृतं भवति य एवमेतद्वेद ॥ १५ ॥ तदाहुः
किंदेवत्यान्याज्यानि गृह्णन्त इति स[9] ह[9] ब्रूयात्प्रजापतिदेवत्यानीत्यनिरुक्तानि
ह्याज्यानि गृह्णन्ते ऽनिरुक्तो हि प्रजापतिर्यजमानो वै यज्ञस्य प्रजापतिरेष ह्येनं
तनुत[10] एष ह्येनं जनयते तानि हैतानि यजमानदेवत्यान्येव यामु वै कां चाहुतिं
जुह्वत्युभयत एवाज्येन परिगृह्य यजमानेनैव मिश्राꣳ स यदि हाप्यकृतमिव[11] क-
रोति न हैव यज्ञादवार्च्छति य एवमेतद्वेद ॥ १६ ॥ तृतीयं ब्राह्मणम् ॥

M. I. 6. 2. K. II. 5. 4.

1 देवा वै यज्ञेनेमां जितिं जित्वा येयमेषां जितिस्ते होचुर्हन्तेदं तथा करवामहा
इति यथा न इदमनभ्यारुह्यं मनुष्यैरसदिति ते यज्ञस्य रसं निर्धीय यथा मधु-
कृतो निर्धयेयुरेवं विदुह्य यज्ञं यूपेन योपयित्वा तिरो बभूवुस्तद्यदेनेनायोप-
2 यꣳस्तस्माद्यूपो नाम ॥ १ ॥ तदृषीणामनुश्रुतमास देवा वै यज्ञेनैतां जितिं
जित्वा येयमेषां जितिरिति विदुह्य यज्ञं यूपेन योपयित्वा तिरो ऽभूवꣳस्तमन्वि-
च्छामेति ते हार्चन्तः श्राम्यन्तश्चेरुः श्रमेण ह स्म वै तद्देवा जयन्ते यदेषां

1. पशवः B. O. P. 2 पश्चा° MSS. 3. दरिद्रं मरिष्य° O. P. दरिद्रन्मरिष्य° M., °द्रमरि° My.–मरिष्य MSS. 4. तस्मादु नानुव्याहरी B., तस्मादु नानुव्याहारी C. O. P. 5. सतु MSS. (सतू M.). 6. तैर्ग्रहैरर्थः B. C. O. P., तैर्गृहैरथः M. My. 7. स्याद्वारा B. My. M. स्याद्द्वारा C. O. P. 8. व्यवच्छिद्या° MSS. exc. M. 9. सह C. O. P. सह B. 10. Thus acc. MSS. 11. हाप्यकृतमिव C. O. P., हास्यकृतमिव B.

जघ्यमासर्षयश्च ॥ २ ॥ तद्देवा वैभ्यस्तत्प्ररोचयां चक्रः[1] स्वयं वा दध्रिरे 3
न हीतो देवान्हव्यं जगामेतःप्रदानꣳ हि देवा उपजीवन्ति ॥ ३ ॥ ते होचुः
प्रेत तदेष्याम इति यतो देवाः स्वर्गं लोकꣳ समाश्नविषतोत वै नस्तत्र किंचि-
त्प्ररोचेतेति ते ह तदागत्य चेरुः किं प्ररोचते किं प्ररोचत इति ते ह पुरोळाशमेव
कूर्मं भूतꣳ सर्पन्तं ददृशुस्ते ह सर्व एव मेनिरे ऽयं वाव यज्ञ इति ॥ ४ ॥ तꣳ होचुर- 4
श्विभ्यां तिष्ठेति स ह ससर्पैव सरस्वत्यै तिष्ठेन्द्राय तिष्ठेति स ह ससर्पैवाग्नये[2]
तिष्ठेति स ह तस्थौ[3] तमग्नये ऽस्थादित्यग्नावेव सर्वहुतमजुहवुस्तत एभ्यो यज्ञः प्रा-
रोचत तमसृजन्त तमतन्वत तदिदं परोऽवरमनूच्यते यथर्षयो यज्ञमपश्यन्पिता
पुत्रायैवं[4] ब्रह्मचारिणे ॥ ५ ॥ स वा एभ्यः स पुरोदाशो य एभ्यो यज्ञं प्रारो- 5.6
चयत्तस्मात्पुरोदाशो नाम पुरोदाशो ह वै नामैतद्यत्पुरोळाश इत्याहुः स एष आग्नेयः
पुरोळाश उभयत्राच्युतः स एष न पौर्णमासं नामावास्यं य एवाग्नीषोमीयः पुरो-
ळाशः स पौर्णमासꣳ सांनाय्यमेवामावास्यं यज्ञ एवैष उभयत्रावक्लृप्तो नेद्यज्ञा-
दयानीत्येव पुरस्तात्पौर्णमासस्य क्रियत एवमामावास्यस्य ॥ ६ ॥ स य एनमुप- 7
धावेद्याजय मेति यदि[5] वात्मनेष्ट्या[5] यजेतैतेन हैवैनं याजयेयुर्यत्कामा[6] वा एत-
मृषयो ऽजुहवुः स एभ्यः कामः समार्ध्यत स यत्कामो हैतेन यज्ञेन यजते सो
ऽस्मै कामः समृध्यते यस्या उ वै कस्यै च देवतायै जुहुत्यग्ना उ वै तस्यै जुहु-
त्यग्ना उ चेद्धोष्यन्त्स्यात्किमन्यां देवतां परिजिहीत[7] तस्मादग्नय एव ॥ ७ ॥
अग्निर्वाव सर्वा देवता अग्नौ हि सर्वाभ्यो देवताभ्यो जुह्वति स यथा सर्वा देवता 8
उपधावेदेवमेतत्तस्मादग्नय एव ॥ ८ ॥ अग्निर्वा अद्धा देवतानां यो वा अद्धा 9
स्यात्तमुपधावेत्तस्मादग्नय एव ॥ ९ ॥ अग्निर्वाव मृदुहृदयतमो देवानां मनु- 10
ष्यानभि यो वाव मृदुहृदयतमः स्यात्तमुपधावेत्तस्मादग्नय एव ॥ १० ॥

---

1. Read चक्रुः ? 2. ससर्पैवाग्नये B. 3. तस्थौ MSS. 4. Read पुत्रायैव ? 5. यदिवा° B. C. P. O. My., यथैवा° M.—वात्मनेष्ट्या MSS. 6. याजयेयु° MSS. 7. परिजिहीत B., पराजिहीत C. O. M. My.

11.12 अग्निर्वाव नेदिष्ठो देवानां यो वाव नेदिष्ठः स्यात्तमुपधावेत्तस्मादग्नय एव स
यदीष्टिं कुर्यात्सप्तदश सामिधेनीरनुब्रूयादुपांशु देवतां यजेन्मूर्धन्वत्यौ याज्यानु-
वाक्ये स्याताम् ॥ ११ ॥ चतुर्थं ब्राह्मणम् ॥ पञ्चमो ऽध्यायः ॥

M. I. 6. 3. K. II. 6. 1.

1.2 त्वष्टुर्ह वै पुत्र आस त्रिशिराः षळक्षस्तस्य ह[1] त्रीण्येव मुखान्यासुः स
यदेवंरूप आस तस्माद्विश्वरूपो नाम तस्य ह सोमपानमेवैकं मुखमास सुरापाण-
3-5 मेकमन्यस्मा अशनायैकम् ॥ १ ॥ तमु हेन्द्रो दिद्वेष[2] तस्य तानि शिरांसि
प्रचिच्छेद तस्य यत्सोमपानमासीत्स कपिञ्जलो ऽभवत्तस्मात्स बभ्रक इव बभ्रुरिव
हि सोमो राजाथ यत्सुरापाणमासीत्स कलविङ्को ऽभवत्तस्मात्सो ऽभिमाद्यत्क इव
वदत्यभिमाद्यन्निव[3] हि[4] सुरापीतो[4] वदत्यथ यदन्यस्मा अशनायासीत्स तित्तिरिर-
भवत्तस्मात्स विश्वरूपतमः सन्त्येव घृतस्तोका इव त्वन्मधुस्तोका[5] इव त्व-
6 त्पर्णेष्वाश्च्युतिता एवंरूपं हि तेनाशनमावयत्[6] ॥२॥ स उ ह त्वष्टा क्रुद्धः
कुविन्मे पुत्रमवधीदित्यपेन्द्रं सोममाजह्रे स हेत्थमेव प्रसुत आस यथैवायं प्रसुत
7 एवं हैव प्रसुत आसापेन्द्रः ॥३॥ स हेन्द्र ईक्षां चक्र इदं वाव मा यज्ञादन्तर्य-
न्तीति स यथा बलीयानबलीयस एवं सहसैवाभिद्रुत्यानुपहूत एव द्रोणकलशा-
च्छुक्रं भक्षयां चकार स हैनं जिहिंस विष्वङ् हास्य प्राणेभ्यो दुद्राव मुखाद्धैव न
दुद्रावाथान्येभ्यः सर्वेभ्यः प्राणेभ्यस्तदु सौत्रामणीतीष्टिस्तस्यां तद्व्याख्यायते यथा
· यथैनं[7] ततो देवा अभिषज्यन् ॥ ४ ॥ स उ ह त्वष्टा क्रुद्धः कुविन्मे ऽनुपहूतः
सोममबभक्षदिति[8] स्वयमेव यज्ञवेशसं चक्रे स यो द्रोणकलशे शुक्रः परिशिष्ट आस
तं प्रवर्तयां चकारेन्द्रशत्रुर्वर्धस्वेति सो ऽग्निं प्राप्य संबभूवेत्येक आहुरन्तरेद्वै संब-
भूवेत्येक आहुः सो ऽग्नीषोमावभिसंबभूव[9] सर्वा विद्यां सर्वं यशः सर्वमन्नाद्यं

1. Om. M. 2. द्वि° O. P. 3. वदत्यभिमाद्यन्निव C. O. P. 4. हिसुरा° C. O. P. 5. त्वन्मधु° MSS. 6. °मावयत B., °मापयन् M. 7. यथैनं O. P. C. (sec. m). 8. सोममभक्षदिति C. O. P. 9. °मावभितस्संबभूव M.

सर्वाꣳ श्रियꣳ स यद्वर्तमानः समभवत्तस्माद्वृत्रो नाम यदपात्समभवत्तस्मादहि-
स्तमु[1] ह दनुश्च दानवी[2] च मातेव च पितेव च परिजगृहतुः सो ऽस्य दानवता
॥ ५ ॥ स यदुवाचेन्द्रशत्रुर्वर्धस्वेति तस्माद्धैनमिन्द्र एव जघानेन्द्रो ऽभिबभूवाथ 10.11
यद्धावक्ष्यदिन्द्रस्य शत्रुर्वर्धस्वेति शश्वद्ध[3] स[3] एवेन्द्रमभ्यभविष्यदथ यदुवाच वर्ध-
स्वेति तस्माद्ध[4] स्मेषुमात्र एव प्राङ् वर्धत इषमात्रस्तिर्यङ् ॥ ६ ॥ स वा अपरꣳ 12.13
समुद्रं दधावव पूर्वꣳ स यावत्स आस स एवान्नाद आस तस्मै ह स्म देवा एव
पूर्वाह्णे ऽशनमभिहरन्ति मध्यंदिने मनुष्या अपराह्णे पितरः स हेन्द्रस्तथैव[5] नुत्त-
श्चरन्नग्नीषोमा[5] उपमन्त्रयां चक्रे ऽग्नीषोमौ युवं वै मम स्थो युवयोरहमस्मि[6] न[6]
वै युवयोरेष कं म इमं दस्युं वर्धयथो[7] मामुपावर्तेथामिति[8] तौ होचतुरग्नीषोमौ
किमावयोस्ततः स्यादिति ॥ ७ ॥ स होवाचानेन वामेकादशकपालेन पु- 14.15
रोळाशेन यजा इति तथेति तमुपावव्रततुस्तौ ह सर्वे देवा अनु प्रेयुः
सर्वा विद्या सर्वं यशः सर्वमन्नाद्यꣳ सर्वा श्रीः स एतेनेष्ट्वेन्द्रो ऽभवद्यदे-
तदिन्द्र एष वाव पौर्णमासस्य बन्धुः स य एवं विद्वान्पौर्णमासेन यजत
एताꣳ हैव श्रियं गच्छति यशो भवत्यन्नादो भवति ॥ ८ ॥ तद्धैव वृत्रो 16
हतो यथा दृतिर्निष्पीतः संल्लीनः शयीत यथा निःसक्तुर्भस्त्रा संल्लीना शयी-
तैवꣳ संल्लीनः शिश्ये[9] तꣳ हेन्द्रो ऽभ्यादुद्राव ॥ ९ ॥ स होवाच त्वं वै तद- 17
सि यदहं पुराभूवमिति वि मा कुरु मामुया भूवमिति[10] ॥ १० ॥ स होवाच
स वै मे ऽन्नमेवैधीति[11] तथेति तं द्वेधान्वभिनत्सोऽन्वबिभेद तस्य यत्सौम्यो न्यङ्ग आस

1. °स्तमु B. M., °स्तमू the other MSS. 2. दानवी C. O. P., दानवी B. 3. शश्वद्धैष M. 4. तस्माद्ध B. C. (sec. m.) O. P. 5. Thus (without acc.) My. only, °थैवन्नुत्तश्चर° B. °थैवनुत्तश्चर° C. (pr. m.), °थैवानुत्तश्चर° D. P. C. (sec. m); °थैव-नुत्तश्चर° M. 6. °हमस्मि न C. O. P. My. 7. वर्धयतो MSS. 8. मामुपा° MSS. 9. शिश्ये O. P. 10. भुव° B. C. (sec m). 11. न्नमेवैधीति MSS.

तं चन्द्रमसमकरोदथ यदसुर्यमासीत्तेनेमाः[1] प्रजा उदरेणाविध्यत्तदासु[2] प्रजा-
सूदरं प्रत्यौहात्तस्माद्वा आहुर्वृत्र एव तर्ह्यन्नाद आसीदिति वृत्र एतर्हीतीदꣳ[3]
हि यदेष[4] आपूर्यते ऽस्मादेव तल्लोकादाप्यायत इदमु यत्किं चेमाः प्रजा अशनमि-
च्छन्त उदरायैव तद्वृत्राय बलिꣳ हरन्ति स यो हैवमेतं[5] वृत्रमन्नादं वेदान्नादो
हैव भवति ॥ ११ ॥ तद्धा इमा देवता अग्नीषोमावन्वाजग्मुस्ता होचुरग्नीषो-
मौ[6] युवं वै नो भूयिष्ठभाजौ स्थो ययोर्वामिदमिति युवयोरस्मानन्वाभजतमिति
तौ होचतुरग्नीषोमौ किमावयोस्ततः स्यादिति ता होचुर्यस्यै कस्यै च देवतायै
हविर्निर्वपानिति तद्युवाभ्यां पुरस्तादाज्यभागौ जुहवन्निति तस्माद्यस्यै कस्यै
च देवतायै हविर्निर्वपन्ति तदेतौ पुरस्तादाज्यभागौ जुह्वति तन्न सौम्ये
20 ऽध्वरे न पशौ यस्यै कस्यै च देवताया इति ह्यब्रुवन् ॥ १२ ॥ स होवाचा-
ग्निर्मय्येव वः सर्वेभ्यो जुहवꣳस्तदेव वो ऽहं मय्याभजामीति तस्मा ऽग्नौ सर्वा-
21 भ्यो देवताभ्यो जुह्वति तस्मादाहुरग्निः सर्वा देवता इति[7] ॥ १३ ॥ अथ
होवाच सोमो मामेव वः सर्वेभ्यो जुहवꣳस्तदेव वो ऽहं मय्याभजामीति तस्मा-
त्सोमꣳ सर्वाभ्यो देवताभ्यो जुह्वति तस्मादाहुः सोमः सर्वा देवता इति[8] ॥१४॥
22 अथ यद्वेव सर्वे देवा इन्द्रे तस्थानास्तस्मादाहुरिन्द्रः सर्वा देवता इत्येवं त्रेधा
देवा एकदेवत्या भवन्ति स यो हैताꣳस्त्रेधा देवानेकदेवत्यान्वेदैकधा हैव स्वा-
23.24 नाꣳ श्रेष्ठो भवति ॥ १५ ॥ द्वयमु वा इदं न तृतीयमस्त्यार्द्रं चैव शुष्कं च
ततो यच्छुष्कं तदाग्नेयं यदार्द्रं तत्सौम्यम् ॥ १६ ॥ तदाहुर्यदिदं द्वयमेवाथ
किमेतावत्क्रियत इत्यग्नीषोमाभ्यामाज्यभागावग्नीषोमाभ्यामुपाꣳश्वग्नीषोमाभ्यां पुरो-
ळाशः[9] स यदत[9][10] एकतमेनैवतत्सर्वमाप्नोत्यथ किमेतावत्क्रियत इत्यग्नीषोमयो-

1. यदसुर्यं° B. 2. °सु MSS. 3. एतर्हीतीदꣳ O. P. C, एतर्हीतीदꣳ B. 4. यदैष M. 5. एतं om. M. 6. °रग्नीषोमौ MSS. 7. इति MSS. 8 इति B. C. 9. पुरोळाशस्यावतः B, पुरोलाशस्ययवत C. O. My., पुरोडाशस्सयवत M. 10. एकतमे° MSS.

हैवैतावती विभूतिः प्रजातिः सूर्य एवाग्नेयश्चन्द्रमाः सौम्यो ऽहरेवाग्नेयꣳ रात्रिः
सौम्या य एवायमपक्षीयते ऽर्धमास एष आग्नेयो य आपूर्यते स सौम्यः ॥१७॥
सो ऽत आज्यभागाभ्यामेव सूर्याचन्द्रमसावाप्नोत्युपाꣳशुयाजेनाहोरात्रे पुरोळा- 25.26
शेनार्धमासावित्येक आहुस्तदु होवाचासुरिराज्यभागाभ्यामेवातो यतमे वा यतमे
वा द्वे देवते आप्नोतीत्युपाꣳशुयाजेनैवातो यतमे वा यतमे वा द्वे देवते आप्नो-
तीति पुरोळाशेनैवातो यतमे वा यतमे वा द्वे देवते आप्नोतीति तत्सर्वं म आप्त-
मसत्सर्वं जितꣳ सर्वेण वृत्रꣳ हनानि सर्वेण पाप्मानं द्विषन्तं भ्रातृव्यꣳ हनानीति
तस्माद्वा एतावत्क्रियत इति ॥१८॥ तदाहुर्जामि वा एतत्क्रियते यदग्नीषोमा- 27
भ्यामाज्यभागमुपाꣳश्वग्नीषोमाभ्यां[1] पुरोळाशः[2] स[2] यदनन्तर्हितं तेन जामीति
तदु यथाजामि भवत्याज्यस्यैवेतरं यजति पुरोळाशस्येतरं तेनैवान्यदिवेतरं भवत्यन्य-
दिवेतरमृचमनूच्याज्यस्य[3] जुषाणेन यजत्यृचमनूच्य पुरोळाशस्यर्चा यजति तेनै-
वान्यदिवेतरं भवत्यन्यदिवेतरमनेन[3] त्वा अजाम्युपाꣳश्वेवाज्यस्य यजत्युच्चैः पुरो-
ळाशस्य स यदुपाꣳशु तत्प्राजापत्यꣳ रूपम् ॥ १९ ॥ तस्मात्तस्यानुष्टुभमनुवा- 28
क्यामन्वाह वाग्वा अनुष्टुब्वाग्वै प्रजापतिरेतेन ह स्म वा उपाꣳशुयाजेन देवा यं
यमसुराणां कामयन्ते तमुपत्सर्याथ वज्रेण वषट्कारेण घ्नन्ति तथो वा एष एते-
नोपाꣳशुयाजेन पाप्मानं द्विषन्तं भ्रातृव्यं यं कामयते तमुपत्सर्याथ वज्रेण वष-
ट्कारेण हन्त्यग्नीषोमयोर्ह वै प्रजातिमन्विमाः[4] प्रजाः प्रजायन्ते ॥ २० ॥ स 29.30
यदृचमनूच्याज्यभागं जुषाणेन यजति[5] तदन्वन्यतोदन्ताः[6] प्रजाः प्रजायन्ते ऽस्थि
ह्यगस्थि हि दन्तो ऽन्यतरतो ह्येतदस्थि करोत्यथ यदृचमनूच्य पुरोळाशस्यर्चा
यजति तदनूभयतोदन्ताः प्रजाः प्रजायन्ते ऽस्थि ह्यगस्थि हि दन्त उभयतो ह्येत-

1. Probably something has fallen out. I guess: यदग्नीषोमाभ्यामाज्यभागा वग्नीषोमाभ्यामुपाꣳश्व°. 2. Thus M. only, पुरोळा (ला)शस्य the other MSS 3. भवत्य° C. O. P. 4. प्रजापति° B O. M. 5. यजति MSS. 6. Cp. अन्यतोयुक्त VII 4. 1. 21.

दस्थि करोत्येता उ वा इमा व्य्यः प्रजा अन्यतोदन्ताश्चैवोभयतोदन्ताश्च स यो
31 हैतां प्रजानां प्रजातिं वेद बहुर्हैव प्रजया पशुभिः प्रजायते ॥ २१ ॥ स पौर्ण-
मासमुपवत्स्यन्न सुहित इव स्यात्तेनेदमसुर्यमुदरं क्लिनात्याहुतिभिः प्रातर्दैवमेष
32-34 पौर्णमासस्योपचारः ॥ २२ ॥ स वै संप्रत्येवोपवसेत्संप्रति वृत्रँ हनानि संप्रति
पाप्मानं द्विषन्तं भ्रातृव्यँ हनानीत्यथो उत्तरामेवोपवसेत्सं वा एष क्रमते यत्सं-
प्रत्युपवसत्यनड्वा वै तद्यत्संक्रान्तयोर्यदीतरो वेतरो वाभिभवति स यथा पराञ्च-
मावृत्तमप्रत्यालभमानँ[1] संपिँष्यात्सो[2] ऽन्यतोहेत्याहुस्तस्मादुत्तरामेवोपवसे-
दिति तदु संप्रत्येवोपवसेद्यथा हान्यस्य [3]हतमन्यत्संपिँष्यादन्यस्य ह कृतानु-
कर उपावसायी भवति य उत्तरामुपवसति तस्मात्संप्रत्येवोपवसेत्संप्रति वृत्रँ
35-37 हनानि संप्रति पाप्मानं द्विषन्तं भ्रातव्यँ हनानीति ॥ २३ ॥ प्रजापतेर्ह वै
प्रजाः ससृजानस्य पर्वाणि विसस्रँसुः स वै संवत्सर एव प्रजापतिस्तस्यैतानि
पर्वाण्यहोरात्रयोः संधिः [4]पौर्णमास्यश्चामावास्यश्चर्तुमुखानि[5] स एतैर्विस्रस्तैः पर्व-
भिर्न सँहातुँ शशाक तं देवा एतैर्हविर्यज्ञैरभिषज्यँस्तस्याग्निहोत्रेणैवाहोरा-
त्रयोः संधिमेतत्पर्वाभिषज्यँस्तत्समदधुः पौर्णमासेन चामावास्येन च पौर्णमासीं
चामावास्यां चैतत्पर्वाभिषज्यँस्तत्समदधुश्चातुर्मास्यैर्ऋतुमुखानि स एतैः सँ-
हितैः पर्वभिरिदमन्नाद्यमभ्युदतिष्ठद्यदिदं प्रजापतेरन्नाद्यँ स एवमन्नादो ऽभवत्स
य एवं विद्वान्त्संप्रत्युपवसति संप्रति[6] ह[6] प्रजापतेः पर्व भिषज्यत्यवति हैनं प्रजा-
38 पतिरेवमन्नादो भवति ॥ २४ ॥ चक्षुषी वा एतौ यज्ञस्य यदाज्यभागौ तस्मा-
देतौ पुरस्ताज्जुह्वति पुरस्तादेवैतच्चक्षुषी दधाति तस्माद्धीमे पुरस्ताच्चक्षुषी ॥२५॥

---

1. °वृत्तमप्रत्यालभ° B., °वृत्तमःप्रत्यालभ° the other MSS. 2. संपिंष्यात्सो MSS. 3. हतमन्यत्सं° B., हतमन्यत्सं° the other MSS. 4. Thus My., पौर्णमास्याश्चामा° M., पौर्णमासश्चामा° B. C. O. 5. Thus M. My., °श्चतुर्मुखानि B. C. O. P. 6. Thus M., संप्रतीह O. P. C. My., संप्रतीह B.

तद्धैक उत्तरार्धपूर्वार्ध आग्नेयमाज्यभागं जुह्वति दक्षिणार्धपूर्वार्धे[1] सौम्यमिदं पुर- 39
स्ताच्चक्षुषी दध्म इति वदन्तस्तदु तदातिविज्ञान्यꣳ[2] हवीꣳषि वा आत्मा यज्ञस्य
यद्वा एतौ पुरस्ताद्धविषाꣳ हूयेते तदेव पुरस्ताच्चक्षुषी दधाति तस्माद्धीमे पुरस्ता-
च्चक्षुषी तस्माद्यत्रैव समिद्धतमं मन्येत तदाहुतीर्जुहुयात्समिद्धहोम[3] उ ह्येव समृद्ध
आहुतीनाम् ॥ २६ ॥ स यदृचमनूच्याज्यभागौ जुषाणेन यजति[4] तस्माद्धीमे 40
अस्थिन्यनस्थिके चक्षुषी आश्लिष्टे यदृचमनूच्यर्चा यजेदस्थि हैव कुर्यान्न चक्षुः
॥ २७ ॥ ते वा एते चक्षुषी अग्नीषोमयोरेव रूपमन्वायत्ते[5] यदेव शुक्लं तदा- 41
ग्नेयं यत्कृष्णं तत्सौम्यं यदि वेतरथा यदेव कृष्णं तदाग्नेयं यच्छुक्लं तत्सौम्यं
यदेव वीक्षते तदाग्नेयꣳ रूपꣳ शुष्के इव[6] हि वीक्षमाणस्याक्षिणी[6] भवतः शुष्क-
मिव ह्याग्नेयं यदेव स्वपिति तत्सौम्यꣳ रूपमार्द्रे[7] इव हि सुषुपुषो ऽक्षिणी भवत
आर्द्र इव हि सोमः ॥ २८ ॥ प्रथमं ब्राह्मणम् ॥

M. I. 6. 4. K. II. 6. 2.

इन्द्रो ह वै यत्र वृत्राय वज्रं प्रजहार स ह्यबलीयान्मन्यमानो नास्तृ- 1.2
षीति भीषा निलयां चक्रे स[8] ह[8] पराः परावतो जगाम ॥ १ ॥ ते होचुर्देवा
हतो वै वृत्र इत्यथेन्द्रो न्यलेष्ट हन्तैनमन्विच्छामेति तमन्वेष्टुं दध्रिरे ऽग्निर्देव-
तानाꣳ हिरण्यस्तूप ऋषीणां बृहती छन्दसां तꣳ हाग्निरनुविवेद तेन हैताꣳ रात्रि-
मग्निः सहाजगाम स उ वै देवानां वसुर्वीरो ह्येषाम् ॥ २ ॥ ते होचुरमा वै नो 3
ऽद्य वसुर्वसतीति यो नः प्रावात्सीदिति तस्मादमावास्या नाम ताभ्यामेतद्यथा
ज्ञातिभ्यां वा सखिभ्यां वा सहागताभ्याꣳ समानमोदनं वाजं वा पचेत्तन्मानुषꣳ
हविर्देवानामेवमाभ्यामेतत्समानꣳ हविर्निरवपन्नेतमैन्द्राग्नं द्वादशकपालं पुरोळाशं
तस्माद्वा एष ऐन्द्राग्नो द्वादशकपालः पुरोळाशो भवति ॥ ३ ॥ स होवाचेन्द्रो 4

1. Thus acc. MSS. 2. °ज्ञान्यꣳ MSS. 3. °त्समिद्धहोम MSS. (cp. I. 3. 1. 10).
4. यजाति MSS. 5. रूपमन्वा° MSS. 6. इवहिवीक्ष° B. 7. रूपमार्द्रे B. 8. सह MSS.

यत्र वै तद्वृत्राय वज्रं प्राहरन्निति तद्यस्मय इति होवाच तन्मेदं न धिनोति
5.6 यन्मा धिनवत्तन्मे कुरुतेति तथेति ह[1] देवा ऊचुः ॥ ४ ॥ ते होचुर्देवा न वा
एनमन्यत्सोमाद्धिन्विष्यतीति[2] सोममेवास्मै संभरामेति तदेष वाव सोमो राजा
देवानामन्नं यच्चन्द्रमाः स एताꣳ रात्रिं न पुरस्तान्न पश्चाद्ददृश इमꣳ हैवैतल्लोक-
मागच्छति[3] सो ऽस्मिंल्लोके ऽपश्चौषधीश्च प्रविशति स उ वै देवानां वस्वन्नꣳ
ह्येषाम् ॥ ५ ॥ स यदेताꣳ रात्रिमिमेह वसत्यप्सु चौषधीषु च तस्मादमावास्या
नाम तमेतद्देवा गोभिरनुविष्ठाप्य समभरन्नद्भ्यश्चौषधिभ्यश्च[4] यदोषधीराश्नꣳ-
स्तदोषधिभ्यः[5] समभरन्यदपो ऽपिबꣳस्तदद्भ्यः[6] समभरꣳस्तमेवमद्भ्यश्चौषधि-
7.8 भ्यश्च[6] संभृत्यातच्य तीव्रीकृत्यास्मै प्रायच्छन् ॥ ६ ॥ स होवाचेन्द्रो धिनो-
त्येव मेदमिति नेव त्वपि मयि श्रयते तथोपजानीत यथेदं मयि श्रयाता इति तथेति
तस्मिञ्छृतेनाश्रयꣳस्तदेतत्समानमेव सन्नानेवाख्यायते पय एव सदुभयमेवेन्द्रः
स[7] यदहाब्रवीद्धिनोत्येव[7] मेदमिति तस्माद्दध्यथ यदस्मिञ्छृतेनाश्रयꣳस्तस्मा-
9-11 च्छृतम् ॥ ७ ॥ स एतेनेन्द्रो यथाꣳशुराप्यायेतैवमाप्यायतापपाप्मानꣳ हरिमा-
णमहतैष आमावास्यस्य बन्धुः स य एवं विद्वान्त्संनयत्येवꣳ हैव प्रजया पशुभि-
राप्यायते ऽप पाप्मानꣳ हते तस्मादाहुर्नासोमयाजी संनयेदिति सोमाहुतिरिव
वा एषा सैषानवरुद्धासोमयाजिन इति तदु समेव नयेन्न वै न्वत्रान्तरेण शुश्रुम
सोमेन नु मा याजयताथ मे संनेष्यथेति न मेदं धिनोति यन्मा धिनवत्तन्मे
12 कुरुतेति वाव सो ऽब्रवीत्तस्माद्ध्यसोमयाजी समेव नयेत् ॥ ८ ॥ वार्त्रघ्नं वा
एतद्धविर्यत्पौर्णमासं वृत्रꣳ ह्येतेनेन्द्रो ऽहन्वृत्रहत्यमेवामावास्यं वृत्रꣳ ह्यस्मा एतज्ज-

1. तथेतीह MSS. exc. M. 2. Thus conjecturally; °त्सोमाद्धिर्निष्वासिति M., °त्सोमांद्धन्विष्यतीतिC., °त्सोमादुभ्यंन्विष्यतीति B., °त्सोमाद्धन्विष्यतीति P., °त्सोमात्धीन्विष्यर्त ति O., °त्सोमाधिन्विष्यतीति My. 3. हैवत्तलोक° B, हैवेतल्लोक° the other MSS. 4. °धीभ्यश्च B. M. 5. यदोषधीराश्नुवꣳस्त° MSS. exc. M. 6. Thus (°दद्भ्यः समभर°) acc. MSS.—°धीश्च° B. M. 7. सयदहाब्रवी° MSS.

ऽनुष[1] आप्यायनमकुर्वन् ॥ ९ ॥ वात्रघ्नं वा एतद्यदामावास्यꣳस यदेताꣳरात्रिं न 13
पुरस्तान्न पश्चाद्ददृश एष वाव [2]वृत्रो[2] यच्चन्द्रमाः सर्वमेवैनमेतद्घ्नन्ति नास्य किं
चन परिशिनष्टि सर्वꣳह वै पाप्मानꣳहन्ति न ह पाप्मनः किं चन परिशिनष्टि
य एवमेतद्वेद ॥ १० ॥ तद्धैके दृष्ट्वोपवसन्त्यद एवादो देवानामन्नमविक्षीण-14-16
मित्यथैभ्यो वयमित उपप्रदास्याम इति तद्धैं समृद्धं यदविक्षीणे पूर्वे ऽन्ने ऽथा-
परमन्नमागच्छतीति स ह स[3] बह्वन्न[3] एव भवति यस्तथोपचरत्यसोमयाजी तु
ह भवति क्षीरयाज्यदो ह्येवासौ सोमो राजा देवानामन्नं भवत्यथ[4] यथैव पुरा
केवलीरोषधीर्जग्ध्वा केवलीरपः पीत्वा केवलं पयो दुहत एवꣳह्येव तद्भवति
तस्माद्यदैवेनं न पुरस्तान्न पश्चात्पश्येत्तर्ह्येवोपवसेत्तर्हि वा एष इमं लोकमागच्छति
सो ऽस्मिंल्लोके ऽपश्चौषधीश्च प्रविशति तमेवमद्भ्यश्चौषधिभ्यश्च[5] संभृत्याहुतिभ्यो
जनयति स एष आहुतिभ्यो जातः पश्चाद्ददृशे तद्वा एतदविक्षीणं देवानामन्नं
परिप्लवते ऽविक्षीणꣳह वा अस्मिंल्लोकेऽन्नं भवत्यक्षीयममुष्मिंल्लोके[6] सुकृतं य
एवमेतद्वेद ॥ ११ ॥ तद्वा एताꣳरात्रिं देवानामन्नममुतः प्रच्यवते तदिमं लोक- 17
मागच्छति ते देवा ईक्षन्ते कथं न इदं न पराक् स्यात्कथं न इदं पुनरागच्छे-
दिति ते ह य एव संनयन्ति तेष्वेवाशꣳसन्त एत एव नः संभृत्य प्रदास्यन्ती-
त्या ह वा अस्मिञ्छꣳसन्ते स्वाश्च निष्ट्याश्च य एवमेतद्वेद य उ वै परमतां
गच्छति तस्मिन्नाशꣳसन्ते ॥ १२ ॥ अथ यद्वैवैताꣳरात्रिं न पुरस्तान्न पश्चाद्- 18.19
ददृश[7] एष वा इन्द्रो य एष तपत्यथैष[7] वृत्रो[8] यच्चन्द्रमाः सो ऽस्यैष[9] भ्रातृव्य-
जन्मा[9] तमेतद्ग्रसते तस्माद्यद्यपि पुरा विदूरमिवोदेत्युपैवैताꣳ[10] रात्रिं व्याप्लवते सो
ऽस्य व्यात्तमापद्यते तं ग्रसित्वोदेति तस्मान्न पुरस्तान्न पश्चाद्ददृशे ग्रसते ह वै द्वि-

1. °ऽनुष MSS. 2. वाववृत्रो MSS. 3. सबह्वन्न MSS. 4. भवन्यथ MSS. 5. °धीभ्यश्च B. M. 6. भवत्यक्षीयम° B, भवत्यक्ष्यम° M. 7. पश्चाद्ददृश MSS. 8. °षवृत्रो MSS. 9. स्यैषभ्रातृव्यजन्मा B. M., स्यैषभ्रातृव्यजन्मा C. (pr. m.), स्यैषभ्रातृव्यःजन्मा O. P. c. (sec. m.) My. 10. विदूरमिवोदेत्यु° B., त्रिदूरमिवोदेत्यु° C. O. P.

षन्तं भ्रातृव्यमयमेवास्ति[1] नास्य[1] द्विषन्भ्रातृव्य[1] इति हैनमाहुर्य एवमेतद्वेद
20 ॥ १३ ॥ तं निर्धीय निरस्यति स एष निर्धीत[2] इव पश्चाद्ददृशे स उ एतस्यै-
वान्नाय[3] पुनराप्यायते यदि ह वा अस्य द्विषन्भ्रातृव्यो वणिज्यया वा केन
21 चिद्वा संभवत्येतस्य हैवान्नाय[3] संभवति य एवमेतद्वेद ॥ १४ ॥ तद्धैके महे-
न्द्रायेति कुर्वन्तीन्द्रो वा एष पुरा वृत्रस्य वधादित्यथ वृत्रं जघ्निवान्यथा महा-
राजो विजिग्यान एवं महेन्द्र इति तद्विन्द्रायेत्येव कुर्यादिन्द्रो ह्येवैष पुरा वृत्रस्य
वधादिन्द्रो वृत्रं जघ्निवाꣳस्तस्मादिन्द्रायेत्येव कुर्यात् ॥१५॥ द्वितीयं ब्राह्मणम् ॥

M. I. 7. 1. K. II. 6. 3.

1 स वै पर्णशाखया वत्सानपाकरोति स यत्पर्णशाखया वत्सानपाकरोति यत्र वै गायत्री सोममच्छापतद्देवेभ्यस्तस्या[4] आहरन्त्या अपादस्ताभ्यायत्य पर्णं प्रचिच्छेद गायत्र्या वा सोमस्य वा राज्ञस्तत्पतित्वा पर्णो ऽभवत्तस्मात्पर्णो[5] नाम स यत्तत्र किं चित्सोमस्य न्यक्तं तदिहाप्यसदिति तस्मात्पर्णशाखया वत्सान-
2 पाकरोति ॥ १ ॥ तामाच्छिनत्तीषे त्वेति वृष्टये[6] तदाह यदिषे त्वेत्यूर्जे त्वेत्य-
नुमार्ष्टि यो[7] वृष्टादूर्ग्रसो[7] जायते तस्मा उ[8] एतदाह[8] तस्मादाहोर्जे त्वेत्यथाह मा-
3 तृभिर्वत्सान्त्समवर्जतेति[9] ॥ २ ॥ स वत्समुपस्पृशति वायव स्थेत्ययं वाव वायुर्यो ऽयं पवत एष ह वा इदं प्रप्यापयति यदिदं किं[10] च[10] वर्षत्येत उ वा एताः प्रप्यापयन्ति[11] सो[11] एतेषां वायुता[12] तस्मादाह वायव[13] स्थेत्युपायव[14] स्थेत्यु हैक
4-9 आहुस्तदु नाद्रियेत ॥ ३ ॥ अथ धेनुमुपस्पृशति देवो वः सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठ-
तमाय कर्मण इति सविता वै देवानां प्रसविता सवितृप्रसूता यज्ञꣳ संभरानिति

1. °वास्मिन्नास्यद्विषन्भ्रातृव्य B., वास्तिनास्ति द्विषन् भ्रातृव्य M. 2. निर्धीत MSS. 3. एतेनैवान्नेन M. 4. सोममच्छापत° MSS. 5. °स्पर्णो MSS. 6. वृष्ट्ये C. O. P., वृष्टये B. 7. Thus M only, यद्वृष्ट्या° the other MSS. 8. उयेतदाह M. (i. e उवेतदाह ?). 9. °समवर्जतेति C. O. P. 10. किंच om. all exc. M. 11. प्रप्यापयंति सो B., प्रप्यापयति सो C. O. P. 12. read वायुता ? 13. वायवः B. 14. स्थेत्युपायव MSS.

श्रेष्ठतमाय कर्मण इति यज्ञो वै श्रेष्ठतमं कर्म यज्ञाय हि तस्मादाह श्रेष्ठतमाय
कर्मण इत्याप्यायध्वमघ्न्या इन्द्राय भागमिति स यथैवादो देवतायै हविर्गृह्णन्ना-
दिशत्येवमेवैतद्देवताया आदिशति यदाहेन्द्राय भागमिति प्रजावतीरनमीवा अ-
यक्ष्मा इति नात्र तिरोहितमिवास्ति मा व स्तेन ईशत माघशꣳस इति मा वः
काश्चन नाष्ट्रा ईशतेत्येवैतदाह ध्रुवा अस्मिन्गोपतौ स्यात बह्वीरित्यनपक्रमिण्यो
ऽस्मिन्यजमाने बह्व्यः स्यातेत्येवैतदाहाथाहवनीयागारस्य वा गार्हपत्यागारस्य
वा पूर्वार्धे उपगूहति यजमानस्य पशून्पाहीति ब्रह्मणैवैतद्यजमानस्य पशून्गुप्तये
परिददाति तस्यामेव पवित्रं करोति वसोः पवित्रमसीत्येतावतैव यज्ञो वै वसुर्य-
ज्ञस्य पवित्रमसीत्येवैतदाह ॥ ४ ॥ यवाग्वैताꣳ रात्रिमग्निहोत्रं जुहोत्यादिष्टं वा 10
इदं देवतायै हविर्गृहीतं भवति यत्पयः स यद्ध पयसा जुहुयाद्यथान्यस्यै देवतायै
हविर्गृहीतं तदन्यस्यै जुहुयादेवꣳ[1] ह तत्समदꣳ ह कुर्यात्तस्माद्यवाग्वैताꣳ रात्रिम-
ग्निहोत्रं जुहोत्युपक्लृप्तोखा[2] भवत्यथाहोपसृष्टां[2] मे प्रव्रतादिति ॥ ५ ॥ स उखा- 11
मादत्ते द्यौरसि पृथिव्यसीत्युपस्तौत्येवैनामेतन्महयत्येव मातरिश्वनो घर्मो ऽसीति
यज्ञमेवैनां तत्करोति यथा घर्मं प्रवृञ्ज्यादेवं प्रवृणक्ति विश्वधाः परमेण धाम्ना
दृꣳहस्व मा ह्वार्मा ते यज्ञपतिर्ह्वार्षीदिति दृꣳहत्येवैनामेतदशिथिलामेव[3] करोति
मा ते यज्ञपतिर्ह्वार्षीदित्यह्वलामेवैतद्यजमानायाशास्ते ॥ ६ ॥ अथ पवित्रमधि 12.13
निदधाति तत्प्रागधि[4] निदध्यात्प्राची[4] हि देवानां दिगथो उदगधि[4] निदध्या-
दयं[4] वाव पवित्रं योऽयं पवत एष हीमांल्लोकाꣳस्तिर्यङ्ङिव[5] पवते[6] तस्मादुद-
गेवाधिनिदध्याद्यथा वा अदः पवित्रेण सोमꣳ संपवयन्त्येवमु वा एतेनैतत्संप-
वयत्युदग्दशेन[7] वै तेन संपवयन्ति[7] तस्मादुदगेवाधिनिदध्यात् ॥ ७ ॥ सो 14.15

1. Thus acc. MSS. 2. जुहोत्युपक्लृप्तोखा भवत्य° B., जुहोत्युपक्लृप्तोखा भवत्य° C. (pr. m.), जुहोत्युपक्लृप्तोखा भवत्य° C. (sec. m.). O. (भवति also the Mādhy. acc. to the ed. in the Bibl. Indica). 3. दृꣳ हृ° MSS 4. Thus MSS. (B. once °गाधिनि°). 5. °स्तिर्यङ्ग् पवते B. O. C. (pr. m.). 6. After पवते M. ins. तस्सꣳस्यत्येवैनं तत्. 7. Plural both lines the MSS; °त्युदग्दशेन MSS.

ऽधिनिदधाति वसोः पवित्रमसि शतधारं वसोः पवित्रमसि सहस्रधारमिति यज्ञो वै वसुर्यज्ञस्य पवित्रमसीत्येवैतदाह शतधारꣳ सहस्रधारमित्युपस्तौत्येवैनदेतन्मह- यत्येवाथा तिसृभ्यो[1] दोग्धोर्वाचंयमो भवति वाग्वै यज्ञो[2] ऽविक्षुब्धो[2] यज्ञं तन-
16.17 वा इति[3] ॥ ८ ॥ अथानीयमानमभिमन्त्रयते देवस्त्वा सविता पुनातु वसोः पवित्रेण शतधारेण सुप्वेति स यथैवादः[4] पवित्रेण सोमꣳ संपवयन्त्येवमेवैतेनै- तत्संपवयत्यथ[5] पृच्छति कामधुक्ष इत्यमूमिति सा विश्वायुरिति सा विश्वकर्मा सा विश्वधाया इति स यदेवं पृच्छति[6] वीर्याण्येवास्मेतद्दधाति स वै तिस्रो दोग्धि
18 त्रयो वा इमे लोका एभ्य एवैनदेतल्लोकेभ्यः संभरति ॥ ९ ॥ अथ कामं वाव- द्यते ऽथ यस्मिन्पात्रे दोहयन्ति तदुदस्तोकं पलीङ्ग्य[7] प्रत्यानयति यदिह किं- चित्पयसो ऽहायि तदिहाप्यसदिति पयसश्चैव सर्वत्वायेदꣳ हि यदा वर्षत्यथौष- धयो जायन्त[8] ओषधीर्जग्ध्वापः पीत्वा तस्यैष उभयस्य रसः संभवति तस्मादु- दस्तोकं पलीङ्ग्य[7] प्रत्यानयत्युद्वास्यातनक्ति[9] तीव्रीकरोत्येवैनं तत् ॥ १० ॥
19-21 स आतनक्तीन्द्रस्य त्वा भागꣳ सोमेनातनक्मीति स यथैवादो देवतायै हविर्गृ- ह्णन्नादिशत्येवमेवैतद्देवताया आदिशति यदाहेन्द्रस्य त्वा भागमिति सोमेनातन- क्मीति स्वदयत्येवैनं तदथोदन्वता कꣳसेन वा चमसेन वामृन्मयेनापिदधाति वज्रो वा आपो वज्रमेवास्यैतदुपरिष्टादभिगोप्तारं[10] करोति नेदेनदुपरिष्टान्नाष्ट्रा रक्षाꣳस्यवमृशानिति वज्रो हि नाष्ट्राणाꣳ रक्षसामपहन्ता[11] तन्निहितमभिमन्त्रयते[12] विष्णो हव्यꣳ रक्षस्वेति यज्ञो वै विष्णुस्तस्मा एवैतद्गुप्त्यै परिददाति सुगुप्तम- सदिति ॥ ११ ॥ तृतीयं ब्राह्मणम् ॥

M. I. 7. 2. K. II. 6. 4.

1 ऋणꣳ ह वाव जायते जायमानो यो ऽस्ति स देवेभ्य ऋषिभ्यः पितृभ्यो

1. तिसृभ्यो MSS. 2. यज्ञोविक्षु° MSS. 3. इति MSS. 4. यथैवादः B. 5. Plural of the verb both times the MSS. 6. पृछति MSS. 7. बळींग्य C, बलींग्य O. P., घलिंग्यः M., बलींग्र My. 8. जायंत C. O. P. 9. °यत्युद्वास्या° MSS. 10. °ष्टाराभिगोतारं B. 11. रक्षसाम- पहंता MSS. 12 तंनिहि° B.

मनुष्येभ्यः ॥ १ ॥ स यदेव यजेत तेन देवेभ्य ऋणं जायते तद्धि तेभ्यः करोति 2
यदेनान्यजते यदेभ्यो जुहोति[1] ॥ २ ॥ अथ यदेवानुब्रवीत तेनर्षिभ्य[2] ऋणं 3
जायते तद्धि तेभ्यः करोति यदनुब्रूत ऋषीणां निधिप इति ह्यनूचानमाचक्षते
॥ ३ ॥ अथ यदेव प्रजामिच्छेत तेन पितृभ्य ऋणं जायते तद्धि तेभ्यः करोति 4
यत्प्रजामिच्छते तेनो हि तेषाꣳ संतताव्यवच्छिन्ना प्रजा भवति ॥ ४ ॥ अथ 5
यदेव वासयेत तेन मनुष्येभ्य ऋणं जायते तद्धि तेभ्यः करोति यदेनान्वासयते
यदेभ्यो ऽशनं ददाति[3] स यो हैतानि सर्वाणि करोति स[4] ह[4] कृतकर्मा तस्य ह
सर्वमाप्तꣳ सर्वं जितम् ॥ ५ ॥ स येन देवेभ्य ऋणं[5] जायते[5] तदेतदवदयते 6
यद्यजते स यदग्नौ जुहोति तद्वा एभ्यस्तदवदयते तस्माद्यत्किं चाग्नौ जुह्वति तद-
वदानं नाम ॥ ६ ॥ तद्वै चतुरवत्तं भवतीदं वा अनुवाक्याथ याज्याथ वषट्- 7
कारो यस्यै देवतायै हविर्भवति सा चतुर्थ्येवꣳ हि देवता अवदानान्यन्वायत्ता
अवदानानि वा देवता अतिरिक्तꣳ[6] ह तदवदानं यत्पञ्चमं कस्मा उ[7] हि तदव-
द्येत्[7] ॥ ७ ॥ उतो पञ्चावत्तं भवति पाङ्क्तो वै यज्ञः पाङ्क्ताः पशवः पञ्चर्तवः
संवत्सरस्यैषो पञ्चावत्तस्य संपद्बहुर्हैव प्रजया पशुभिर्भवति यस्यैवं विदुषः पञ्चा-
वत्तं क्रियत इतरं त्वै प्रज्ञातं कौरुपाञ्चालं[8] यच्चतुरवत्तम् ॥ ८ ॥ स यावन्मात्र- 9
मिवैवावद्येन्मानुषꣳ[9] ह कुर्याद्यन्महदवद्येद्व्यृद्धं वै तद्यज्ञस्य यन्मानुषं तस्माद्याव-
न्मात्रमिवैवावद्येत् ॥ ९ ॥ [10]स उपस्तीर्याज्यं द्विर्हविषो ऽवदायोपरिष्टादाज्यम- 10
भिघारयति स यदुभयत आज्यं करोति द्वे वा आहुती सोमाहुतिरेवान्याज्याहु-
तिरन्या[11] सैषा केवल्येव सोमाहुतिरथैषाज्याहुतिर्यद्धविर्यज्ञो यत्पशुस्तस्मादुभयत

---

1. जुहोति MSS. 2. तेनर्षिभ्य C. 3. दद्याति MSS. 4. सह MSS. 5. ऋणं जायते MSS. 6. अनिरुक्तꣳ B. 7. उहैतदवद्येत् MSS. exc. M. 8. कौरू° C. O. P. 9. °वावद्येन्मानुषꣳ C. O. 10. In M. the following passage runs thus (cp. II. 7. 2. 9): स उपस्तीर्याज्यं द्विर्हविषो ऽवदायोपरिष्टान्नाभिघारयत्यनुपस्तीर्य वाज्यं द्विर्हविषो ऽवदायोपरिष्टादाज्यमभिघारयति. 11. Thus acc. C. (pr. m.), °तिरेवान्याज्या° O. C. (sec. m.), °तिरेवान्याज्या° B.

आज्यं करोत्याज्यमेवैनत्तत्करोत्येतद्वै[1] देवानां जुष्टं यदाज्यं देवेभ्य एवैनदेतज्जुष्टं
11 करोतीति न्ववदानानाम् ॥ १० ॥ असौ वा अनुवाक्येयं याज्या ते एते उभे
योषे तयोर्मिथुनमस्ति वषट्कार एव स एष एव वषट्कारो य एष तपति स
यदुदेति तदमूमधिद्रवति यदस्तमेति तदिमामधिद्रवति तेन वृष्णा वषट्कारेणेमां
12.14 प्रजातिं प्रजायेते[2] यैनयोरियं[3] प्रजातिः ॥ ११ ॥ सो ऽनुवाक्यामनूच्य याज्या-
मनुद्रुत्य पश्चाद्वषट्करोति पश्चाद्वै परीत्य योषां वृषाधिद्रवति तदेने पुरस्तात्कृत्वा
वृष्णा वषट्कारेणाधिद्रावयति स सहैव वषट्कारेण वषट्कृते वा जुहुयात्तदग्नौ
योनौ रेतो भूतꣳ सिञ्चत्यग्निर्वै यज्ञस्य योनिः स ततः प्रजायते स यद्ध पुरा
वषट्काराज्जुहुयाद्यथायोनौ[4] रेतः सिञ्चेत्तदमुया स्यादेवꣳ ह तत्तस्मात्सहैव वष-
13 ट्कारेण वषट्कृते वा जुहुयात् ॥ १२ ॥ देवपात्रं वा एतद्यद्वषट्कारः स यथा
पात्र उद्धृत्य प्रयच्छेदेवꣳ ह तत्तस्मात्सहैव वषट्कारेण वषट्कृते वा जुहुयादथ
यद्ध पुरा वषट्काराज्जुहुयाद्यथा[5] पुरा पात्रादधो भूमौ निदध्यात्तदमुया[6] स्यादेवꣳ
15.16 ह तत्तस्मात्सहैव वषट्कारेण वषट्कृते वा जुहुयात् ॥ १३ ॥ असौ वा अनु-
वाक्येयं याज्या सेयं गायत्री त्रिष्टुबसौ सो ऽमूमनुवाक्यामनुब्रुवन्नसौ[7] ह्यनुवा-
क्येमामन्वाह गायत्रीꣳ ह्यन्वाहेयꣳ हि गायत्र्यथ त्रिष्टुभा यजन्ननया[8] यजतीयꣳ
हि याज्या तदमुष्या अधि वषट्करोत्यसौ हि त्रिष्टुप्तदेने सयुजौ करोति तस्मा-
17 द्विमे संभुञ्जाते अनयोरनु संभोगमिमाः[9] सर्वाः प्रजाः संभुञ्जते ॥ १४ ॥ ह्वय-
न्निवानुवाक्यामनुब्रूयाद्बार्हतꣳ हि तद्रूपमदो[10] हि बृहत्क्षिप्रमिव याज्यया त्वरेत[11]
राथंतरꣳ हि तद्रूपमिदꣳ हि रथंतरꣳ ह्वयति ह वा अनुवाक्यया तस्मादनुवाक्याया
रूपꣳ हुवे हवामह आगच्छेदं बर्हिः सीदेति[12] यद्ध्वयति ह्यनुवाक्यया[12]

---

1. °ज्यमेवैनंत्तत्क° C., °ज्यमेवैनंतत्क° O., M. My. 2. प्रजायते B. 3. यैनयो° B., यैनयो° C. O. 4. °याद्यथायोनौ MSS. 5. °याद्यथा MSS. 6. निद° MSS. 7. °मनुब्रुव° MSS. 8. यजन्ननुया MSS. exc. M. 9. संभोग° MSS. 10. तद्रूपमदो B., तद्रूपमदो O. 11. त्वरेत MSS. 12. सीदेति ह्यध्वयति ह्यनुवा° B., सीदेति ह्यध्वयति ह्यनुवा° C. My., सीदेति ह्यध्वयति O.

प्रयच्छति[1] ह वाव याज्यया तस्माद्याज्याया रूपं[2] वीहि हविर्जुषस्वाद्धि पिब मत्स्वा-
वृषायस्व[3] प्रेति यत्प्र[4] हि याज्यया[4] यच्छति पुरस्ताल्लक्षणानुवाक्या[5] स्यात् ॥१५॥
असौ वा अनुवाक्या तस्या अमुष्या अवस्ताल्लक्ष्म चन्द्रमा नक्षत्राणि सूर्य उप- 18-20
रिष्टाल्लक्षणा याज्या स्यादियं वै याज्या तस्या अस्या उपरिष्टाल्लक्ष्मौषधयो वन-
स्पतय आपो ऽग्निरिमाः प्रजाः सा ह[6] त्वै समृद्धानुवाक्या यस्याः प्रथमं पदम-
भिव्याहरन्देवतामभिव्याहरति[7] सो ह समृद्धा याज्या यस्या उत्तमात्पदाद्देवतायै
वषट्क्रियते वीर्यं वा ऋचो देवता तदुभयत एवैतद्वीर्येण परिगृह्य तस्यै देवतायै
हविः प्रयच्छति यस्या देवताया भवति ॥ १६ ॥ स वै वौगित्याह वाग्वै वष- 21
ट्कारो वाग्वै रेतो रेत एवैतत्सिञ्चति षळित्यृतवो[8] वै षळृतुष्वेवैतद्रेतः सिञ्चति
तदृतवो रेतः सिक्तमिमाः प्रजाः प्रजनयन्ति ॥ १७ ॥ अथ देवाश्च ह वा असु- 22-24
राश्चोभये प्राजापत्याः प्रजापतेः पितुर्दायमुपेयुरेतावेवार्धमासौ य एवापूर्यते तं
देवा यो ऽपक्षीयते तमसुरास्ते ह देवा ईक्षां चक्रिरे कथं न्विममपि संवृञ्जीमहि
यो ऽयमसुराणामिति कथं नु न इमा उभौ स्यातामिति ते हार्चन्तः श्राम्यन्त
एतꣳ हविर्यज्ञं ददृशुर्यद्दर्शपूर्णमासौ ताभ्यामीजिरे ताभ्यामिष्ट्वापीतर[9] समवृ-
ञ्जत[10] यदो वा अर्धमासौ परिप्लवेते अथ मासो भवति मासशः संवत्सरः सर्वꣳ
संवत्सरः सर्वमसुराणाꣳ सपत्नानाꣳ समवृञ्जत सर्वस्मादेनान्निरभजन्त्सर्वꣳ सप-
त्नानाꣳ संवृङ्क्ते सर्वस्मात्सपत्नान्निर्भजति य एवमेतद्वेद ॥ १८ ॥ स यो देवानाꣳ 25-26
स यवायुवत हि तेन देवा अथ यो ऽसुराणाꣳ सो[11] ऽयवा[11] न हि तेनासुरा अयु-
वताथो इतरथाहुर्य एव देवानाꣳ सो[12] ऽयवेति[12] न हि तमसुरा अयुवतेत्यथ यो

1. Thus acc. MSS. 2. रूप MSS. 3. मत्स्वावृ॰ MSS. 4. यत्प्रेहि याज्यया C. O. My., यत्प्रेहिर्याज्यया B., यत्र हि याज्यया M. 5. Thus (without acc.) M., पुरस्ताल्ल-क्षणानुवाक्या C. O., पुरस्ताल्लक्षणातस्यानुवाक्या B. My. 6. ह MSS. 7. °भिव्याहरति MSS. 8. Thus (without acc.) M. only, षलृतवः षळृतवो the other MSS. 9. °मिष्ट्वापीतरं B. C., °मिष्ट्वापीतरं O. 10. Thus M. only, समवृंजते C. O. My., समवृंजते B. 11. सोयवा C. O. P. 12. सोयवेति B.

ऽसुराणाꣳ स यवेत्ययुवत हि तं देवा इति सब्दमहः[1] सगरा[2] रात्रिर्यव्या[2] मासाः सुमेकः संवत्सरः[3] स्वेको ह वै नामैतद्यत्सुमेक इत्याहुर्यवाश्च ह्ययवाश्च[4] यव्या इति यदथ[5] येनैवैतेषाꣳ होता भवति तद्याविहोत्रमित्याचक्षते[6] ॥ १९ ॥ चतुर्थं ब्राह्मणम् ॥ षष्ठो ऽध्यायः ॥

M. I. 7. 3. K. II. 7. 1.

1 यज्ञेन वै देवा दिवमुपोदक्रामन्नथायं देवो यो ऽयं पशूनामीष्टे स इहैवा-
2 हीयत[7] तस्माद्वास्तव्य इत्याहुर्वास्तुनि हि तदहीयत ॥ १ ॥ तद्येनैव यज्ञेन देवा
दिवमुपोदक्रामꣳस्तेनार्चन्तः श्राम्यन्तश्चेरुरथायं देवो यो ऽयं पशूनामीष्टे ॥ २ ॥
3 स हेक्षां चक्रे ऽहासि वा अन्तर्यन्ति वै मा यज्ञादिति सो ऽनूच्चक्राम स एतमेव
कालमुत्तरत आयतयोपोत्पेदे य एष स्विष्टकृतः कालस्ते ह देवा ऊचुर्मास्थ इति
4 ॥ ३ ॥ स होवाच ते वै मा यज्ञान्मान्तर्गातेति ते वै मे यज्ञ आहुतिं कल्पयतेति
5 तथेति[8] ह[8] देवा ऊचुः स ह संववर्ह[9] नास ॥ ४ ॥ ते होचुरुपजानीतेति याव-
तीभ्यो[10] नो देवताभ्यो हवीꣳषि गृहीतान्यभूवन्त्सर्वाणि तानि हुतानि कथमस्मा
6.7 आहुतिं कल्पयेमोपजानीतेति ॥ ५ ॥ ते हाध्वर्युमूचुर्यथापूर्वꣳ हवीꣳष्यभिघारये-
त्येकस्मा अवदानाय पुनराप्याययायातयामानि कुर्विति स यथापूर्वꣳ हवीꣳष्य-
भ्यघारयत्तदेकस्मा[11] अवदानाय पुनराप्याययदयातयामान्यकरोत्तत एकैकमवदा-
नमवाद्यत्तस्माद्वास्तव्य इत्याहुर्वास्तु हि तद्यज्ञस्याभजत यद्धुतेषु हविःषु तस्मा-
द्यस्यै[12] कस्यै च देवतायै हविर्गृह्णन्ति सर्वत्रैव स्विष्टकृदन्वाभक्त एवꣳ ह्येनं देवा
8 यज्ञे ऽन्वाभजꣳस्तदग्नय इति क्रियते ॥ ६ ॥ अग्निर्वाव स देवस्तस्यैतानि ना-

1. Thus B., सब्दमह C. (sec. m.) P. (sec. m.), शब्दमहः C. (pr m.), P. (pr. m.), O., सशब्दमहः M. My. 2. सगराराात्रि° C., सगराराात्रि° O. P.; °त्रिर्य-व्या MSS. 3. °त्सरः MSS. 4. ह्ययवा° C. O. 5. तद्थ M. 6. तद्याविहोत्र° M., तद्यामिहोत्र° C. O. P., तद्याहोत्र° B., तद्याग्निहोत्र° My. 7. स इहैवाहीयत MSS. 8. तथेतीह MSS. exc. M. 9. संबबर्ह M. 10. यावतीभ्यो MSS. 11. हवीꣳष्यभ्यघा° B. 12. हि ins. M.

मानि यथा प्राच्या आचक्षते सर्व[1] इति यथा बाहीका[2] भव इति रुद्र इति पशूनां
पतिरग्निरिति तस्येतराणि सर्वाण्यशान्तानि[3] नामान्यग्निरित्येवास्य शान्ततमं तस्मा-
दग्नय इति क्रियते स्विष्टकृत इति ॥ ७ ॥ ते ह देवा ऊचुर्यत्त्वम्यमुत्र चरति पुरा- 9
यक्ष्महीति तन्नः स्विष्टं कुर्विति तथेति होवाच तद्वः स्विष्टं करोमीति तस्मात्स्विष्ट-
कृत इति भवति ॥ ८ ॥ सो ऽनुवाक्यामनूच्याथैतानि संपश्यत्ययाळग्निरग्नेः 10.11
प्रिया धामानीत्ययाट्[4] सोमस्य प्रिया धामान्ययाळग्नेः प्रिया धामानीत्यथ यथा-
देवतमयाड् देवानामाज्यपानां प्रिया धामानीति तत्प्रयाजानुयाजानाह प्रयाजानु-
याजा हि देवा आज्यपा यद्वदग्नेर्होतुः प्रिया धामानीत्येवं यावत्यो देवत्या इष्टा[5]
भवन्ति ताः संपश्यति स यदेवꣳ संपश्यत्याहुतिमेवास्मा एतत्कल्पयित्वा तेन
भूयः समशाम्यन्प्रिय एनं धामन्नुपाह्वयन्त[6] ॥ ९ ॥ तद्धैके ऽयाळग्निरग्नेः प्रिया 12
धामानीत्युक्त्वा[7] सोमस्यायाळग्नेरयाळित्याहुस्तदु तथा न ब्रूयाद्विलोम ह ते यज्ञस्य
कुर्वन्ति ये ऽयाट्कारं पूर्वमुक्त्वा [8]सोमस्यायाळग्नेरयाळित्याहुस्तस्मादयाट् सोमस्य
प्रिया धामानीत्ययाट्कारमेव पूर्वं ब्रूयात् ॥ १० ॥ यक्षत्स्वं महिमानमा यजता- 13
मिति यत्र वा अदो देवता आवाहयति तद्वा अपि स्वं महिमानमावाहयति तदतः
प्राङ् न किं चन स्वाय महिम्ने क्रियत एतेन ह तं प्रीणात्येतेनास्य[9] सो ऽमोघ[9]
आवाहितो भवति ॥ ११ ॥ एज्या इषः कृणोत्विति प्रजा वा इषः प्रजा एवै- 14.15
तद्यायजूकाः करोति ता इमाः प्रजा अर्चन्त्यो यजमाना आसते[10] सो अध्वरा
जातवेदा जुषताꣳ हविरिति यज्ञस्यैवास्मा एतत्समृद्धिमाशास्ते तेन हि महज्जयति
यद्देवा हविर्जुषन्ते ॥ १२ ॥ अथ यदेते याज्यानुवाक्ये अत्रावक्लृप्ततमे भवतस्तृ- 16
तीयसवनं वै स्विष्टकृद्वैश्वदेवं वै तृतीयसवनं पिप्रीहि देवां३[11] उशतो यविष्ठेति

1. Thus MSS. (cp. Mādhy. VI. 1. 3. 10). 2. बा° B. M. My. 3. सर्वाण्य-शांतानि MSS. 4. इति om. M., perhaps rightly. 5. इष्टा B. C. 6. धामन्यु° M. 7. °त्युक्ता B. O., °त्युक्ता C. M. 8. सोमस्याया° C. O. (in B. this passage is missing). 9. प्रीणात्येतेतस्य सोनि अमोघꣳ B. 10. आसते MSS. 11. देवां B., देवां२ My.

तदनुवाक्याया वैश्वदेवमग्ने यदद्य विशो अध्वरस्येति तद्याज्याया वैश्वदेवमेते हि
तृतीयसवनस्य रूपं तस्मादेते याज्यानुवाक्ये अत्रावक्लृप्ततमे भवतः ॥ १३ ॥
17 त त्रिष्टुभौ भवतो ऽवीर्यं[1] वै वास्तु स्विष्टकृदिन्द्रियमु वै वीर्यं त्रिष्टुबिन्द्रियमेवैत-
18 द्वीर्यं वास्तुनि स्विष्टकृति दधाति ॥ १४ ॥ अनुष्टुभा उ हैके कुर्वन्ति वास्तु
स्विष्टकृद्वास्त्वनुष्टुब्वास्तुनि वास्तु दधामेति पेसुकमु[2] वै वास्तु पिस्यति[3] ह प्रज-
19 या पशुभिर्यस्यैवं विदुषो ऽनुष्टुभौ कुर्वन्ति ॥ १५ ॥ तदु हेन्द्रद्युम्नो भाल्लवेयो
ऽनुष्टुभमनुवाक्यां चक्रे त्रिष्टुभं याज्यामेतदुभयतः परिगृह्णानीति स ह रथात्प-
पात स[4] रथात्पतित्वा बाहुमपिशश्रे ॥ १६ ॥ स हेक्षां चक्रे यत्किमकरं तत
ईदृगापादिति स हैतदेव प्रतिपपात[5] यदेव यज्ञे विलोमाकरमिति[6] तस्माद्यज्ञे न
विलोम कुर्यादुभे वैवानुष्टुभौ स्यातामुभे वा त्रिष्टुभौ सच्छन्दसावेव ॥ १७ ॥
20.21 स वा उत्तरार्धादवद्यत्युत्तरार्धे जुहोत्येषा हि तस्य देवस्य दिगत उ वा उत्पेदे
तमेतेन भागेनाशमयꣳस्तस्मादुत्तरार्धादवद्यत्युत्तरार्धे जुहोत्यभ्यर्ध इतराभ्य हु-
तिभ्यो जुहोतीतरा वा आहुतीः पशवो ऽनुप्रजायन्ते ऽथैषा रुद्रिया[7] यत्स्विष्ट-
कृत्स यद्धेतराभिराहुतिभिः सꣳसृजेद्रुद्रियेण ह पशून्प्रसजेत्ते ऽस्य गृहाः पशव
उपमूर्यमाणा ईयुर्नेद्रुद्रियेण पशून्प्रसजानीति तस्मादभ्यर्ध इतराभ्य आहुतिभ्यो
22 जुहोति ॥ १८ ॥ तदेष वाव स यज्ञो येन देवा दिवमुपोदक्रामन्यदाहवनीयो
ऽथ यो ऽहीयत स गार्हपत्यस्तस्माद्गार्हपत्यात्प्राञ्चमाहवनीयमुद्धरन्ति[8] तथैव दिव-
23.24 मुपोत्क्रामति ॥ १९ ॥ तमष्टासु विक्रमेष्वादधीताष्टाक्षरा वै[9] गायत्री गायत्र्यै-
वैतद्दिवमुपोत्क्रामत्यथो एकादशस्वेकादशाक्षरा वै त्रिष्टुप् त्रिष्टुभैवैतद्दिवमुपो-
त्क्रामत्यथो द्वादशसु द्वादशाक्षरा वै[10] जगती जगत्यैवैतद्दिवमुपोत्क्रामति ॥२०॥

---

1. वीर्यं B 2 पिसुक° M. 3. पिष्यति M. 4. सह B. 5. Thus MSS. (also V 1. 5. 3), read °पपाद ? 6. Thus emended, °करादिति MSS. 7. रुद्रिया MSS 8. °रति B. 9. om. B M. O. 10. om B. C. O. M.

तदु नाद्रियेत यावद्वाव कियच्च[1] गार्हपत्यात्प्राञ्चमाहवनीयमुद्धरन्त्यथेतावन्मात्रं[2] 25
तेनैव दिवमुपोत्क्रामति तस्माद्यत्रैव स्वयं मनसा मन्येत तदादध्यात्तदाहवनीये
हवीꣳषि श्रपयन्ति[3] ॥ २१ ॥ एष वाव स यज्ञो येन देवा दिवमुपोदक्रामन्य- 26 27
दाहवनीयस्तेन ह्यर्चन्तः श्राम्यन्तो[4]ऽचरन्त्स यदाहवनीये हवीꣳषि श्रपयन्ति
यज्ञे यज्ञं तनवामहा इत्यपस्खल इव स हविर्षां यद्गार्हपत्य उतो गार्हपत्ये श्रपय-
न्त्याहवनीयो वा एष इति तस्मै वा एष यदेतस्मिञ्छृतं जुहुयुरिति न वा एष
तस्मै यदेतस्मिन्नशृतꣳ श्रपयेयुरिति तस्माद्गार्हपत्य एव श्रपयेयुस्तदुभयमेव कृतम्
॥ २२ ॥ स हैष यज्ञ उवाच नग्नताया वै बिभेमीति का ते ऽनग्नतेत्यभित 28
एव मा परिस्तृणीयुरिति तस्मादभितः परिस्तरितवै ब्रयाद्यज्ञस्यैवानग्नताया अथ[5]
होवाच पिपासाया वै बिभेमीति का ते तृप्तिरिति ब्राह्मणस्यैव तृप्तिमनु तृप्येयमिति
तस्मादु सꣳस्थिते यज्ञे ब्राह्मणं तर्पयितवै ब्रयाद्यज्ञमेवैतत्तर्पयति ॥ २३ ॥
प्रथमं ब्राह्मणम् ॥

M. I. 7. 4. K. II. 7. 2.

प्रजापतिर्ह वै स्वां दुहितरमभिदध्यौ दिवं वोषसं वा मिथुन्येनाꣳस्यामिति 1.
ताꣳ संबभूव ॥ १ ॥ तदु वै देवानामतथास[6] यत्रेत्थꣳ स्वां दुहितरमस्माकꣳ 2.3
स्वसारं करोतीति त ऊचुरिमं देवं यो ऽयं पशूनामीष्टे ऽतिसंधं वा अयं चरतीति
य इत्थꣳ स्वां दुहितरमस्माकꣳ स्वसारं करोति[7] विध्येममिति तथेति तमभ्यायत्य
विव्याध तस्य विद्धस्य सामि रेतः प्रचस्कन्द तथेन्नूनं तदास ॥ २ ॥ अथाप्ये- 4
तदृषिणाभ्यनूक्तं पिता यत्स्वां दुहितरमधिष्कन्क्ष्मया[8] रेतः संजग्मानो निषिञ्च-
दिति तद्वाग्निमारुतमित्युक्तं[9] तस्मिꣳस्तच्छ्याख्यायते[9] यथा यथा तद्देवा रेतः सिक्तं

1. Thus M only, कीयत्स C. (pr. m.), My., कुर्यात्स B. O. P. C. (sec. m.). 2. °च्छरत्य° B.; all exc. M. त्यथै° instead of त्यप्ये°. 3. श्रपयंति MSS. 4. श्राम्यंतो MSS. 5. अथो B. 6. देवानामतथास MSS. 7. करोतीति M. 8. °धिष्कं-क्ष्मया M., °धिकांक्ष्यया C. O. P., °धिकांक्ष्मया B. My. 9. °मित्युक्तस्तस्मि° B.; cp. V 4. 4. 4.

प्राजनयꣳस्त उ वै देवा यदेषां क्रोधो वीयायाथैनं[1] ततो ऽभिषज्यꣳस्तस्य तꣳ
5 शल्यं निरकृन्तन्स वै यज्ञ एव प्रजापतिः ॥ ३ ॥ त ऊचुरुपजानीतेति कनीयो
6 ह्याहुतेः कथमिदं नामुया स्यादुपजानीतेति ॥ ४ ॥ त ऊचुर्भगायैव दक्षिणत
आसीनाय परिहरतेति तद्भगः प्राशिष्यति तदेव यथा हुतमेवं भविष्यतीति[2] तद्भ-
गाय दक्षिणत आसीनाय पर्याजहुस्तद्भगो ऽवेक्षां चक्रे तदस्याक्षिणी निर्ददाह
7 तथेन्नूनं तदासाथाहुरन्धो[3] भग इति ॥ ५ ॥ त ऊचुर्नो न्वा अत्राशमत्पूष्णे
परिहरतेति तत्पूष्णे पर्याजहुस्तत्पूषा प्राश तदस्य दन्तान्निर्जघान तथेन्नूनं तदा-
साथाहुरदन्तकः पूषेत्यथो यथैवादन्तकायैवं प्रपिष्टानां पौष्णं चरुꣳ श्रपयन्ति
8 ॥ ६ ॥ त ऊचुर्नो न्वा अत्राशमद्बृहस्पतये परिहरतेति तद्बृहस्पतये पर्याजहुः
स[4] ह[4] बृहस्पतिः सवितारमेव प्रसवायोपससारेदं मे प्रसुवेति त्वत्प्रसूतं[5] मेदं मा
हिꣳसीदिति तथेति तदस्मै सविता प्रासुवत्तदेनꣳ सवितृप्रसूतं[6] नाहिनत्ततो[6]
9 ऽर्वाक् शान्तम् ॥ ७ ॥ तदेतन्निदानेन[7] यत्प्राशित्रꣳ स यत्प्राशित्रमवद्यत्यावि-
द्धमेवैतद्यज्ञस्य रुद्रियं निर्मिमीते[8] तदाविद्धं यज्ञस्य रुद्रियं निर्मायाप उपस्पृश-
10-12 त्यापो वै शान्तिस्तदद्भिः शान्त्या शमयत्यथेळां पशून्त्समवद्यति ॥ ८ ॥ स
यावन्मात्रमिवैवावद्येत्तथाह शल्यः[9] प्रच्यवते[9] ऽन्यतरत आज्यं करोत्युपस्तीर्य
वा द्विर्हविषो ऽवदायोपरिष्टान्नाभिघारयत्यनुपस्तीर्य वाज्यं द्विर्हविषो ऽवदायो-
परिष्टादाज्यमभिघारयति तथा स्वदन्निस्रवति[10] तथा निःसरणवद्भवतीति तदु
तथा न कुर्यादुपस्तीर्यैवाज्यं द्विर्हविषो ऽवदायोपरिष्टादाज्यमभिघारयेत्तदेव[11] यथा
यज्ञस्यावदानमेवं तन्नाग्रेण परिहरेत्पुरस्ताद्वै प्रत्यञ्चो यजमानं पशव उपतिष्ठन्ते

1. Emended; वियायाथैनं B. C. P., वियाथैनं O , वि (भि) यायाथैनं M. 2. भविष्यसीति C. O. P. 3. °रंधो MSS. 4. सह C. O My., स B., स M. 5. त्वत्प्रसूतं B. O. P. त्वत्प्रसूतं C. 6. प्रसूतं नाहिन° MSS. 7. तदेतंनिदानेन C. O. P., तदेतन्निदानेन B. 8. °मीते C. O. 9. शल्यः प्रच्यवते C. O. P., शल्यः प्रच्यवते B. 10. Emended; स्वदंनिस्रवति C. O., स्पदंनिस्रवति B., स्वदंनिस्रवति M. (स्प°=स्र°=स्व°), स्कंदंनिस्रवति My. 11. °त्तथैव B.

स यद्वाग्रेण परिहरेद्रुद्रियेण ह पशून्प्रसजेत्ते[1] ऽस्य[1] गृहाः पशव उपमूर्यमाणा ईयु-
स्तस्मात्तिर्यगेवातिप्रजिहीत तथाह रुद्रियेण पशून्न प्रसजति तिर्यगेव खलु निर्मि-
मीते ॥ ९ ॥ तद्ब्रह्मा प्रतिगृह्णाति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां 13.14
पूष्णो हस्ताभ्यां प्रतिगृह्णामीति स यथैवादो बृहस्पतिः सवितारं प्रसवायोपससा-
रैवमेवैष एतत्सवितारं प्रसवायोपधावति तदस्मै सविता प्रसौति तदेनꣳ सवितृ-
प्रसूतं न हिनस्ति ॥ १० ॥ तत्प्राश्नात्यग्नेष्ट्वास्येन प्राश्नामीत्यग्निं वै[2] न किं 15-17
चन हिनस्ति तथैवैनं न हिनस्ति तन्न दद्भिः खादेन्नेन्म इदꣳ रुद्रियं दतो[3]
हिनसदित्यथाप आचामत्यापो वै शान्तिस्तदद्भिः शान्त्या शमयति ॥ ११ ॥
परिक्षाल्य पात्रं ब्रह्मभागं परिहरति ब्रह्मा वै दक्षिणतो यज्ञस्याभिगोप्तास्ते स एत- 18
मेव भागं प्रतिविदान आस्ते यत्प्राशित्रं तदस्मा एतत्पर्याहार्षुस्तत्प्राशीदथैतेन
भागी यदत ऊर्ध्वमसꣳस्थितं यज्ञस्य तदभिगोपायति ॥ १२ ॥ स यत्राह ब्रह्म- 19
न्प्रस्थास्याम इत्यैतस्माद्वचसो[4] ब्रह्मा वाचंयमः[5] स्याद्विवृहन्ति वा एतद्यज्ञं क्षिण्व-
न्ति[6] यन्मध्यतो[7] यज्ञस्येळया पाकयज्ञियया चरन्ति ब्रह्मा वा ऋत्विजां भिषक्त-
मस्तद्ब्रह्मा संदधाति न ह संदध्याद्यद्वावद्यमान आसीत वाग्वै यज्ञस्तद्यज्ञꣳ संद-
धाति॥१३॥स यत्राह ब्रह्मन्प्रस्थास्याम इति तद्ब्रह्मा जपत्येतत्ते देव सवितर्यज्ञं प्राहु- 21.22
रिति सविता वै देवानां प्रसविता सवितारमेवैतत्प्रसवायोपधावति बृहस्पतये ब्रह्मण
इति बृहस्पतिर्वै देवानां ब्रह्मा तद्य एव देवानां ब्रह्मा तस्मा एवैतन्निह्नुते तेन
यज्ञमव तेन यज्ञपतिं निति तद्यजमानमाह तेन मामवेति तदात्मानं नान्तरेति मनो
ज्योतिर्जुषतामाज्यस्येति मनसा वा इदꣳ सर्वमाप्तं तन्मनसैवैतत्सर्वꣳ संदधाति यत्किं
चिद्विवृळ्हं यज्ञस्याथ समृद्ध एव यज्ञो बृहस्पतिर्यज्ञमिमं तनोतु। अरिष्टं यज्ञꣳ स-

1. पशून्प्रसजेत्तस्य B., पशून्प्रसजेत्येस्य C. O. P., पशून्प्रसजेत्तस्य M.
2. Om. B.
3. दतो B., ततो the other MSS.
4. इत्येतस्मा° MSS.
5. °यमः MSS.
6. क्षुण्वन्ति M.
7. तन्मध्यतो B.

मिमं दधात्विति तदेनꣳ संदधाति विश्वे देवास इह मादयन्तामिति सर्वे वै विश्वे देवाः सर्वेणैवैतत्संदधाति यत्किं चिद्विवृळ्हं यज्ञस्याथ समृद्ध एव यज्ञः[1] प्रतिष्ठेति[1] ब्रूयाद्यदि कामयेत यद्यु कामयेतापि नैवाद्रियेत ॥ १४ ॥ द्वितीयं ब्राह्मणम् ॥

M. I. 8. 1. K. II. 7. 3.

1-3 मनवे ह वा उदकमाजह्रुः प्रातरवनेज्यं यथेदं पाणिभ्यामवनेजनायाहरन्ति तस्य
हावनेनिजानस्य मत्स्यः पाणिमापेदे स हास्मै वाचमुवाद बिभृहि मा पारयि-
तास्मि वै त्वेति ॥ १ ॥ स होवाच कस्मान्मा पारयितासीति स होवाचौघ
इमाः सर्वाः प्रजा निर्वोळ्हेति तत्त्वा पारयितास्मीति स होवाच स कथं भार्यो
ऽसीति स होवाच यावद्वै क्षुल्लका भवाम इति बह्वी वै नस्तावन्नाष्ट्रा भवतीति
होवाचोत मत्स्य एव मत्स्यं गिरतीति स कुम्भ्यां माग्रे बिभृहीति स यदा ताम-
तिवर्धा अथ कर्षूं खात्वा स यदा तामतिवर्धा अथ मा समुद्रमभ्यवहरतादिति
होवाच तर्हिं वा अतिनाष्ट्रो भवितास्मीति शश्वद्ध झष आस[2] स[2] हि ज्येष्ठं
4.5 वर्धते ॥ २ ॥ स होवाचेतिथीं[3] वै समामौघ आगन्तेति तन्नावमुपकल्प्योपासासै
स औघ उत्थिते नावमापद्यासै तत्त्वा पारयितास्मीति तं तथा भृत्वा समुद्रमभ्य-
वजहार स यतिथीꣳ समां परिदिदेश तदयं नावमुपकल्प्योप निषसाद स औघ
उत्थिते नावमापेदे तꣳ स मत्स्य उपन्यापुप्लुवे तस्य नावः[4] पाशꣳ शृङ्गे प्रति-
6 मुमोच तेन हैतमुत्तरं गिरिमभिदुद्राव[5] ॥ ३ ॥ स होवाचापीपरं वै त्वा प्र मा
मुञ्चेत्यत्र वृक्षे नावं प्रवभ्नीष्व मा तु त्वा गिरौ सन्तमुदकमन्तश्छैत्सीन्मा त्वा
विहासीद्यावद्यावदुदकꣳ[6] समवायत्तावत्तावदन्ववसर्पासीति[7] स ह मनुस्तथान्वव-

1. यज्ञः प्रतिष्ठति MSS.
2. आसस MSS.
3. °चेतिथीयं B. C. O. P., °चेतिथ्रीयं My., च । इतीदं M.
4. नावः MSS.
5. Thus C. O. P., °मधिदुद्राव B. My., °मतिदुद्राव M.
6. Emended; विहासिद्या° M., विहासद्या° B., विहासैद्या° C. O. P. My., (cp. Böhtlingk in Z. D. M. G. LIV. 510 sqq.).
7. Thus all the MSS.

ससर्प तद्धाप्येतर्हैतस्योत्तरस्य गिरेर्मनोरवसर्पणमिति तदौघ इमाः सर्वाः प्रजा
निरुवाहाथेदं मनुरेवैकः परिशिशिषे ॥ ४ ॥ सो ऽर्चञ्छ्राम्यन्प्रजाकामश्चचार 7
तत्र[1] हापि[1] पाकयज्ञेनेजे घृतं दधि मस्त्वामिक्षामिति तद्ध संवत्सरमप्सु जुहवां
चकार ततो ह संवत्सरे योषित्संबभूव सा[2] ह पिब्दमानेवोदेयाय[2] तस्या ह स्म
घृतं पदे संतिष्ठते तया ह मित्रावरुणौ[3] संजग्माते ताꣳ होचतुः[4] कासीति ॥५॥
सा होवाच मनोर्दुहितेति ताꣳ होचतुरावयोरेव ब्रूष्वेति नेति होवाच य एव माम- 8
जीजनत तस्यैवाहमस्मीति तस्यामपित्वमीषाते तद्धा जज्ञौ तद्धा नाति[5] त्वियाय[5]
स मनुमाजगाम ताꣳ होवाच मनुः कासीति ॥ ६ ॥ सा होवाच तव दुहितेति 9
स होवाच कथं भगवति मम दुहितेति सा होवाच या इमाः संवत्सरमप्स्वाहुती-
रहौषीरिति घृतं दधि मस्त्वामिक्षामिति ततो मामजीजनथा इति होवाच[6] साशी-
रस्मि[7] तां मा यज्ञे ऽवकल्पय यज्ञे चेद्वै मावकल्पयिष्यसीति बहुः प्रजया पशुभि-
र्भविष्यसि यामु कां च मयाशिषमाशासिष्यसे[8] तां ते समर्धयिष्यामीति तामे-
तन्मध्ये यज्ञस्यावाकल्पयन्मध्यꣳ हि तद्यज्ञस्य यदन्तरा प्रयाजानुयाजान् ॥ ७ ॥
तयार्चञ्छ्राम्यन्निमां प्रजातिं प्राजायत येयं मनोः प्रजातिर्याम्वेनया कां चाशि- 10.11
षमाशास्त[9] सास्मै समार्ध्यत सैषा निदानेन यदिळा स य एवं विद्वानिळया
चरत्येताꣳ हैव प्रजातिं प्रजायते येयं मनोः प्रजातिर्याम्वेनया कां चाशिषमा-
शास्ते सास्मै[10] समृध्यते ॥ ८ ॥ सा वै पञ्चावत्ता भवति पशवो वा इळा पाङ्क्ता 12-15
वै पशवस्तस्मात्पञ्चावत्ता भवति ताꣳ समवदाय पुरोळाशस्य पूर्वार्धे प्रशीर्य ध्रुवा-

1. Thus (without acc.) M. My., तत्राहापि B. C. O. P.
2. साहपिद्दमाने° C. (pr. m.), साहापि° C. (sec. m.), साहापिद्दमाने° O. P., साहविद्यमाने° M., साहपिद्दुव्दमाने B., सहपित्दमाने° My.
3. मित्रा° C. O.
4. °तु: MSS.
5. Thus (without acc.) M., °तित्वीयाय the other MSS.
6. होवाच MSS.
7. साशिर° C. O. P.
8. Thus B., मयायूयमाशिषमा° (after IV. 5. 1. 13) C. O. P. and (without acc.) M. My., pointing perhaps to मयामुयाशिष°.
9. चाशिषमाशास्त MSS.
10. सोस्मै C. (sec. m.) O.

मग्रेण निधाय होत्रे प्रदाय दक्षिणातिक्रामति स इह होतुर्निलिम्पति तद्धोतौष्ठयो-
र्निलिम्पते[1] मनसस्पतिना ते हुतस्याश्नामीषे प्राणायेत्यथ द्वितीयं वाचस्पतिना
16 ते हुतस्याश्नाम्यूर्जं उदानायेति स यदेवमोष्ठयोर्निलिम्पते[2] ॥ ९ ॥ एतस्माद्ध
वै मनुर्बिभयां चकारेदं वै मे तनिष्ठं यज्ञस्येति यदियमिळा पाकयज्ञिया यद्वै म
इह यज्ञं नाष्ट्रा रक्षांसि न हन्युरिति तामेतत्पुरा रक्षोभ्यः पुरा रक्षोभ्य इत्येव
प्रापयत तथो वा एनामेष एतत्पुरा रक्षोभ्यः पुरा रक्षोभ्य इत्येव
प्रापयते स यन्न प्राश्नाति नेदनुपहूतां प्राश्नानीत्येतदेव[3] प्रापयते यदोष्ठयोर्निलि-
17 म्पते[4] ॥ १० ॥ अथ होतुः पाणाववद्यति तदेनामवत्तामेव सतीं प्रत्यक्षं हो-
18 तरि श्रयति तया होतात्मनि श्रितया यजमानायाशिष आशास्ते[5] ॥ ११ ॥ स
उपांशूपह्वयत एतस्माद्ध वै मनुर्बिभयां चकारेदं वै मे तनिष्ठं यज्ञस्येति यदियमिळा
पाकयज्ञिया यद्वै म इह यज्ञं नाष्ट्रा रक्षांसि न हन्युरिति तामेतत्पुरा रक्षोभ्यः
पुरा रक्षोभ्य इत्येवोपांशूपाह्वयत तथो वा एनामेष एतत्पुरा रक्षोभ्यः पुरा रक्षोभ्य
19 इत्येवोपांशूपह्वयते ॥ १२ ॥ स उपह्वयत उपहूतं रथंतरं सह पृथिव्योप मां
रथंतरं सह पृथिव्या ह्वयतामित्युपहूतं वामदेव्यं सहान्तरिक्षेणोप मां वाम-
देव्यं सहान्तरिक्षेण ह्वयतामित्युपहूतं बृहत्सह दिवोप मां बृहत्सह दिवा ह्वयता-
मिति स एतामेवोपह्वयमान[6] एतानि च सामान्युपह्वयत[7] इमांश्च लोकान्
20-23 ॥ १३ ॥ उपहूता गावः सर्षभा उप मां गावः सर्षभा ह्वयन्तामिति तदेनां
परोक्षमुपह्वयते पशवो वा इळा सर्षभा इति तदेनां समिथुनामुपह्वयत उपहूताः
सप्तहोत्रा उप मां सप्तहोत्रा ह्वयन्तामिति तदेनां सप्तहोत्राः[8] सौम्येनाध्वरेणोप-
ह्वयत[9] उपहूतेळा ततुरिरिति तदेनां प्रत्यक्षमुपह्वयते ततुरिरिति सर्वान्ह्येष[10] पाप्म-

1. °लिंपति B.
2. Thus B., °र्निलिंपते C., °र्निलिंपति O.
3. MSS. exc. M. प्राश्नामी°.
4. °लिंपते C. O. °लिंपते B.
5. आशास्त C. O. P.
6. MSS. exc. M. स एतानेवो°.
7. °न्युवह्वयत B, °न्युपह्वयत C. O. P.
8. °होत्रा C. O. P. M.
9. We expect °यन्त.
10. We expect °ह्येषा.

नस्तरत्युपहूतः सखा भक्ष[1] इति प्राणो वै सखा भक्षस्तत्प्राणमुपह्वयत उपहूतꣳ
हेगिति[2] तच्छरीरमुपह्वयते तदेनामेतत्सर्वामेव सशरीरमुपह्वयते[3] ॥ १४ ॥ अथे- 24
ळोपहूतोपहूतेळोपो ऽस्मां३ इळा ह्वयतामिळोपहूतेति तदेनामुपहूतामेव सतीं प्रत्य-
क्षमुपह्वयते स वै[4] चतुरुपह्वयते[5] या वै सास गौर्वै सास चतुष्पदी वै गौस्तस्माच्च-
तुरुपह्वयते तदेतत्समानमेव[6] सन्नानेवाजामितायै ॥ १५ ॥ जामि हि कुर्याद्यदि- 25
ळोपहूतेळोपहूतेति वैवोपह्वयेतोपहूतेळोपहूतेळेति[7] वेळोपहूतेति[8] तदेनामर्वाचीमुप-
ह्वयत उपहूतेळेति तदेनां पराचीमुपह्वयत उपो ऽस्मां३ इळा ह्वयतामिति तदात्मानं
च नान्तरेत्यन्यथेव च भवतीळोपहूतेति[9] तदेनामर्वाचीमुपह्वयते तदेनामेतदर्वाचीं
चैव पराचीं चोपह्वयते ॥ १६ ॥ मानवी घृतपदी मैत्रावरुणीति मनुर्ह्येतामग्रे[10] 26-29a
ऽजनयत तस्मादाह मानवीति घृतपदीति यदस्या घृतं पदे समतिष्ठतोत मैत्रावरु-
णीति यन्मित्रावरुणाभ्याꣳ संजग्मे[11] स मैत्रावरुणो न्यङ्गो ब्रह्म देवकृतोपहूतेति
ब्रह्म ह्येषा[12] देवकृतोपहूतोपहूता दैव्या अध्वर्यव उपहूता मनुष्या इति तद्दैव्याꣳ-
श्चाध्वर्यूनुपह्वयते य उ चेमे मानुषा वत्सा वै दैव्या अध्वर्यवो ऽथ य इतरे ऽध्वर्य-
वस्ते मानुषा य इमं यज्ञमवान्ये च यज्ञपतिं वर्धानित्येते वै यज्ञमवन्ति ये ब्राह्मणा
अनूचाना य एनं तन्वते य एनं जनयन्ति वत्सा उ वै वर्धा[13] यस्य ह्येते भूयिष्ठा
भवन्ति स यज्ञपतिर्वर्धत उपहूते द्यावापृथिवी पूर्वजे ऋतावरी देवी देवपुत्रे इति
तदिमे द्यावापृथिव्या उपह्वयते ययोरिदꣳ सर्वमध्युपहूतो ऽयं यजमान इति ॥ १७ ॥
स न नाम गृह्णाति परोक्षꣳ ह्यत्राशीर्मानुषꣳ ह कुर्याद्यन्नाम गृह्णीयाद्व्यृद्धं वै तद्यज्ञ- 29b-32

1. भक्षय C. O. P.
2. Thus B., हे इति C. (pr. m.), ह इति (हो इति) m., हगिति C. (sec. m.), हरगिति O., होगिति My.
3. सशरीं MSS.
4. वैव B.
5. चतुरुपह्वयते C. O.
6. °नमेव सन्नानेव।° B.
7. °पह्वयेतो° (instead of °पह्वयेतो°) B.
8. °विलोपहूतेति C. O.
9. भवती° C. O.
10. °तामग्रे B., °तामग्रे C. (sec.m.) O.
11. संजग्मे MSS.
12. ह्येष C. O., ह्येषो M.
13. Thus MSS.; read वधान्?

स्य यन्मानुषं तस्मान्न नाम गृह्णात्युत्तरस्यां देवयज्यायामिति प्रजामेवास्मा एतत्परोक्षमाशास्तेऽमुꣳ हि लोकमात्मनैत्यथेह प्रजा[1] यजते[1] तत्प्रजोत्तरा देवयज्या जीवातुमेवास्मा एतत्परोक्षमाशास्ते यो हि जीवति स पूर्वमिष्ट्वाथा-
परं यजते पशूनेवास्मा एतत्परोक्षमाशास्ते यस्य हि पशवो भवन्ति स पूर्वमिष्ट्वा-
33-37 थापरं यजते ॥ १८ ॥ उपहूतो भूयसि हविष्करण इति प्रजामेवास्मा एतत्परोक्षमा-
शास्त उत ह्येक[2] एवात्मना भवत्यथोत[3] प्रजायां[4] दशधा हविष्क्रियते तत्प्रजा भूयो हविष्करणं जीवातुमेवास्मा एतत्परोक्षमाशास्ते यो हि जीवति स पूर्वमिष्ट्वाथापरं भूयो भूय एव हविष्करोति[5] पशूनेवास्मा एतत्परोक्षमाशास्ते यस्य हि पशवो भवन्ति स पूर्वमिष्ट्वाथापरं भूयो भूय एव हविष्करोत्येषो[6] वा आशीर्जीवेयं प्रजा मे स्याच्छ्रियं गच्छेयमिति पशवो वै श्रीस्तदेताभ्यां द्वाभ्यां पर्याप्नोति तस्मादेते एव द्वे आशिषावाशास्त इदं मे देवा हविर्जुषन्तामिति तस्मिन्नुपहूत इति यज्ञस्यैवास्मा एतत्समृद्धिमाशास्ते तेन हि महज्जयति यद्देवा हविर्जुषन्ते
38.39 ॥ १९ ॥ अथ खलु प्राश्नन्ति तां वा एतां नाग्नौ जुह्वति पशवो वा इळा नेत्प-
शूनग्नौ प्रवृणजामेत्येतेष्वेव प्राणेषु हूयते होतरि त्वदेवाध्वर्यौ ब्रह्मण्यग्नीधि यजमाने तद्यजमाने जुहोति यद्ध्रुवामग्रेण निदधाति ध्रुवा हि यजमानोऽथ यत्प्रत्यक्षं यजमानो न प्राश्नाति नेदसꣳस्थिते प्राश्नानीत्येतदेव[7] प्राश्नाति यद्ध्रुवामग्रेण निदधाति ध्रुवा हि यजमानः सर्वे प्राश्नन्ति सर्वेषु मे हुतासदिति पञ्च
40 प्राश्नन्ति पशवो वा इळा पाङ्क्ता वै पशवस्तस्मात्पञ्च प्राश्नन्ति ॥ २० ॥ स य-
त्रैष एतदिळामुपह्वयते तच्चतुर्धा पुरोळाशं कृत्वा बर्हिषदं करोत्येतद्धात्र पितॄणां

1. प्रजायते B. My., प्रजाय(जि)ते M.
2. उतर्ह्येक MSS.
3. भत्र° MSS.
4. °थोतत्प्रजायां MSS. exc. M.
5. °करोति B.
6. °करोत्येषो MSS.
7. प्राश्नामी° MSS. exc. M.

भाजनेनावान्तरदिशो वै पितरश्चतस्रो वा अवान्तरदिशस्तस्माच्चतुर्धा पुरोळाशं
कृत्वा बर्हिषदं करोति स यत्राहोपहूते द्यावापृथिवी इति तदग्नीदुपसीदति तस्मा
आदधाति ॥ २१ ॥ स प्राश्नात्युपहूता पृथिवी मातोप मां पृथिवी माता ह्वयता- 41
मग्निराग्नीध्रात्स्वाहेत्यथ द्वितीयमुपहूतो द्यौः पितोप मां द्यौः[1] पिता[1] ह्वयतामग्नि-
राग्नीध्रात्स्वाहेति द्यावापृथिव्यो[2] ह्यग्नीत्तस्मादेवं प्राश्नाति स यत्रैष एतदाशिषमा-
शास्ते ॥ २२ ॥ तद्यजमानो जपति मयीदमिन्द्र इन्द्रियं दधात्वस्मान्रायो मघ- 42.43
वानः सचन्ताम् । अस्माकꣳ सन्त्वाशिषः सत्या नः सन्त्वाशिष इत्याशिषामे-
वैष प्रतिग्रहस्तद्या एवास्मा इम ऋत्विज आशिष आशासते ता एवैतत्प्रतिगृह्या-
त्मनि कुरुते ऽथ पवित्रवति मार्जयन्ते पाकयज्ञियया वा इदमिळयाचारिषुः[3]
पवित्रपूता यदत ऊर्ध्वमसꣳस्थितं यज्ञस्य तत्तनवामहा इति ॥ २३ ॥ तृतीयं
ब्राह्मणम् ॥

K. II. 7. 4. M. I. 8. 2.

ते वा एते उल्मुके उदूहन्त्यनुयाजेभ्यः स यदेते उल्मुके उदूहन्ति[4] यात- 1.2
यामेव वा एतदग्निर्भवति देवेभ्यो हि यज्ञमूहिवान्भवति तदस्मिन्नयातयाम्न्यनु-
याजाꣳस्तꣳस्यामहा[5] इति तस्माद्वा एते उल्मुके उदूहन्ति ते पुनरनुसꣳस्पर्शय-
न्त्यग्निमेवैतत्पुनराप्याययत्ययातयामानं करोति तस्मात्पुनरनुसꣳस्पर्शयन्ति
॥ १ ॥ अथ समिधमभ्यादधाति समिन्द्ध एवैनं तया समिद्धे यदत ऊर्ध्वमसꣳ- 3
स्थितं यज्ञस्य तत्तनवामहा इति ॥ २ ॥ ताꣳ होतानुमन्त्रयत एषा ते अग्ने स- 4
मित्तया वर्धस्व चा च प्यायस्व । वर्धिषीमहि च वयमा च प्यासिषीमहीति स
यथैवादो ऽग्नये समिध्यमानायान्वाहैवमेवैतदन्वाह तदेतद्धोतुः कर्म यदि तु

1. द्यौष्पिता C. (sec m).
2. द्यावापृथिव्यो MSS.
3. °चार्षुः C. O.
4. उदूहंति C. O.
5. तदस्मिन्नयातयामनुयाजा° B., तदस्मिन्नयातयाम्यनुयाजा° the other MSS.

5 यजमानो मन्येत नैतद्धोता वेदेत्यपि स्वयमेवानुमन्त्रयेत ॥ ३ ॥ अथ संमार्ष्ट्य-
ग्निमेवैतद्युनक्ति युक्तो यदत ऊर्ध्वमसꣳस्थितं यज्ञस्य तद्वहादिति स सकृत्सकृत्सं-
मार्ष्टि त्रिस्त्रिर्वै देवेभ्यः संमार्ष्टि नेत्तथा करवाणि यथा देवेभ्य इत्यजामिताया
6 उ[1] एव[1] जामि हि कुर्याद्यत्त्रिः पूर्वꣳ संमृज्यात्त्रिरपरम्[2] ॥ ४ ॥ स संमार्ष्ट्यग्ने
वाजजिद्वाजं त्वा ससृवाꣳसं वाजजितꣳ संमार्ज्मीति सरिष्यन्तमिति वा अग्र आह
सरिष्यन्निव हि तद्भवत्यथात्राह ससृवाꣳसमिति ससृवानिव ह्यत्र भवति
7 ॥ ५ ॥ अथानुयाजान्यजति स यदनुयाजान्यजति या वा एतेन यज्ञेन देवता
ह्वयति याभ्य एष यज्ञस्तायते सर्वा वै ता एतदिष्टा भवन्ति स यत्तासु सर्वा-
8.9 स्विष्टास्वथानुयजति तस्मादनुयाजा नाम[3] ॥ ६ ॥ अथ यद्देवानुयाजान्यजति
पशवो वै देवानां छन्दाꣳसि तद्यथा[4] हेदं पशवो युक्ता मनुष्येभ्यो वहन्त्येवꣳ[5]
ह छन्दाꣳसि युक्तानि देवेभ्यो यज्ञं वहन्ति स[6] यदैतच्छन्दाꣳसि[6] देवान्त्सम-
तर्पयन्नथैतच्छन्दाꣳसि देवाः समतर्पयन्ननुयाजेषु तदतः प्राक्तदभूद्यच्छन्दाꣳसि
देवेभ्यो यज्ञमवाक्षुर्यदेनान्त्समतीतृपन्नथैतच्छन्दाꣳस्येव संतर्पयति यदनुयाजान्य-
जति तस्माद्येन वाहनेन चरेत्तद्विमुच्य[7] ब्रूयात्पाययतोपादानं[8] गमयतेति स वाह-
10 11 नस्यापह्नवः ॥ ७ ॥ स वै बर्हिः प्रथमं यजति गायत्री वै प्रथमा युज्यते कनिष्ठा
छन्दः सती[9] तदु सा वीर्येण युज्यते यच्छ्येनो भूत्वा दिवः सोममाभरत्तेन वी-
र्येण तद्वयथायथं[10] मन्यन्ते यत्कनिष्ठा छन्दः सती[9] सा प्रथमा युज्यत[11] इति तद्वत्र
देवा यथायथं[12] छन्दाꣳस्यकल्पयन्ननुयाजेषु[13] नेत्पापवस्यसमसदिति[14] तस्माद्बर्हिः

1. उयेव M. (read उवेव ?).
2. संमृज्या° MSS.
3. नाम B.
4. तद्यथा C. O.
5. °वꣳ MSS.
6. सयथैत° B. M.
7. चरेत्तस्माद्विमुच्य MSS. exc. M.
8. °तोपादनं C. O. P., °तोत्पादानं B., °तोपादान M. My.
9. सति MSS.
10. तद्व्यथायथं C. O.
11. युज्यत MSS.
12. यथायथं C. O.
13. छंदाꣳस्यकल्प° B.
14. °वस्यसनसदिति C. O.

प्रथमं यजत्योषधयो[1] वै बर्हिस्ता अस्यां प्रतिष्ठितास्तदस्यामिदꣳ सर्वं जगत्तेनेयं
जगती तज्जगतीं प्रथमामकुर्वन् ॥ ८ ॥ अथ नराशꣳसं प्रजा वै नरस्ता इमा 12
अन्तरिक्षमनु वावद्यमानाश्चरन्ति य उ वै वदति शꣳसतीति वै तमाहुरन्तरिक्षं वै
नराशꣳसो ऽन्तरिक्षं त्रिष्टुमत्त्रिष्टुभमनूचीमकुर्वन् ॥ ९ ॥ अथाग्निमुत्तमं[2] गायत्री 13
वा अग्निस्तद्गायत्रीमुत्तमामकुर्वन्नेवमु खलु[3] छन्दाꣳसि यथायथं क्लृप्तानि प्रतिति-
ष्ठन्ति तस्माद्विदमपापवस्यसम् ॥ १० ॥ सो ऽतिक्रम्याध्वर्युराश्राव्याह[4] देवान्य- 14
जेति देवान्देवानिति सर्वान्होता यजति देवानाꣳह वै देवाः सन्ति छन्दाꣳ-
स्येव पशवो ह्येषां गृहा हि पशवः प्रतिष्ठा हि गृहाश्छन्दाꣳस्यु वा अनुयाजास्त-
स्माद्देवान्यजेत्येवाध्वर्युराह देवान्देवानिति सर्वान्होता यजति ॥ ११ ॥ अथ 15.16
यद्वसुवने वसुधेयस्य वेत्त्विति यजति देवतायै वै हविर्गृह्यते देवतायै वषट्क्रियते
नो वा अत्र देवतास्त्यनुयाजेषु देवं बर्हिरिति तन्नाग्निर्नेन्द्रो न सोमो देवो नराशꣳ-
स इति नातो ऽन्यतरच्चन य उ अत्राग्निर्गायत्री स निदानेन[5] तेषां देवते स्त[6] इन्द्राग्नी
एवाग्निरेव[7] वसुवनिरिन्द्रो वसुधेय एवमस्यैतद्देवतायै वषट्कृतं भवति देवतायै[8]
हुतं तस्मात्सर्वेष्वनुयाजेषु वसुवने वसुधेयस्य वेत्त्विति यजति ॥ १२ ॥ अथो- 17
त्तममनुयाजमिष्ट्वा समानीय जुहोति प्रयाजानुयाजा वा एते स यथैवादः प्रया-
जेष्वत्त्र आद्यं बलिꣳ हारयति यजमानाय द्विषन्तं भ्रातृव्यमेवमेवैतदनुयाजेषु
बलिꣳ हारयत्यत्त्र आद्यं यजमानाय द्विषन्तं भ्रातृव्यम् ॥ १३ ॥ चतुर्थं ब्राह्म-
णम् ॥ सप्तमो ऽध्यायः ॥

K. II. 8. 1. M. I. 8. 3.

स वै स्रुचावेव व्यूहत्यग्नीषोमयोरुज्जितिमनूज्जेषं वाजस्य मा प्रसवेन प्रोहा- 1

1. यजत्यौषधयो C. O. P.
2. °त्तमं MSS.
3. खलु MSS.
4. read °राश्राव्याह ?
5. निदानेन B., विदानेन O. C.
6. स्त MSS.
7. एवाग्निरेव C. O., एवाग्निरेव B.
8. तद्देवतायै B.

मीति जुहूं प्राचीं दक्षिणेन पाणिनाग्नीषोमौ तमपनुदतां यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो वाजस्यैनं प्रसवेनापोहामीति प्रतीचीमुपभृतꣳ सव्येन पाणिना यदि स्वयं
2 यजमानः ॥ १ ॥ यद्यु वा अध्वर्युरग्नीषोमयोरुज्जितिमनूज्जयत्वयं यजमानो वाजस्यैनं प्रसवेन प्रोहाम्यग्नीषोमौ तमपनुदतां यमयं यजमानो द्वेष्टि यश्चेमं यजमानं द्वेष्टि वाजस्यैनं प्रसवेनापोहामीत्यग्नीषोमीयꣳ हि पौर्णमासꣳ हविर्भवति ॥ २ ॥
3 अथामावास्यायामिन्द्राग्न्योरुज्जितिमनूज्जेषं वाजस्य मा प्रसवेन प्रोहामीन्द्राग्नी तमपनुदतां यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो वाजस्यैनं प्रसवेनापोहामीति यदि स्वयं
4 यजमानः ॥ ३ ॥ यद्यु वा अध्वर्युरिन्द्राग्न्योरुज्जितिमनूज्जयत्वयं यजमानो वाजस्यैनं प्रसवेन प्रोहामीन्द्राग्नी तमपनुदतां यमयं यजमानो द्वेष्टि यश्चेमं यजमानं द्वेष्टि वाजस्यैनं प्रसवेनापोहामीत्यैन्द्राग्नꣳ ह्यामावास्यꣳ हविर्भवत्येवं यथादेवतं
5.6 व्यूहति ॥ ४ ॥ स यदेवꣳ स्रुचौ व्यूहति यजमानो वै जुहूमनु यो ऽस्मा अरातीयति स उमभृतꣳ स प्राञ्चमेव यजमानमुदूहत्यपाञ्चं तमपोहति यो यजमानायारातीयत्यत्ता वै जुहूमन्वाद्य उपभृतं प्राञ्चमेवात्तारमुदूहत्यपाञ्चमाद्यं तदेतत्समान एव कर्मणि व्याक्रियते तस्मात्समानादेव पुरुषादत्ता चाद्यश्च जायेते[1] उत हि तृतीये पुरुषे संगच्छामहे चतुर्थे संगच्छामह इति विदेवं विदीव्यमाना आसते
7 जातीया अस्य स्म इति[2] ॥ ५ ॥ अथ परिधीन्त्समनक्ति तद्यथैव देवेभ्यो ऽहौ-
8 षीद्यथा यज्ञꣳ समतिष्ठिपत्तथैवैतत्परिधीन्प्रीणाति ॥ ६ ॥ स समनक्ति वसुभ्यस्त्वा रुद्रेभ्यस्त्वादित्येभ्यस्त्वेत्येते वै त्रया देवा यद्वसवो रुद्रा आदित्यास्तस्मादेनꣳ
9 समनक्ति ॥ ७ ॥ अथ परिधीनभिपद्याश्रावयति परिधिभ्यो ह्येतदाश्रावयति
10 यज्ञो वा आश्रावणं तदेनान्प्रत्यक्षं यज्ञेन प्रीणाति[3] ॥ ८ ॥ स वा आश्राव्याहेपिता दैव्या होतारो भद्रवाच्याय प्रेषितो[4] मानुषः सूक्तवाकायेति दैव्या वा एते

1. जायेते O., जायत B.
2. इति MSS.
3. प्रीणाति B.
4. प्रे° B.

होतारो यत्परिधयो ऽग्नयो हि तानेवैतदाहेष्टा[1] दैव्या होतार इति यदाहेषिता
दैव्या होतार इति भद्रवाच्यायेति स्वयं वात्र देवा युक्ता यत्साधु कुर्युर्यत्साधु
वदेयुस्तस्मादाह भद्रवाच्यायेति प्रेषितो मानुषः सूक्तवाकायेति तदिमं[2] मानुषꣳ
होतारꣳ सूक्तवाकाय प्रसौति ॥ ९ ॥ अथ प्रस्तरमनुप्रहरति यजमानो वै प्रस्तरः 11
स यत्रैवास्यैतद्यज्ञो गच्छति तदेवैतद्यजमानꣳ स्वगाकरोति देवलोकं वा अस्य
यज्ञो गच्छति देवलोकमेवैनमपिनयति ॥ १० ॥ तमादत्ते संजानाथां द्यावा- 12
पृथिवी इति यदि वृष्टिकामः स्याद्यदा वै द्यावापृथिव्यौ[3] संजानाते अथ वर्षति[4]
मित्रवरुणौ त्वा वृष्ट्यावतामिति प्राणोदानौ वै मित्रावरुणावयमु वै वृष्टेरीष्टे यो
ऽयं पवते स वा अयमेक इवैव पवते सो ऽयं पुरुषे ऽन्तः प्रविष्टः प्राङ् च प्रत्यङ् च
तौ प्राणोदानौ स यो वृष्टेरीष्टे स त्वा वृष्ट्यावत्वित्येवैतदाह तदेतेनैवादेयं[5] यदा[6] ह्येव
कदा च वृष्ट्याꣳ शमिव ॥ ११ ॥ अथैनमनक्त्याहुतिमेवैनं तत्करोत्याहुतिर्भूत्वा देव- 13
लोकं गच्छादिति सो ऽग्रं जुह्वामनक्ति मध्यमुपभृति मूलं ध्रुवायामग्रमिव हि जुहूर्मध्य-
मिवोपभृन्मूलमिव ध्रुवा ॥१२॥ सो ऽनक्ति व्यन्तु वयो रिप्तो[7] रिहाणा इति वय एवै- 14
नदेतत्कृत्वास्मान्मनुष्यलोकाद्देवलोकमभ्युत्पातयति ॥ १३ ॥ तमनुप्रहरति मरुतां
पृषतीं गच्छेति देवलोको वै महतां पृषती तं गच्छेत्येवैतदाह तं नीचैर्हरति 15
द्वयं[8] तद्यस्मान्नीचैर्हरतीयं[9] वै पृथिवी प्रतिष्ठास्या न्वेवैनं प्रतिष्ठाया[9] नोद्धन्त्यस्यामु
चैव वृष्टिं नियच्छति ॥१४॥ सो ऽनुप्रहरति वशा पृश्निर्भूत्वा दिवं गच्छ ततो नो
वृष्टिमावहेतीयं वै पृश्निर्यदस्यां मूलि चामूलं चोभयं तेनेयं पृश्निरियं भूत्वा देव-

1. तानेवैतदाह॰ MSS.
2. तदिदं B.
3. ॰पृथिव्यौ MSS.
4. वर्षति MSS.
5. Thus MSS., read. ॰वादेयं ?
6. तदा B.
7. रिप्तो B. O. P.
8. तद्द्वयं B.
9. Thus emended (cp. II. 8. 4. 4), ॰हरतीयं वै पृथिवी प्रतिष्ठास्यान्वेवैनं प्रतिष्ठया C. O. My., ॰हरतियं वै पृथिवी प्रतिष्ठास्याखेवैतत्प्रतिष्ठास्यायो B., ॰हरतीत्ययं वै पृथिवी प्रतिष्ठास्यान्वेवैन M.

लोकं गच्छेत्येवैतदाह ततो नो वृष्टिमावहेति वृष्टाद्ध्यूर्ग्रसः सुभूतं जायते ॥१५॥
16.17 अथ तृणमेकमपगृह्णाति[1] यद्ध सकृत्सर्वमनुप्रहरेत्क्षिप्रꣳ हामुं लोकं यजमान इयात्स[2]
यत्तृणमेकमपगृह्णाति यावदेवास्येह मानुषमायुस्तस्मा[3] एवास्यैतदात्मानमपगृह्णाति
तन्मुहूर्तं धारयित्वानुप्रहरति यद्ध[4] नानुप्रहरेदन्तरियाद्ध[5] देवलोकाद्यजमानम्
18 ॥ १६ ॥ तं प्राञ्चमनुसमस्यति प्राची हि देवानां दिगथो उदञ्चमुदीची हि
मनुष्याणां दिक्तमङ्गुलीभिरेव योयुप्यते[6] न काष्ठैर्दारुभिर्वा इतरꣳ शवं व्यृषन्ति[7]
19 नेत्तथा करवाणि यथेतरꣳशवमिति[8] ॥ १७ ॥ अथाग्नीदाहानुप्रहरेति यत्रैवा-
स्येतर आत्मागꣳस्तदस्यैतद्गमयेत्येवैतदाहानुप्रहृत्य[9] चक्षुष्पा असि चक्षुर्मे पाही-
20 त्यात्मानमभिमृशति तथो अध्वर्युरात्मानं न प्रवृणक्ति ॥ १८ ॥ अथाग्नीदाहा
संवदस्वेति संवादयैनं दैवैरित्येवैतदाहागादग्नीदित्यगन्नित्येवैतदाह श्रावयेति तं वै
देवेभ्यः श्रावय तमनुबोधयेत्येवैतदाह श्रौषळिति शृण्वन्ति[10] वा एनं विदुर्वा एन-
मित्येवैतदाहैवमध्वर्युश्चाग्नीच्च संविदानौ[11] यजमानं देवलोकमपिनयतः ॥ १९ ॥
21 अथ परिधीन्त्स्वगाकरोति स्वगा दैव्या होतृभ्यः स्वस्तिर्मानुषेभ्य इति दैव्या वा
एते होतारो यत्परिधयो ऽग्नयो हि तानेवैतत्स्वगाकरोति स्वस्तिर्मानुषेभ्य इति
22 तदस्मै मानुषाय होत्रे[12] ऽह्वलामाशास्ते ॥ २० ॥ अथ मध्यमं परिधिमनुप्रहरति
यं परिधिं पर्यधत्था अग्ने देवपाणिभिर्गुह्यमानः । तं त एतमनु जोषं भराम्येष
नेत्त्वदपचेतयाता इत्यग्नेः प्रियं पाथो ऽपीतमितीतरा उपसमस्यत्यग्नेः प्रियं
23.24 धामापीतमित्येवैतदाह ॥ २१ ॥ अथ स्रुचौ संप्रगृह्णात्यदो हैवैनामाहुतिं करोति

---

1. तृणमेकम° C. O. P.
2. ईयात्स MSS. exc. B.
3. मानुषमायु° B., मानुषमायु° C. O. P.
4. यद्ध MSS.
5. °दंतरीयाद्ध B. C. O. P. My., °दंत्य-याद्ध M.
6. योयुप्यते MSS.
7. व्यृष्यंति B.
8. °मिति C. O. P.
9. आत्मावाꣳस्त° C. O. My., आत्मा-कस्त° M.
10. शृण्वंति MSS.
11. संविधानौ M., संविवानौ My.
12. होत्र C. O.

यदनक्त्याहुतिर्भूत्वा देवलोकं गच्छादिति तद्विश्वेभ्यो देवेभ्यः संप्रगृह्णाति यदु वा अनादिष्टं देवतायै[1] हविर्गृह्यते सर्वा वै तस्मिन्देवता अपित्विन्यो[2] मन्यन्ते[3] नो वा एतत्कस्यै चन देवतायै हविर्गृह्णन्नादिशति यदाज्यं[4] तद्या एवास्मिन्देवता
अपित्विन्यो[2] मन्यन्ते ता एवास्मिन्नेतदाभजति ॥२२॥ स संप्रगृह्णाति सꣳस्रव- 25
भागा[5] स्थेषा बृहन्त इति सꣳस्रवो ह्येष परिशिष्टो भवति प्रस्तरेष्ठाः परिधयश्च देवा इति प्रस्तरश्च हि परिधयश्चानुप्रहृता भवन्तीमां वाचमभि विश्वे गृणन्त इति तद्वैश्वदेवमासद्यास्मिन्बर्हिषि मादयध्वꣳ[6] स्वाहा वाळिति तद्यथा वषट्कृतꣳस्वाहा-
कृतꣳहुतमेवं भवति ॥ २३ ॥ स यस्यानसो गृह्णन्ति धुरि तस्य विमुञ्चन्ति यतो युन- 26.27
जाम तद्विमुञ्चामेति यस्यो पात्र्याः[7] स्फ्यमु तर्ह्यपोहन्ति यतो युनजाम तद्विमुञ्चामेति युञ्जौ ह वा एते यज्ञस्य यत्स्रुचौ ते एतद्युङ्क्ते यदाभ्यां प्रचरति तस्माद्धारयन्नेवावधेयद्ध[8] निधायावधेयद्यथा वाहनमवार्छेदेवं तत्ते विमोचनमागच्छतः स्विष्टकृतं ते तत्सादयति ते अनुयाजेभ्यः प्रयुङ्क्ते ते विमोचनमागच्छतो यदेने संप्रगृह्णाति स यां गतिमभियुङ्क्ते तां गतिं गत्वोत्तमं[9] विमुञ्चते यज्ञमु वा अनु प्रजास्तस्मादयं पुरुषो युङ्क्ते ऽथ विमुञ्चते ऽथ युङ्क्ते स यां गतिमभियुङ्क्ते तां गतिं गत्वोत्तमं विमुञ्चते स विमुञ्चति घृताची स्थो धुर्यौ पातꣳ सुम्ने स्थः सुम्ने मा धत्तमिति ॥ २४ ॥ प्रथमं ब्राह्मणम् ॥

K. II. 8. 2. M. I. 9. 1.

स वै यदेतदध्वर्युराहेषिता दैव्या होतारो भद्रवाच्याय प्रेषितो मानुषः सूक्त- 1
वाकायेति यदतो होतान्वाह सूक्तैव तदाह यजमानायैव तदाशिषमाशास्ते स वा

---

1. MSS. exc. M. ins. वै.
2. अपित्वन्यो MSS.
3. मन्यंते MSS.
4. यदा꣱यं C. O.
5. °भागाः B.
6. मादयध्वꣳ MSS.
7. पात्र्या MSS. exc. B.
8. तस्माद्धारयंनेवावध्येद्यद्ध B., तस्माद्धारयंनेवावधेयद्ध C., तस्माद्धारयंनेवाधेयद्ध O.
9. गत्वो° B.

उपरिष्टाद्यज्ञस्याशिषमाशास्ते द्वयं तद्यस्मादुपरिष्टाद्यज्ञस्याशिषमाशास्ते[1] ॥ १ ॥
3.2 देवान्वा एष प्रीणात्येतेन यज्ञेनर्ग्भिरिव[2] त्वद्यजुर्भिरिव त्वदाहुतिभिरिव त्वत्ता-
न्प्रीत्वाथाशिषमाशास्ते तामस्मै देवा आशिषꣳ संनमन्ति यामाशिषमाशास्ते[1]
यो नो ऽप्रैषीदिति यज्ञमु वा एष जनयते यो यजत एतेन ह्येनमुक्ता ऋत्विज-
स्तन्वते तं जनयन्ते[3] ऽथाशिषमाशास्ते तामस्मै यज्ञ आशिषꣳ संनमति[4] यामा-
शिषमाशास्ते यो माजीजनतेत्येतद्द्वयं यस्मादुपरिष्टाद्यज्ञस्याशिषमाशास्ते ॥ २ ॥
4 स आहेदं द्यावापृथिवी भद्रमभूदिति भद्रꣳ ह्यभूद्यो यज्ञस्य सꣳस्थामगन्नाध्मे
सूक्तवाकमुत नमोवाकमित्युभयꣳ ह वा एतद्यज्ञः सूक्तवाकश्च नमोवाकश्चाविदाम[5]
यज्ञमरात्स्मेत्येवैतदाहाग्ने त्वꣳ सूक्तवागस्युपश्रुती दिवस्पृथिव्योरित्याग्निमेवैतदाह
त्वꣳ सूक्तवागस्युपश्रृण्वत्योर्द्यावापृथिव्योरित्योमन्वती[6] ते ऽस्मिन्यज्ञे यजमान द्या-
वापृथिवी स्तामित्यन्नं वा ओमान्नवत्यौ[7] ते ऽस्मिन्यज्ञे यजमान द्यावापृथिव्यौ[8]
5-8 स्तामित्येवैतदाह ॥ ३ ॥ शंगवी जीवदानू इति शंगवी ते स्तां जीवदानू इत्ये-
वैतदाहात्रस्नू अप्रवेदे इति माह कस्माच्चन[9] प्रत्रासीर्मो[9] त[10] इदं कश्चन पुष्टं प्रविदते-
त्येवैतदाहोरुगव्यूती अभयंकृताविस्युरुगव्यूती ते स्तामभये इत्येवैतदाह वृष्टिद्यावा
रीत्यापेति वृष्टिमत्यौ ते स्तामित्येवैतदाह शंभुवौ मयोभुवाविति शंभुवौ ते मयो-
भुवौ स्तामित्येवैतदाहोर्जस्वती पयस्वती इति रसवत्यौ ते स्तामुपजीवनीये इत्ये-
वैतदाह सूपचरणा च स्वधिचरणा चेति सूपचरणाह ते ऽसावस्तु यामधस्तादुप-
चरसि स्वधिचरणो त इयमस्तु यामुपरिष्टादधिचरसीत्येवैतदाह तयोराविदीति

1. °माशास्ते B.
2. यज्ञनर्ग्भिरिव C. O. P.
3. जनयते C. O. P.
4. संनमंति MSS.
5. °दाम MSS.
6. सूक्तवागस्युपश्र° MSS.
7. ओमा अन्नवत्यौ B.
8. Thus acc. (rightly) C. O., °पृथिव्यौ B.
9. °चनप्रत्रा° MSS.
10. त MSS.

तयोरनुमन्यमानयोरित्येवैतदाह यदाह तयोराविदीति ॥ ४ ॥ अग्निरिदꣳ हविर- 9.10
जुषतावीवृधत महो ज्यायो ऽक्रतेति तदाग्नेयमाज्यभागमाह सोम इदꣳ हविरजु-
षतावीवृधत महो ज्यायो ऽक्रतेति तत्सौम्यमाज्यभागमाहाग्निरिदꣳ हविरजुषता-
वीवृधत महो ज्यायो ऽक्रतेति तदाग्नेयमेव पुरोळाशमाह यो ऽयमुभयत्राच्युतो
ऽथ यथादेवतं देवा आज्यपा आज्यमजुषन्तावीवृधन्त महो ज्यायो ऽक्रतेति
तत्प्रयाजानुयाजानाह प्रयाजानुयाजा हि देवा आज्यपा अग्निर्होत्रेणेदꣳ हविरजुष-
तावीवृधत महो ज्यायो ऽक्रतेति तदग्निꣳ होत्रेणाहैवं यावत्यो देवता इष्टा[1] भवन्ति
ताः संपश्यति स यदेवꣳ संपश्यत्यसौ हविरजुषतासौ हविरजुषतेति यज्ञस्यैवास्मा
एतत्समृद्धिमाशास्ते तेन हि महज्जयति यद्देवा हविर्जुषन्ते ॥ ५ ॥ अथ यदाहा- 11.12
वीवृधतेति यद्वै देवा जोषयन्ते ऽप्यल्पमप्येकामाहुतिमपि तद्गिरिमात्रं वर्धयन्ते
ऽथो अपरिमितमेवैनद्वर्धयन्ते तस्मादाहावीवृधतेति महो ज्यायो ऽक्रतेति[2] यज्ञो वै
देवानां महस्तꣳ ह्येतज्ज्यायाꣳसं कुर्वते तस्मादाह महो ज्यायो ऽक्रतेत्यस्यामृधेद्धो-
त्रायां देवंगमायामित्यस्याꣳ राध्नोतु होत्रायां देवंगमायामित्येवैतदाहाशास्ते ऽयं
यजमान इति ॥ ६ ॥ स नाम गृह्णाति प्रत्यक्षꣳ ह्यत्राशीस्तदेनं प्रत्यक्षमाशिषा 13-16
संपादयति दीर्घायुत्वमाशास्त' इति[3] स यदमुत्रोत्तरा देवयज्या तदत्र प्रत्यक्षं
दीर्घायुत्वमाशास्त इति स यदमुत्र भूयो हविष्करणं तदत्र प्रत्यक्षꣳ सुप्रजास्त्वं
प्रशासनꣳ स कुर्याद्य एवं ब्रूयादुत्तरां देवयज्यामाशास्त इत्येव ब्रूयात्तदेव जीवातुं
तत्प्रजां तत्पशून्भूयो हविष्करणमाशास्त इति तदेवैतत्सर्वमाशास्ते सजातवनस्या-
माशास्त इति प्राणा वै सजाताः प्राणैर्हि सह जायते तत्प्राणानाशास्ते दिव्यं
धामाशास्त इति देवलोके मे ऽपि स्यादिति वै यजते यो यजते तदेनं देवलोके
ऽपित्विनं[4] करोति यदनेन हविषाशास्ते तदश्यादिति[5] यदनेन किं च हविषा-

1. इष्टा B. M., इष्ट्या C. O. My.
2. Thus MSS., read ऽक्रतेति.
3. °युत्वमाशा इति B.
4. पित्वंन B.
5. तदश्याद्दिति MSS. exc. M.

17-20 शास्ते तदस्मै समृध्यतामित्येवैतदाह ॥ ७ ॥ ता वा एताः पञ्चाशिषास्तिस्र
इळायां ता अष्टौ संपद्यन्ते ऽष्टाक्षरा गायत्री वीर्यं गायत्री वीर्य-
मेवैतदाशिषो ऽभिसंपादयति तदेतावत्य एव स्युरतिरिक्तꣳ ह यदतो भूयस्यो[1]
यदु[2] वै[2] यज्ञस्यातिरिच्यते द्विषन्तꣳ हास्य तद्भ्रातृव्यमभ्यतिरिच्यते तस्मादेता-
वत्य एव स्युरपीद्वै कनीयस्यः[3] स्युर्न त्वेवातिरेचयेत्तदस्मै देवा रासन्तामिति तद-
स्मै देवा अनुमन्यन्तामित्येवैतदाह तदग्निर्देवो देवेषु वनुते वयमग्नेः परि मानुषा[4]
इति तथा[5] हाग्निर्देवो देवेषु वनुते वयम्वग्नेः परि मानुषा
इत्येवैतदाहेष्टं च वित्तं चाभूदित्यैषिषुर्वा[6] एतद्यज्ञं तमविदꣳस्तस्मादाहेष्टं च वित्तं
चाभूदित्युभे चैनं द्यावापृथिवी अꣳहसस्पातामित्युभे चैनं द्यावापृथिव्यावार्तेर्गो-
21-23 पायतामित्येवैतदाह ॥ ८ ॥ तदु हैक आहुरुभे च नो द्यावापृथिवी अꣳहसस्पा-
तामिति तथो[7] होतात्मानं नान्तरेतीति तदु तथा न ब्रूयाद्यजमानस्य वा आशीः
किमृत्विजामाशिषा[8] न ह स क्व चनैतामाशिषं प्रतिष्ठापयति य आहोभे च न
इति तस्मादुभे चैनं द्यावापृथिवी अꣳहसस्पातामित्येव ब्रूयादिह[9] गतिर्वामस्येति[9]
तद्यदेव यज्ञस्य साधु तदस्मिन्दधातीदं च नमो देवेभ्य इति तद्यज्ञस्य सꣳस्थां
24.25 गत्वा नमो देवेभ्यः करोति ॥ ९ ॥ अथ खलु शंयोराह शंयुर्ह वै बार्हस्पत्यो
ऽञ्जसा यज्ञस्य सꣳस्थां विदां चकार स ह देवलोकमपीयाय तद्वै मनुष्येभ्यो
ऽन्तर्हितमास तदृषीणामनुश्रुतमास शंयुर्वै बार्हस्पत्य इत्यञ्जसा यज्ञस्य सꣳस्थां
विदां चकार स देवलोकमपीयायेति तामेवैतदृषयो ऽञ्जसा यज्ञस्य सꣳस्थामुपाय-
न्यच्छंयोरब्रवन्याꣳ[10] शंयुर्बार्हस्पत्यो ऽञ्जसा यज्ञस्य सꣳस्थामवेत्तामु वा एष एत-

1. भूयस्यो C. O.
2. Thus M., यदेवै B. pr. m., यदोवै B. sec. m., यदावै C. O. My.
3. कनीयस्य: MSS.
4. मानुषा C. O.
5. तथा MSS.
6. चाभूदित्यैषि B., चाभूत्यैषि° C. O.
7. तथो B, तथा C. O. My., तदा M.
8. Emended, °माशिष B., °माशिषि C. O. M. My.
9. ब्रूयादिह गति° MSS.
10. °योरब्रुव° C. O. P.

दञ्जसा यज्ञस्य सꣳस्थामुपैति यच्छंयोराह याꣳ शंयुर्बार्हस्पत्यो ऽञ्जसा यज्ञस्य
सꣳस्थामवेत्तस्माच्छंयोराह ॥ १० ॥ स आह[1] तच्छंयोरावृणीमह इति तां यज्ञस्य 26-28
सꣳस्थामावृणीमह इत्येवैतदाह याꣳ शंयुर्बार्हस्पत्यो ऽञ्जसा यज्ञस्य सꣳस्थामवे-
दिति गातुं यज्ञाय गातुं यज्ञपतय इति गातुं वा एष यज्ञायेच्छति[2] गातुं यजमा-
नाय यो यज्ञस्य सꣳस्थां दैवी स्वस्तिरस्तु नः स्वस्तिर्मानुषेभ्य इति स्वस्ति नो
देवत्रास्तु स्वस्ति मनुष्यत्रेत्येवैतदाहोर्ध्वं जिगातु भेषजमित्यूर्ध्वो नो ऽयं यज्ञो
जयत्वित्येवैतदाह शं नो अस्तु द्विपदे शं चतुष्पद इत्येतावद्वा इदं द्विपाच्चैव
चतुष्पाच्च तस्मा एवैतद्यज्ञस्य सꣳस्थां गत्वा शं करोति ॥ ११ ॥ अथ कनिष्ठि- 29
कया पृथिवीमुपस्पृशत्यमानुष इव वा एतद्भवति यदार्त्विज्ये प्रवृत इयमु वै पृथिवी
प्रतिष्ठा तदस्यामेव प्रतिष्ठायामन्ततः प्रतितिष्ठति तथो खलु मानुषो भवति
॥ १२ ॥ द्वितीयं ब्राह्मणम् ॥

K. II. 8. 3. M. I. 9. 2.

स वै स्रुवं च स्रुचं[3] चाध्वर्युरादत्ते वेदꣳ होताज्यविलापनीमग्नीत्ते पत्नीः 1
संयाजयिष्यन्तः प्रतिपरायन्ति ॥ १ ॥ तद्धैकेषामध्वर्युरग्रेणाहवनीयमेति तत्तेन 2
नैतव्यं बहिर्धा ह यज्ञात्स्याद्यत्तेनेयात्तस्मात्तेन नैतव्यम् ॥ २ ॥ जघनेनो हैकेषां 3
पत्नीमेति नो एव तेनैतव्यं[4] पूर्वार्धो वै यज्ञस्याध्वर्युर्जघनार्धः पत्नी स यथा भस-
स्थः[5] शिरः प्रतिदध्यादेवꣳ ह तद्बहिर्धो[6] एव यज्ञात्स्याद्यत्तेनेयात्तस्मात्तेन नैत-
व्यम् ॥ ३ ॥ अन्तरेणो हैकेषां पत्नीमेति नो एव[7] तेनैतव्यमन्तरियाद्ध[8] यज्ञा- 4
त्पत्नीं यत्तेनेयात्तस्मात्तेन नैतव्यमग्रेणैव गार्हपत्यमत्येयात्तथा[9] ह न बहिर्धा यज्ञा-
द्भवति[10] य उ एवास्यासौ प्रचरतः संचरः[11] स उ एवास्य संभवति ॥ ४ ॥ अथ 5

1. प्राह B.
2. ०येछति MSS.
3. स्रुर्चं C. O., स्रुचं B.
4. Thus C. (pr. m.) M., तेननैतव्यं the other MSS.
5. Thus MSS. exc. M., which has वसस्त; read probably भसत्त:
6. ०हिर्धो C. B., ०हिर्धौ O. P.
7. तेन नैतव्य० B.C.O. My., एतेनैतव्य० M for एव etc.
8. ⁰मंतरियाद्ध B. C. My.
9. ⁰मत्येयात्तथा B., ०मत्येयात्तथा C.O.My.
10. Thus acc. also the Mādhy. rec.
11. संचर: MSS.

पत्नीः संयाजयन्ति[1] स यत्पत्नीः संयाजयन्ति[1] यज्ञाद्वै प्रजाः प्रजायन्ते यज्ञात्प्र-
जायमाना मिथुनात्प्रजायन्ते मिथुनात्प्रजायमाना अन्ततो यज्ञस्य मिथुनात्प्रजा-
यन्ते तदेतदन्ततो यज्ञस्य मिथुनं प्रजननं क्रियते तस्मान्मिथुनात्प्रजननादन्ततो
6 यज्ञस्येमाः प्रजाः प्रजायन्ते ॥ ५ ॥ स वै चतस्रो देवता यजति चतस्रो हि
7.8 मिथुनं द्वन्द्वꣳ हि मिथुनं मिथुनमेवैतत्प्रजननं क्रियते ॥ ६ ॥ ता आज्यहविषो
भवन्ति रेतो वा आज्यꣳ रेत एवैतत्सिञ्चत्युपाꣳशवेनेन चरन्ति तिर इव वै मिथु-
9 नेन चरन्ति तिर इव स्विद्वा[2] एतद्यदुपाꣳशु ॥ ७ ॥ अथ खलु सोमं यजति
10 रेतो वै सोमो रेत एवैतत्सिञ्चति ॥ ८ ॥ अथ त्वष्टारं यजति त्वष्टा वै रेतः
11 सिक्तं विकरोति तदेतद्रेतः सिक्तं तत्त्वष्टा विकरोति ॥ ९ ॥ अथ देवानां पत्नी-
र्यजति पत्नीषु वै योषासु रेतो योनौ सिक्तं प्रतितिष्ठति तत्ततः प्रजायते पत्नीष्वे-
12 वैतद्योषासु रेतो योनौ सिञ्चति तत्ततः प्रजनयति ॥ १० ॥ स यत्र देवानां
पत्नीर्यजति तत्तिरः कुर्वन्त्युपासते ह न्वै देवा इदं न्वै नः समिष्टयजुर्न जुह्वतीदं
नो होष्यन्तीति ताभ्य एवैतत्तिरः करोति तस्मात्पुꣳसो ऽपीमा मानुष्यः[3] स्त्रिय-
13 स्तिर इवैव[4] जिघत्सन्ति ॥११॥ अथाग्निं गृहपतिं यजतीयं वै पृथिव्यग्निरिमामे-
वैतत्प्रतिष्ठामभीमाः प्रजाः प्रजनयति ता इमाः प्रजा इमां प्रतिष्ठामभि प्रजायन्ते
14-16 ॥ १२ ॥ तद्विळान्तमेव[5] स्यान्न ह्यत्र परिधयो न प्रस्तरो विकर्ष[6] इव ह स
यच्छंय्वन्तं पतिं वा अनु जाया स यत्र वा अदो यजमानं प्रस्तरेण स्वगाकरोति
तदेवापि पत्नीꣳ स्वगाकरोत्युतो प्रस्तरस्य रूपं क्रियते वेदस्यो तर्हि तृणमपच्छि-
द्याग्रं जुह्वामनक्ति मध्यꣳ स्रुवे मूलꣳ स्थाल्यामाहुतिमेवैनां तत्करोत्याहु-
तिर्भूत्वा देवलोकं गच्छादिति स यथैवादो यजमानं प्रस्तरेण स्वगाकरोत्येवमेवै-

1. Sing. B.M.
2. स्विद्वा M. My., सिद्वा B., स्विदा C. O.
3. ०ष्य M.
4. इवैव C. P., इवैवृ O.
5. तद्विलांतमेव C. (M. My.), तद्विलांतमेव O., तद्विळांतमेव B.
6. ? Read ऽविकर्ष.

तत्पत्नीꣳ स्वगाकरोति ॥ १३ ॥ अथाग्नीदाहानुप्रहरेत्यनुप्रहृत्य चक्षुष्पा असि 17
चक्षुर्मे पाहीत्यात्मानमभिमृशति ॥ १४ ॥ अथाग्नीदाह संवदस्वेत्यगादग्नीदग- 18
न्छ्रावय[1] श्रौषट् स्वगा दैव्या होतृभ्यः स्वस्तिर्मानुषेभ्य इति सो ऽसावेव बन्धुः
॥ १५ ॥ अथ स्रुवं च स्रुचं[2] च संप्रगृह्णात्यदो[3] हैवैनामाहुतिं[3] करोति यदनक्त्या- 19.20
हुतिर्भूत्वा देवलोकं गच्छादिति तदग्नये संप्रगृह्णात्यग्ने ऽदब्धायो ऽशीतमेत्यमृतो[4]
ह्यग्निस्तस्मादाहादब्धायवित्यशीतमेत्यशिष्ठो[4] ह्यग्निः पाहि मा दिद्योः पाहि प्रसित्यै
पाहि दुरिष्ट्यै पाहि दुरद्मन्या इति सर्वाभ्यो मार्तिभ्यो गोपायेत्येवैतदाहाविषं नः
पितुं[5] कृण्वित्यन्नं वै पितुरनमीवं[6] नो[6] ऽकिल्विषमन्नं कुर्वित्येवैतदाह सुषदा[7] यो-
नाविति तदात्मन्याह स्वाहा वाळिति तद्यथा वषट्कृतꣳ स्वाहाकृतꣳ हुतमेवं
भवति ॥ १६ ॥ अथ पत्नी वेदं विस्रꣳसयति योषा वै पत्नी वृषा वेदो मिथुन- 22.21
मेवैतत्प्रजननं क्रियते मिथुनायो वा एष क्रियते यद्वेदः स यदेनेन यज्ञ उपालभते[8]
तन्मिथुनं[9] प्रजननं क्रियते ॥ १७ ॥ सा विस्रꣳसयति येन त्वं देव वेद[10] देवे- 23
भ्यो वेदो ऽभवः । तेन मह्यं वेदो भवेत्येतेनैव कुर्याद्यदि यजुषा कुर्यादथास्य
वेदस्य पत्नी तृणमादत्ते नेदस्मान्मिथुनाद्व्यवच्छिद्या[11] इति तदन्तरोरू न्यस्यते[12]
ऽन्तरेव[13] ह्यरू[13] मिथुनं भवति ॥ १८ ॥ तꣳ होता[14] वेदेः सꣳस्तृणन्नेति[15] योषा 24
वै वेदिर्वृषा वेदः पश्चाद्वै परीत्य योषां वृषाधिद्रवति तदेनां[16] पुरस्तात्कृत्वा वृष्णा

---

1. ⁰दगंछ्रावय C. O., ०दगन् श्रावय M., ०दगछ्रावय B.
2. स्रुचं C. O., स्रुचँ B.
3. ०त्यदोहैवै० B., ०त्यदोहैवै० C. O.
4. ०शीतमे० B. My., ०शितमे० C. O M.
5. पितुं MSS.
6. पितुरनमीवेनो B., पितुरनमीवनो C. (the anusvāra blotted out), पितु-रनमीवनो O.
7. सुषदा C. O., सुषादा B.
8. ०लभते B., ०लभंते C. O. My., ०लभन्ते M.
9. तस्मिन्मिथुनं C. O.
10. वेद MSS.
11. ⁰छिद्या MSS.
12. न्यस्यते MSS.
13. ⁰व हृयूरू MSS.
14. होता B.
15. सꣳस्तृणंनेति MSS.
16. तदेनं B.

25 वेदेनाधिद्रावयति ॥ १९ ॥ अथ समिष्टयजुर्जुहोति स यदग्रे[1] न[1] जुहोति नेन्मे
प्रत्यङ् यज्ञः संतिष्ठाता इति प्रत्यङ् ह्यस्य यज्ञः संतिष्ठत यत्समिष्टयजुर्हुत्वाथ
पत्नीः संयाजयेत्तथा ह्यस्य प्राग्भवति तस्मादेतर्हि समिष्टयजुर्जुहोति ॥ २० ॥
26 अथ यद्वेव समिष्टयजुर्जुहोति या वा एतेन यज्ञेन देवता ह्वयति याभ्य एष यज्ञ-
स्तायते सर्वा वै ता एतत्समिष्टा भवन्ति स यत्तासु सर्वासु समिष्टास्वथ जुहोति
27 तस्मात्समिष्टयजुरित्याख्यायते ॥ २१ ॥ अथ यद्वेव समिष्टयजुर्जुहोति या वा
एतेन यज्ञेन देवता ह्वयति याभ्य एष यज्ञस्तायत उपासते ह न्वै देवा इदं न्वै
नः समिष्टयजुर्न जुह्वतीदं नो होष्यन्तीति ता एवैतद्व्यवर्जति[2] यत्रासां चरणं
तदनु यमु चैव यज्ञमतत यमजीजनत्तमु[3] चैवैतत्प्रतिष्ठापयति[3] यत्रास्य प्रतिष्ठा
28 तत्तस्माद्वाव समिष्टयजुर्जुहोति ॥ २२ ॥ स जुहोति देवा गातुविद इति गातु-
विदो हि देवा गातुमित्त्वेति यज्ञमित्त्वेत्येवैतदाह गातुमितेति तदेनान्व्यवर्जति[4]
यत्रासां चरणं तदनु मनसस्पत इमं देव यज्ञꣳ स्वाहा वाते धा इत्यवरꣳ स्वाहा-
कारं करोति परां देवतामयं वाव यज्ञो योऽयं पवते तदेतं यज्ञꣳ संभृत्यैतस्मि-
29.30 न्यज्ञे प्रतिष्ठापयति तस्मादवरꣳ स्वाहाकारं करोति परां देवताम् ॥ २३ ॥ अथ
बर्हिर्जुहोति तां वा एतामोषधिभ्य आहुतिं जुहोत्योषधयो हि बर्हिरोषधीरेवैतदस्यां
पृथिव्यां दधाति ता इमा ओषधयो[5] ऽस्यां[5] पृथिव्यां प्रतिष्ठितास्तां वा एतामति-
रिक्तां जुहोति यदा हि समिष्टयजुर्जुहोत्यथैतां जुहोति तस्माद्धिमा ओषधयो
31 ऽपरिमिता असंमिताः प्रजायन्ते ॥ २४ ॥ स जुहोति सं बर्हिरङ्क्ताꣳ हविषा
घृतेन समादित्यैर्वसुभिः सं मरुद्भिः । समिन्द्रो विश्वेदेवेभिरङ्क्तां दिव्यं नभो
32.33 गच्छतु यत्स्वाहेति[6] ॥ २५ ॥ अथ प्रणीता दक्षिणतः परीत्य निनयति तथा

1. Thus (without acc.) My., यदग्नेन B., यदग्नेन C. O., यदग्रेण M. (अग्रे "first" i.e. before the patnīsaṃyājas).
2. Emended; एवैतव्र्यवर्जति M., एवैतद्विवर्जति B., एवैतत्रिवर्जति C. O. P.
3. Thus MSS.
4. तदनाव्य° MSS.
5. °धयोस्यां B.
6. °हेति MSS.

ह्युदीच्यो भवन्ति स यत्प्रणीता निनयति यज्ञं वा एष युङ्क्ते य एनं तनुते[1] स यां गतिमभियुङ्क्ते तां गतिं गत्वोत्तमं विमुञ्चते यद्ध न विमुञ्चेत्पराङ् हैवा-विमुक्तो यजमानं यज्ञः प्रक्षिणुयात्स विमुञ्चति कस्त्वा विमुञ्चति स त्वा विमुञ्चति कस्मै त्वा विमुञ्चति तस्मै त्वा विमुञ्चति पोषायेति तत्पुष्टिमेवोत्तमां[2] यजमानाय निराह स येनैव प्रणयति तेन विमुञ्चति येन ह्येव योग्यं युञ्जन्ति तेन विमुञ्चति योक्त्रेण योक्त्रेण हि योग्यं युञ्जन्ति योक्त्रेण विमुञ्चन्त्यथाधो ऽधः[3] कृष्णाजिनं
फलीकरणानुपास्यति[4] रक्षसां भागो ऽसीति ॥ २६ ॥ देवाश्च ह वा असुराश्चो- 34.35
भये प्राजापत्या अस्पर्धन्त त एतस्मिन्नेव यज्ञे प्रजापतावस्पर्धन्तास्माकमयꣳ स्याद-स्माकमयꣳ स्यादिति तं देवाः[5] संवृज्य[5] पापिष्ठेन[6] भागेनासुरान्निरभजन्नस्ना[7] पशोः फलीकरणैर्हविर्यज्ञस्य सुनिर्भक्ता असन्निति स ह वै सुनिर्भक्तो यं भागिनं निर्भजन्त्यनिर्भक्तो ह वै स यमभागं निर्भजन्त्युत हि किं चिद्वशं लब्ध्वाभिप-द्याह किं मा बभक्थेति स यमेवैभ्यो देवा यज्ञे भागमकल्पयꣳस्तमेवैभ्य एष एतत्करोति सो ऽधो ऽधः[8] कृष्णाजिनं फलीकरणानुपास्यति[9] रक्षसां भागो ऽसीत्यनग्नावेवैभ्यस्तदन्धे[10] तमसि प्रवेशयति तथो एवासृङ्निनयति[11] रक्षसां भागो ऽसीत्यनग्नावेवैभ्यस्तदन्धे[10] तमास प्रवेशयति तस्मान्न कश्चन पशोस्तेजनीं[12] कुरुत एतेषाꣳ हि तद्रक्षसां भाजनेन ॥ २७ ॥ तृतीयं ब्राह्मणम् ॥

K. II. 8. 4. M. I 9. 3.

स वै सꣳस्थिते यज्ञे दक्षिणतः परीत्य पूर्णपात्रं निनयति तथा ह्युदग्भ- 1.2
वति स यत्पूर्णपात्रं निनयति देवलोके मे ऽपि स्यादिति वै यजते यो यजते स

1. तनुते MSS.
2. °त्तमं MSS. exc. B.
3. °धोध: MSS.
4. °रणानपास्यति MSS. exc. M.
5. देवास्तसम्मृज्य M., देवासंवृज्य B, देवान्त्संवृज्य C. (pr. m.), देवांत्संवृज्य C. (sec. m.), O. P. My.
6. पापिष्ठेन MSS.
7. °स्ना C. O. P.
8. °धोध: MSS.
9. °रणानपास्यति MSS. exc. M.
10. °भ्यस्तांदिंधे C. O. P.
11. एवासृंग्निनयति C. O. P.
12. °स्तेजनिं M., °स्तेदनीयं B., °स्तेदनीयं C. O. P. My.

एष यज्ञो ऽग्रे देवानभिप्रैति यज्ञमन्वारभ्य दक्षिणा यां दक्षिणां ददाति दक्षिणा-
मन्वारभ्य यजमानः स यः स देवयानो वा पितृयाणो वा पन्थास्तमग्निशिखे
अभितः समोषन्त्यौ तिष्ठतस्ते प्रति[1] तमोषतो यः प्रत्युष्यो ऽति तꣳ सृजेते यो
3.4 ऽतिसृज्यस्तमेवैतत्पन्थामद्भिः शमयति शान्तिर्ह्यापः ॥ १ ॥ तं वै पूर्णं निनय-
ति सर्वं वै पूर्णꣳ सर्वेणैवैनं तच्छमयति संततमव्यवच्छिन्नं निनयति संततेनैवैनं तद-
व्यवच्छिन्नेन शमयति यदु[2] वै यज्ञस्य मिथ्या क्रियते विवृहन्ति[3] हास्य तत्क्षिण्व-
न्त्यापो[4] वै भेषजꣳ शान्तिस्तदद्भिः शान्त्या शमयति तदद्भिः संदधाति ॥ २ ॥
5 तं वै पूर्णं निनयति सर्वं वै पूर्णꣳ सर्वेणैवैनं तत्संदधाति संततमव्यवच्छिन्नं निन-
यति संततेनैवैनं तदव्यवच्छिन्नेन संदधाति ता आनीयमाना अञ्जलिना प्रति-
6.7 गृह्णाति ॥ ३ ॥ तत्र जपति सं वर्चसा पयसा सं तनूभिरगन्महि मनसा सꣳ
शिवेन । त्वष्टा सुदत्रो विदधातु रायो ऽनुमार्ष्टु तन्वो[5] यद्विलिष्टमिति तद्यद्वि-
लिष्टं तत्संदधात्यथ मुखमुपस्पृशति द्वयं तद्यस्मान्मुखमुपस्पृशत्यमृतमापो ऽमृतेन[6]
8.9 न्वेवैतत्सꣳ स्पृशत एतदु चैव कर्मात्मनि कुरुते ॥ ४ ॥ अथ विष्णुक्रमान्क्रमते
स यद्विष्णुक्रमान्क्रमते देवलोके मे ऽपि स्यादिति वै यजते यो यजते देवान्वा
एष प्रीणात्येतेन यज्ञेनर्ग्भिरिव त्वद्यजुर्भिरिव त्वदाहुतिभिरिव त्वत्तान्प्रीत्वा तेष्व-
पित्वी मन्यते तेष्वपित्वी भूत्वा तानभिप्रक्रामति[7] यज्ञ उ वै विष्णुः स इमां
देवेभ्यो विक्रान्तिं विचक्रम इमामेव प्रथमेन पदेन पस्पाराथेदमन्तरिक्षं दिवं
तृतीयेन तामु वा एष एतस्मै यज्ञो विष्णुर्विक्रान्तिं विक्रमते तदितः पराञ्चो
10 भूयिष्ठाः क्रमन्ते तत्तत्[8] ॥ ५ ॥ पृथिव्यां विष्णुर्व्यक्रꣳस्त गायत्रेण छन्दसा ततो

1. प्रति C. O.
2. यद्दु C. O.
3. विवृहंति MSS.
4. तत्क्षुण्वन्त्या° M.
5. तन्वो O. My., तंन्वो B. C., तन्नो M. (cp. the Mādhy. rec. I. 9. 3.6 with IV. 4. 3. 14).
6. मृतेन MSS.
7. तामभिC°. O.
8. Thus B. M. My., क्रमंतेतत् C. O.; तत्तत् belongs to the next kaṇḍikā, as also infra k. 7; cp. k. 11 s. f.

निर्भक्तो[1] यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्यन्तरिक्षे विष्णुर्व्यक्रꣳस्त त्रैष्टुभेन
छन्दसा ततो निर्भक्तो[1] यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इति दिवि विष्णुर्व्यक्रꣳस्त
जागतेन छन्दसा ततो निर्भक्तो[1] यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्येवमिमाꣳल्लो-
कान्त्समारुह्याथैषा गतिरेषा प्रतिष्ठा य एष तपत्यथ ये रश्मयस्ते सुकृतो ऽथ
यत्परं भाति प्रजापतिर्वैव स स्वर्गो[2] लोकस्तदेतां गतिमेतां प्रतिष्ठां गच्छत्येतन्नु[3]
यस्मादितः क्रमेतामुतस्त्वेवार्वाक् क्रमेत य इतो ऽनुशासनं कुर्याद्द्वयं तद्यस्मा-
दमुतो ऽर्वाक् क्रमेत ॥ ६ ॥ अपसरणतो ह वा अग्रे देवा जयन्तो जिग्युर्दिवमे- 11
वाग्रे ऽथान्तरिक्षमथास्या अनपसरणात्सपत्नाननुदन्त तथो वा एष एतदपसरणत
एवाग्रे जयञ्जयति दिवमेवाग्रे ऽथान्तरिक्षमथास्या अनपसरणात्सपत्नान्नुदते ऽस्यामु
चैव प्रतिष्ठायामन्ततो यज्ञस्य प्रतितिष्ठति यावदस्येह मानुषमायुस्तस्मै तत्तत्
॥ ७ ॥ दिवि विष्णुर्व्यक्रꣳस्त जागतेन छन्दसा ततो निर्भक्तो[1] यो ऽस्मान्द्वेष्टि 12.13
यं च वयं द्विष्म इत्यन्तरिक्षे विष्णुर्व्यक्रꣳस्त त्रैष्टुभेन छन्दसा ततो निर्भक्तो[1]
यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इति पृथिव्यां विष्णुर्व्यक्रꣳस्त गायत्रेण छन्दसा
ततो निर्भक्तो[1] यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्यस्मादन्नादस्यै प्रतिष्ठाया इत्य-
स्याꣳ हीदमन्नमियमु हि प्रतिष्ठाथ प्राङ् प्रेक्षते प्राची हि देवानां दिक् ॥ ८ ॥
स प्रेक्षते ऽगन्म स्वरित्यगन्म देवानित्येवैतदाह यदाहागन्म स्वरिति सं ज्योति- 14.15
षाभूमेति सं देवैरभूमेत्येवैतदाहाथ सूर्यमुदीक्षते तदेतां गतिमेतां प्रतिष्ठां गच्छति
॥९॥ स उदीक्षते स्वयंभूरसि श्रेष्ठो रश्मिरित्येष वै श्रेष्ठो रश्मिर्यत्सूर्यस्तस्मादाह 16.17
स्वयंभूरसि श्रेष्ठो रश्मिरिति वर्चोदा असि[4] वर्चो मे देहीत्येवाहं ब्रवीमीति होवाच
याज्ञवल्क्यस्तद्धि ब्राह्मणेनैष्टव्यं यद्ब्रह्मवर्चसमिति गोदा गा[5] मे देहीत्येवाहं ब्रवी-

1. निर्भक्तो B., निर्भक्तः । C. O. M. My.
2. Thus MSS., read स्वर्गो वा ?
3. ॰स्येतंनु B. C. O. P.
4. Om. C. O. M.; वर्चोदावर्चो C. O.
5. गां B.

मीति होवाच तुमिञ्ज औपोदितेयो[1] वैयाघ्रपद्य एष एव मह्यं गा दास्यतीत्येवं यं
कामं कामयेत तं ब्रवीताथाह[2] सूर्यस्यावृतमन्वावर्त इति तदेतां गतिमेतां प्रतिष्ठां
18 गत्वैतस्यैवावृतमन्वावर्तते ॥ १० ॥ अथ गार्हपत्यमुपतिष्ठते गृहा वै गार्हपत्यः
प्रतिष्ठा वै गृहा गृहेष्वेवैतत्प्रतिष्ठायामन्ततो यज्ञस्य प्रतितिष्ठति यावदस्येह मानुष-
19.20 मायुस्तस्मै ॥ ११ ॥ स उपतिष्ठते ऽग्ने गृहपत इति सुगृहपतिरहं त्वया गृह-
पत्या भूयासम् । सुगृहपतिस्त्वं मया गृहपत्या भूया इति नात्र तिरोहितमिवा-
स्त्यस्थूरि णो गार्हपत्यानि सन्त्वित्यनार्तानि नो गार्हपत्यानि सन्त्वित्येवैतदाह
शतꣳ हिमा इति शतं वर्षाणि जीव्यासमित्येवैतदाह यदाह शतꣳ हिमा इति तदु
न[3] परिदिशेदुतो[3] ह परशतानि[4] वर्षाणि मनुष्या जीवन्त्यथाह सूर्यस्यावृतमन्वा-
21-23 वर्त इति तदेतां गतिमेतां प्रतिष्ठां गत्वैतस्यैवावृतमन्वावर्तते ॥ १२ ॥ अथ
प्राङुन्दायन्पुत्रस्य[5] नाम गृह्णातीदं मे कर्मेदं वीर्यं पुत्रो ऽनुसंतनोत्विति तथा
हास्यैतत्कर्मैतद्वीर्यं पुत्रो ऽनुसंतनोति यदि पुत्रो न स्यादप्यात्मन एव गृह्णीया-
दथ तूष्णीमेवाहवनीयमुपतिष्ठते प्राङ्मे कर्मानुसंतिष्ठाता इति तथा ह्यस्य प्राक्क-
र्मानुसंतिष्ठते[6] ऽथ व्रतं विसृजत इदमहं य एवास्मि स एवास्मीति तस्योक्तो
बन्धुः ॥ १३ ॥ चतुर्थं ब्राह्मणम् ॥ अष्टमो ऽध्यायः ॥ हविर्यज्ञकाण्डं समाप्तम् ॥

M. II. 3. 2 K. III. 1. 1.

स यत्र ह वा एष प्रथमꣳ संप्रधूप्य प्रज्वलति तद्ध वरुणो भवत्यथ यत्र
संप्रज्वलितो भवत्यवरेणेव वर्षिमाणं तद्ध रुद्रो भवत्यथ यत्र वर्षिष्ठं ज्वलति तद्धे-
न्द्रो भवत्यथ यत्र नितरामर्चयो भवन्ति तद्ध मित्रो भवत्यथ यत्राङ्गारा मल्म-
10 लायन्तीव तद्ध ब्रह्म भवति ॥ १ ॥ स यदि ह कामयेत यथेदमिमाः प्रजा

1. °दितेय MSS.
2. ०ब्रवीत MSS.
3. नपरदिशे° MSS exc M.(नप.रिदिशे°).
4. Read परःश० ?
5. प्रङुन्दायन्पु° B. C., प्राङुन्दायन्पु° O. P.
6. अनु om. B.

वरुणो गृह्णाति सहसा निघातयत्येवꣳ[1] स्यामिति यां वेलां वरुणः स्यात्तज्जुहुया-
द्यथा हैवेदमिमाः प्रजा वरुणो गृह्णाति सहसा निघातयत्येवꣳ[1] ह भवति
वरुणस्यो ह सायुज्यꣳ सलोकतां जयति ॥ २ ॥ अथ यदि कामयेत यथा 9
रुद्रादिमाः प्रजा[2] बिभ्यत्येवं[2] मद्बिभ्यात्विति यां वेलाꣳ रुद्रः स्यात्तज्जुहुया-
द्यथा हैव रुद्रादिमाः प्रजा[3] बिभ्यत्येवꣳ[3] हास्माद्बिभ्यति रुद्रस्यो ह सायुज्यꣳ
सलोकतां जयति ॥ ३ ॥ अथ यदि कामयेत यथेन्द्रो ऽधिपतिः श्रेष्ठो देवा- 11
नामेवꣳ स्यामिति यां वेलामिन्द्रः स्यात्तज्जुहुयाद्यथा हैवेन्द्रो ऽधिपतिः श्रेष्ठो
देवानामेवꣳ ह[4] भवतीन्द्रस्यो ह सायुज्यꣳ सलोकतां जयति ॥ ४ ॥ अथ 12
यदि कामयेत मित्रꣳ स्यां प्रपदनं वधत्र इति यां वेलां मित्रः स्यात्तज्जुहुया-
न्मित्रꣳ ह भवति प्रपदनं वधत्रो मित्रस्यो ह सायुज्यꣳ सलोकतां जयति ॥५॥
अथ यदि कामयेत ब्रह्मवर्चसी स्यामिति यां वेलां ब्रह्म स्यात्तज्जुहुयाद्ब्रह्मव- 13
र्चसी हैव भवति ब्रह्मणः सायुज्यꣳ सलोकतां जयति ॥ ६ ॥ अत एकतम- 14
स्मिन्कामे[5] यं कामं कामयेतायं मे कामः समृध्यतामिति तस्मिन्त्सार्धमेव जुहु-
याद्यो वा अस्याः पृथिव्या[6] अप्यनूपे[6] ऽन्यत्रान्यत्र[7] खनेन्नैवापो[8] ऽभिविन्देदथ[9]
यो ऽस्या स्थलतमे ऽपि सार्धं खनेदभ्येवापो[10] विन्देदेवं यस्मै कामाय सार्धं
जुहोति सोऽस्मै कामः समृध्यते स यं कामं कामयेतायं मे कामः समृध्यता-
मिति तस्मिन्त्सार्धमेव जुहुयात्सꣳ हास्मै स काम ऋध्यते यस्मै कामाय सार्धं
जुहोति[11] ॥ ७ ॥ प्रथमं ब्राह्मणम् ॥

K. III. 1. 2. M. II. 3. 2

स यामेतां प्रथमामाहुतिं जुहोति ते देवा अथ यां द्वितीयां ते मनुष्या 16-18
अथ यत्स्रुचि परिशिनष्टि ते पशवस्तस्माद्यावन्मात्रमिवैवाग्रे जुहुयाद्यावन्मात्रा
इव हि सन्तो देवाः प्रभवो भूय इवोत्तरस्यां भूयाꣳसो हि देवेभ्यो मनुष्या
भूयिष्ठꣳ स्रुचि[12] परिशिꣳष्याद् भूयाꣳसो[12] हि मनुष्येभ्यः पशवो भूयाꣳसो ह वा

अस्य प्रभोः सतो भार्येभ्यः पशवो भवन्ति[1] य एवमेतद्वेद यस्य चैवं[2] जुह्वति तद्वै समृद्धं यस्य प्रभोः सतो भूयाꣳसो भार्येभ्यः पशवो[3] ऽसन्य[3] उ वा एतामुत्तरावतीमाहुतिं वेद पुत्रो हास्माच्छ्रेयान्भवति पुत्रात्पौत्र उत्तरावद्धैवास्मै श्वःश्रेयसं[4] भवत्येषो वा उत्तरावत्याहुतिर्यद्यावन्मात्रमिवैवाग्रे जुहोत्यथ भूयो ऽथ भूयिष्ठꣳ स्रुचि परिशिनष्टि ॥ १ ॥ द्वितीयं ब्राह्मणम् ॥

K III. 1. 3

स वै सायमुद्धरति यदह्ना पुण्यं करोति तद्रात्र्योद्धरत्युद्धरत्येव प्रातर्यद्रात्र्या पुण्यं करोति तदह्नोद्धरति[5] तस्मादुद्धरेत्येव ब्रयात्पुण्यकृत्याꣳ ह्युद्धरति स यदुद्धते ऽग्नावभ्यागताय नोदकं याचत्यकृता[6] ह्यस्य पूर्वा पुण्यकृत्या भवति करिष्यन्न[7] पराभवत्यथैतदुभयमन्तरेण[7] मन्यन्ते सा हास्यैषा पुण्यकृत्या न पापेन चन कर्मणा मीयत उद्धृता ह्यस्य भवति ॥ १ ॥ उन्नेष्यामीति सायमाहाग्नय एवैतदर्क्यमुपाकरोति तदग्नी रात्र्या शꣳसति तत्प्राणः प्रत्यागृणात्यन्नमन्नमिति[8] ॥ २ ॥ उन्नयामीति प्रातराहादित्यायैवैतदाश्विनमुपाकरोति तदादित्यो ऽह्ना शꣳसति तद्वाक्प्रत्यागृणात्यायुरायुरित्यर्क्यꣳ ह वा अस्य सायमाहुतिराश्विनं प्रातराहुतिस्तद्यथार्क्येण[9] चाश्विनेन च शस्तेन[10] लोकं जयेत्तावन्तꣳ ह सायंप्रातराहुतिभ्यां लोकं जयति ॥ ३ ॥ स यत्सायं जुहोत्यग्निमेवैतदनेन[11] सह सर्वेणादित्ये जुहोत्यग्निꣳ ह्येवेदमनु[12] सर्वं तद्यथानेन सकृत्सर्वेणेष्ट्वा[13] लोकं जयेत्तावन्तꣳ ह सायमाहुत्या लोकं जयति ॥ ४ ॥ अथ यत्प्रातर्जुहोत्यादित्यमेवैतदनेन सह सर्वेणाग्नौ जुहोत्यादित्यꣳ ह्येवेदमनु सर्वं तद्यथानेन सकृत्सर्वेणेष्ट्वा[13] लोकं जयेत्तावन्तꣳ ह प्रातराहुत्या लोकं जयति ते हास्यैते[14] आहु-

9. °स्तथार्केण B., °स्तद्यथार्क्केण C. (M. My).
10. The MSS. om. the acc.
11. °द्वनेन MSS.
12. ह्येवेदमनु B.
13. सकृत्स° B.
14. हास्यैते B.

ती न[1] बद्धयाजी[1] चनाप्नोति न हि बहूनि चन[2] बध्नीते[2] तयोर्देवतयोरन्यतरा-
मनु[3] ॥ ५ ॥ तृतीयं ब्राह्मणम् ॥

K. III. 1. 4. M. XI. 3. 1.

वाग्घ वा एतस्याग्निहोत्रस्याग्निहोत्री मन एव वत्सो मनसा वै वाचं प्रप्या- 1
नां[4] दुहन्ति तस्माद्वत्सेन मातरं प्रप्यानां दुहन्ति तद्वा इदं मनः पूर्वं यत्पश्चा[5]
वागन्वेति[5] तस्माद्वत्सं पूर्वं यन्तं पश्चान्मातान्वेति ॥ १ ॥ प्राण एव रज्जुः 2
प्राणेन हि[6] मनश्च[6] वाक्चाभिहिते[7] तस्माद्रज्ज्वा वत्सं च मातरं चाभिदधति
हृदयमेव मेथ्युपदोहनी[8] तेज एव श्रद्धा सत्यमाज्यꣳ सत्येन हीमे लोका
आजित्याः[9] ॥ २ ॥ तद्धैतज्जनको वैदेहो याज्ञवल्क्यं पप्रच्छ याज्ञवल्क्य वेत्था-
ग्निहोत्रा३मिति वेद सम्राळिति होवाच पय एवेति यत्पयो नाभविष्यत्केनाहो-
ष्य इति व्रीहियवाभ्यामिति होवाच यद्व्रीहियवौ नाभविष्यतां केनाहोष्य इत्या-
रण्याभिरोषधिभिरिति यदारण्या ओषधयो नाभविष्यन्केनाहोष्य इति वृक्ष-
फलैरिति यद्वृक्षफलानि नाभविष्यन्केनाहोष्य इत्यद्भिरिति होवाच यदापो
नाभविष्यन्केनाहोष्य इति स होवाच न वै सम्राळतो ऽग्र एकं चनासीदथैतद-
हूयतैव[10] सत्यꣳ श्रद्धायामिति ॥ ३ ॥ स होवाच नमस्ते ऽस्तु याज्ञवल्क्य[11] 3-8
वेत्थाग्निहोत्रꣳ सहस्रं ददामीति तदप्येषो[12] ऽस्ति श्लोकः किꣳ स्विद्विद्वान्प्रव-
सत्यग्निहोत्री गृहेभ्यः । कथꣳ स्विदस्य काव्यं कथꣳ संततो अग्निभिरिति यो
जविष्ठो भुवनेषु स विद्वान्प्रवसन्विदे तथा तदस्य काव्यं तथा संततो अग्निभि-

1 नबद्धयाजी C., नवद्धयाजी B., नबद्ध-याजी M. My.

2 चनबध्नीते My. M., चनबद्धांते B., चन-बद्धांने C.

3 ०तयोरन्यत० B. C. (but in C. the accent blotted out).

4 प्राप्यानां B., प्रप्यन T.

5 Thus C. M. My., यत्पश्चाद्वागन्वेति (यत् is participle pres. neuter), cp. Jaim. Br. in J. A. O. S. 23. 328.

6 हिमनश्च B. C.

7 व क्चाभिहिते B. C.

8 मेथ्युपदोहिनी B., मत्युपदोहनी M.

9 आजित्याः B.

10 चनासी० B. C. (pr. m.).

11 या० B.

12 तदप्येषो B.

रिति तन्मनसैवान्ते भवति यत्स दूरं परेत्याथ[1] तत्र प्रमाद्यति[2] कस्मिन्त्सास्य हुताहुतिर्गृहे यामस्य जुह्वतीति यो जागार भुवनेषु विश्वा रूपाणि योऽबिभः तस्मिन्त्सास्य हुताहुतिर्गृहे यामस्य जुह्वतीति तत्प्राण एवैतामाहुतिं जुह्वति तस्माद्वा आहुः प्राण एवाग्निहोत्रमिति ॥ ४ ॥ चतुर्थं ब्राह्मणम् ॥

M. II. 3. 3 K. III. 1. 5.

17-19 स यथाग्निं चित्यमाप्नोति समिधमेतामभ्यादधातीष्टकामेवैतामुपधत्ते[3] तदप्येतदग्निज्योतिषं त्वा वायुमतीं प्राणवतीम् । स्वर्ग्यां॑[4] स्वर्गायोपदधामि भास्वतीमिति सायं॑ सूर्यज्योतिषं त्वा वायुमतीं प्राणवतीम् । स्वर्ग्यां॑ स्वर्गायोपदधामि भास्वतीमिति प्रातरथ यदस्मिन्जुहोति यथा संचिते जुहुयादेवं तत्स सप्त विं॑शतिशतानि[5] सायंप्रातः समिधो ऽभ्यादधात्येतावत्यो ऽग्नेश्चित्येस्येष्टका इत्येक आहुः संवत्सरस्यैवैतावन्त्यहोरात्राणि प्रजापतिर्वै संवत्सरः प्रजापतिर्वा अग्निः स संवत्सरे संवत्सरे ऽग्निं चित्यमाप्नोति[6] तद्यथाग्निना चित्येनेष्ट्वा लोकं जयेत्तावन्तं॑ ह संवत्सरे संवत्सरे लोकं जयति ॥ १ ॥

पञ्चमं ब्राह्मणम् ॥

M. II. 3. 3. K. III. 1. 6.

20 स यथैतन्महदुक्थमाप्नोत्याहुतिमेतां जुहोति स सप्त विं॑शतिशतानि[5] सायंप्रातराहुतीर्जुहोति[7] यैव पूर्वा तामेतत्संपश्यामः स्विष्टकृद्भाजनं वोत्तरा मिथुनं[8] वा या उ वै होता नवाशीतीः[9] शं॑सति सप्त तानि विं॑शतिशतानि[5] स संवत्सरे संवत्सर एतन्महदुक्थमाप्नोति[10] तद्यथोक्थ्येन शस्तेन लोकं जयेत्तावन्तं॑ ह संवत्सरे संवत्सरे लोकं जयति ॥ १ ॥ षष्ठं ब्राह्मणम् ॥

---

1 परेत्याथ B.
2 प्रमा० B.
3 Read ०तामभ्यादधा० ?
4 स्वर्ग्यां॑ B.
5 विं॑शतिशतानि B.
6 ०माप्नोति B. C.
7 ०र्जुहोति B.
8 मिथुनं B.
9 ०शीतिः B., ०शीति M.
10 ०माप्नोति C.

K. III. 1. 7

अथ यथैते ऽध्यात्ममग्नयो भवन्ति मुखमेवास्याहवनीय उत्तरा नासिका[1]
गार्हपत्यो दक्षिणान्वाहार्यपचन इयमेव[2] स्रक्केपामन्नमेव दीप्तिः सर्वमायुरेति य
एवमेतद्वेद ॥ १ ॥ सप्तमं ब्राह्मणम् ॥

K. III 1. 8.   M. IX. 2. 5

स यथाश्वं[3] मेध्यमाप्नोत्येष वा अश्वो मेध्यो य एष तपति स वा एषो 2
ऽस्तंयन्नग्निमेव प्रविशति ॥ १ ॥ स यत्सायं जुहोति पूर्वयोरेवास्य तत्पदयो-
र्जुहोत्यथ यत्प्रातर्जुहोत्युत्तरयोरेवास्य तत्पदयोर्जुहोति यत्र वा अश्वो मेध्यो
निष्क्रामत्याहुतयस्तत्र हूयन्ते स वै चतस्रः सायंप्रातराहुतीर्जुहोति चतुष्पाद्वा
अश्वो मेध्यस्तदश्वं मेध्यमाप्नोति तद्यथाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा लोकं जयेत्तावन्तꣳ ह[4]
सायंप्रातराहुतिभ्यां लोकं जयतीति न्वग्निहोत्रे ऽश्वमेधस्याप्तिरथ दर्शपूर्णमास-
योरपि[5] ह वा एतर्हि देवेभ्यो ऽश्वं मेध्यमालभन्ते ॥ २ ॥ तदाहुः प्राकृतो[6] 1
ऽश्वमेध इतीतरो नूनꣳ स प्राकृत एष वा अश्वो मेध्यो यच्चन्द्रमास्तमेतदश्वं
मेध्यमालभते यत्पौर्णमासेन[7] यजते स एष आलब्ध एत्यामावास्यायास्तस्यैतत्पदे
पदे जुहोति यदग्निहोत्रं जुहोति पदे पदे वा अश्वस्य मेध्यस्याहुतयो हूयन्ते
॥ ३ ॥ अथ यदामावास्येन यजते चन्द्रमा आदित्यं प्रविशत्यादित्यो ऽस्तं- 4
यन्नग्निं प्रविशति तस्यैताꣳ रात्रिमग्नयः सार्धꣳ संवसन्ति सो ऽस्यैषो अश्वो
मेध्य एताꣳ रात्रिमग्निषु विवर्तते[8] यत्र वा अश्वो मेध्यो विवर्तत इष्ट्या तत्र
यजन्ते[9] ॥ ४ ॥ स यत्प्रातरामावास्येन यजते विवर्तन[10] एवास्य तद्यजते[11] 5

---

1 नासिको B.
2 इयमेव B. C. (originally)
3 यथाश्वं B.
4 om. B.
5 दर्श॰ B. Ç. (originally)
6 प्रकृतो B.
7 ॰मासेन B.
8 निवर्तते B.
9 यजन्ते B. C. (orig.)
10 विवर्तन C. M., विवर्तत B. My. (cp. T. Br. III. 9. 23. 2)
11 तद्यजते B. C.

तमामावास्येनेष्ट्वोत्सृजते स एष उत्सृष्ट एत्या पौर्णमास्यास्तस्यो[1] एतत्पदे
पद एव जुहोति यदग्निहोत्रं[2] जुहोति पदे पदे वा अश्वस्य मेध्यस्याहुतयो
हूयन्ते तं पुनः पौर्णमास्यामालभन्ते स मासि मास्यश्वं मेध्यमालभते तद्यथा-
श्वेन[3] मेध्येनेष्ट्वा लोकं जयेत्तावन्तꣳ ह मासि मासि लोकं जयति ॥ ५ ॥

अष्टमं ब्राह्मणम् ॥

M. II. 3. 3 K. III. 1. 9.

7-8 एष वाव मृत्युर्य एष तपति तस्माद्या अतो ऽर्वाच्यः प्रजास्ता मर्त्या
अथ याः पराच्यस्ता अमृतास्तस्यैतस्य मृत्योरिमाः प्रजाः प्राणेषु रश्मिभि-
रभिहिता यथाश्वो रशनयाभिहितः[4] स्यादेवꣳ स यथा राजा विजिग्यानो न
किं चनावेप्सत्येवमेष[5] न किं चनावेप्सति स[6] यस्य कामयते[6] तस्य प्राणेना-
स्तमेति यस्य कामयते तस्य प्राणेनोदयते[7] स वा एषो ऽस्तंयन्नग्निमेव
9 प्रविशति ॥ १ ॥ स यत्सायं जुहोति यत्किं चाह्ना पुण्यं करोति तेन सह[8]
सर्वेणैतस्मिन्पूर्वाभ्यां पद्भ्यां प्रतितिष्ठत्यथ यत्प्रातर्जुहोति यत्किं च रात्र्या
पुण्यं करोति तेन सह सर्वेणैतस्मिन्नुत्तराभ्यां पद्भ्यां प्रतितिष्ठति स यथा रथे
वान्यस्मिन्वा याने चतुष्पदि प्रतितिष्ठेदेवꣳ हैतस्मिꣳश्चतुष्पदि प्रतितिष्ठति ॥२॥
11-12 तमेष आदायोदयते सपरेणास्यैतमात्मानꣳ[9] सꣳस्करोति स यदामुं[10] लोकमेत्य-
थैनमेष आदायोदयते तमेष आहुतिमयः सुकृतमय आत्माह्वयत्येह्ययं त आत्मे-
ति स यदाह्वयति[11] तस्मादाहूतयो नामाहूतयो ह वै नामैतद्यदाहुतय इत्या-
हुरत उ वा अर्वाची अहोरात्रे अहोरात्रे वै परिवर्तमाने पुरुषस्य सुकृतं क्षिणुतः

---

1 ०स्तस्या B.
2 यद्यग्नि० B.
3 तद्यथाश्वेन B.
4 रशनयाभि० B. C.
5 चनावे० B. C.
6 Thus M., सयःसकाम० C., सयः काम० B., सयःका० My. T.
7 कामोदयते B.
8 सह B.
9 ? सुपरेणा० (also III. 2. 6. 3)
10 यदमुं B.
11 यदाह्वयति B.

स यथा रथेन धावयन्रथचक्रे[1] परिवर्तमाने प्रत्यवेक्षेतैवꣳ हाहोरात्रे परिवर्तमाने प्रत्यवेक्षते[2] तस्य ह नाहोरात्रे सुकृतं क्षिणुतो ऽक्षीयꣳ ह जयति य एवमेतद्वेद ॥ ३ ॥ तदेतदनीकं यज्ञस्य यदग्निहोत्रं स येन वा इषोरनीकमत्येति तेनैव सर्व इषुरत्येति तदेतेनैवास्य सर्वो यज्ञो ऽत्येत्येतेन सर्वो यज्ञो[3] ऽतिमुच्यते[3] ॥ ४ ॥ आगूर्ती ह वा एषो ऽमुं लोकमेति यो ऽग्निहोत्रं जुहोति सायꣳ हि हुत्वा होष्यन्प्रातर्भवति[4] प्रातर्हुत्वा होष्यन्त्सायं[5] भवति[5] तद्यथानागूर्ती[6] भवति यैवास्य सायं[7] पूर्वाहुतिः[8] सैवास्य सायमाहुतिस्तस्मात्तां मन्त्रेण जुहोत्यद्धा[9] हि[9] तद्यन्मन्त्रो ऽद्धा हि भूतं भूतꣳ ह्येषा तर्हि भवत्यथ यां द्वितीयां जुहोति सैवास्य प्रातराहुतिस्तस्मात्तां तूष्णीं[10] जुहोत्यनद्धा हि तद्यत्तूष्णीमनद्धा हि भविष्यद्भविष्यद्ध्येषा तर्हि भवति ॥ ५ ॥ तथो एव प्रातर्यैवास्य प्रातः[11] पूर्वाहुतिः[8] सैवास्य प्रातराहुतिस्तस्मात्तां मन्त्रेण जुहोत्यद्धा हि तद्यन्मन्त्रो ऽद्धा हि भूतं भूतꣳ ह्येषा तर्हि भवत्यथ यां द्वितीयां जुहोति सैवास्य सायमाहुतिस्तस्मात्तां तूष्णीं जुहोत्यनद्धा हि तद्यत्तूष्णीमनद्धा हि भविष्यद्भविष्यद्ध्येषा तर्हि भवत्येवमस्यैते उभे सायमाहुती हुते भवत उभे प्रातस्तथो[12] अनागूर्ती[13] भवति ॥ ६ ॥ नवमं ब्राह्मणम् ॥

K. III. 1. 10. M. II. 3. 3.

प्रजापतिर्ह वै प्रजाः ससृजे तदप्येतमग्निꣳ ससृजे सोऽग्निः सृष्ट इमाः प्रजा दग्धुं दध्रे[14] स इमाः प्रजा दहन्नभीयाय तमिमाः प्रजा दह्यमाना अनु-

1 Thus (without acc.) M., धावयन्र° थचक्रे the other MSS.
2 प्रत्यवेक्षते B. C. (sec. m.)
3 यज्ञोतिमु° B.
4 होष्यन्प्र तर्भवति C., होष्यन्प्रातर्भवति B.
5 °सायंभवति B. N.
6 तद्यथानागूर्ति B.
7 सायं B. C. N.
8 पूर्वाहुतिः B. N.
9 °त्यद्धाहि B. N.
10 B. ins. इंत्रेण (!)
11 प्रातः B. C. N.
12 स्तथो B.
13 °गूर्ति B.
14 दध्रे B.

2 गमयितुं[1] विपेष्टुं दध्रिरे ॥ १ ॥ सो[2] ऽनुगम्यमान उवाच पुरुषं त्वां प्रवि-
शामीति तं मा[3] त्वं जनयित्वा बिभृहीति स यथा वै मां त्वमस्मिंल्लोके भरि-
ष्यसीत्येवमेवाहं त्वाममुष्मिंल्लोके जनयित्वा भरिष्यामीति तथेति तं प्राविशत्त-
स्मादाहुः सर्वः पुरुषो ऽग्निमानिति[4] पुरुषे ह वा अग्निः प्रविष्टस्तस्मादेनं
3·4 पुरुष एव जनयते नान्यः पशुः ॥ २ ॥ स यदग्नी आधत्ते तदेनं जनयते
ऽथ यदस्मिन्जुहोति यद्यजते तदेनं जनयित्वा बिभर्ति सोऽग्निः पौरुषिर्भवति
पुरुषाद्ध्यधि जायते तस्मादग्नी आधाय नोद्वासयेत स यावद्ध वा एनौ भृत्वो-
द्वासयते तावद्धैनमेषो ऽमुष्मिंल्लोके भृत्वा परास्यत्येतावद्धै[5] नो ऽबिभरित्यथ[6]
यो हैनं यावज्जीवमेवाजरसं[7] बिभर्ति यावदेवाग्नेरायुस्तावद्धैनमेषो ऽमुष्मिंल्लोके
जनयित्वा बिभर्त्यजरं[8] वा अमृतमग्नेरायुः सो ऽजरो ऽमृतः संभवति ॥ ३ ॥
5 स यदामुं लोकमेत्यथाग्निमेव प्रविशति तमु तत्राग्निर्जनयित्वा बिभर्ति[9] स
उ तत्र पुरुष आग्नेयो भवत्यग्नेर्ह्यधि जायते तस्मादग्नी आधाय नोद्वासयेत
स यावद्ध वा एनौ भृत्वोद्वासयते तावद्धैनमेषो ऽमुष्मिंल्लोके भृत्वा परास्यत्ये-
तावद्धै[10] नो ऽबिभरित्यथ[6] यो हैनं यावज्जीवमेवाजरसं[7] बिभर्ति यावदेवाग्नेरायु-
स्तावद्धैनमेषो ऽमुष्मिंल्लोके जनयित्वा बिभर्त्यजरं[8] वा अमृतमग्नेरायुः सो ऽजरो
ऽमृतः संभवति ॥ ४ ॥ दशमं ब्राह्मणम् ॥

---

1 अनुगमयितुं B. C. N.
2 सो B.
3 मां B.
4 ग्निमा।निति B. N. C. (orig.)
5 •ता।वद्धै B.
6 Thus (without acc.) M. only, बिभर्त्यथ the other MSS.
7 यावज्जीवमेवा• MSS.
8 •जरं MSS.
9 बिभर्ति B. N.
10 •तावद्धै M. T., •तावद्धै B. C. N. My